

Den Haag: Stad van Vrede, Recht en Veiligheid

**Een onderzoek naar de beveiligingssector en de bijdrage
daarvan aan het hub Vrede, Recht en Veiligheid**

Victor de Jong
0481890

Universiteit Utrecht
Faculteit Geowetenschappen

Master thesis Economische Geografie
Begeleider: prof. dr. O.A.L.C. Atzema

Augustus 2011

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Voor u ligt het rapport van het afstudeeronderzoek dat ik heb uitgevoerd ter afsluiting van de Master Economische Geografie van de faculteit Geowetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Dit onderzoek vormt het laatste deel van mijn studie. Met een stage bij de Kamer van Koophandel in Den Haag is dit onderzoek naar de beveiligingssector in de regio Haaglanden begonnen. Via mijn scriptiebegeleider dhr. Oedzge Atzema ben ik daar, bij de gratie van stagebegeleider en kantoordirecteur dhr. Ton Rijerkerk, 'terecht gekomen'. Op de Kamer van Koophandel heb ik van augustus 2010 tot en met februari 2011 met plezier gewerkt met collegae van de afdeling Regiostimulering en met mijn stagebegeleider Ton Rijerkerk.

Tijdens mijn stageperiode kreeg ik van mijn stagebegeleider alle ruimte om de stageopdracht naar eigen inzicht in te vullen, mits ik natuurlijk vast bleef houden aan de initiële opdracht. Zodoende ben ik in overleg met dhr. Atzema en dhr. Rijerkerk tot dit onderwerp gekomen. Het schrijven van het rapport heeft langer geduurd dan in eerste instantie gepland, en ik ben dhr. Rijerkerk dan ook dankbaar voor zijn geduld in deze.

Gedurende mijn stageperiode en het schrijven van dit rapport ben ik door verschillende personen geholpen. Via deze weg zou ik hen graag bedanken. Ten eerste ben ik mijn stagebegeleider Ton Rijerkerk dankbaar voor de geboden kans stage te lopen op de Kamer van Koophandel, waar ik mij al snel thuis voelde. Ik hoop in de toekomst weer in een dergelijke prettige en sociale werkomgeving te mogen werken. Hiervoor ook dank aan de collegae van de afdeling Regiostimulering. Ten tweede ben ik de personen dankbaar die de tijd voor mij namen om hen te interviewen. Dit zijn dhr. Ruben van Berg (Securitas), dhr. Peter van der Wateren (G4S), dhr. Hareld Scharroo (Niscayah) en dhr. Ton Wallast (Fox-IT). Ook Bas Doets, toen nog werkend bij de B&A Groep, verdient dank; hij was steeds bereid resultaten van zijn onderzoek met mij te delen als ik dat nodig had. Ten derde ben ik ook dhr. Atzema dank verschuldigd voor de altijd fijne wijze waarop ik inhoudelijke feedback heb gekregen bij de totstandkoming van het onderzoek en het rapport.

Verder verdienen mijn ouders ook een dankwoord. Als we het over geduld en (financiële) steun hebben, dan verdienen zij de hoofdprijs. Hoewel mijn verloofde die prijs misschien ook wel tegemoet mag zien.

Victor de Jong
Krimpen aan den IJssel, augustus 2011

Inhoudsopgave

VOORWOORD	3
1 INLEIDING	6
1.1 Achtergrond van de thesis	6
1.1.1 Historische ontwikkeling Den Haag als Stad van Vrede en Recht	6
1.1.2 Den Haag en de focus op veiligheid	7
1.1.3 Trends op het gebied van veiligheid	8
1.2 Doel van het onderzoek	9
1.3 Maatschappelijke relevantie	10
1.4 Wetenschappelijke relevantie	11
1.5 Opbouw van de thesis	12
2 CONCENTRATIE EN SPECIALISATIE IN DE BEVEILIGINGSSECTOR	13
2.1 De nationale en regionale beveiligingssector	13
2.1.1 Nationale beveiligingssector	13
2.1.2 Beveiligingssector in de Haaglanden	14
2.1.3 Locatiecoëfficiënt van de beveiligingssector in de Haaglanden	17
2.1.4 Conclusie	18
2.2 Waardesysteem	18
2.3 Specialisatie binnen de Haagse beveiligingssector	21
2.3.1 Werkwijze	21
2.3.2 Nieuwe populatie	23
2.3.3 Ruimtelijke spreiding beveiligingssector	24
2.3.4 Specialisaties	25
2.3.5 Ruimtelijke spreiding per marktsegment	27
2.3.6 Lokale specialisatie of regionale variatie?	32
2.3.7 Conclusie	33
3 REGIONALE ECONOMIE; EEN DYNAMISCHE INTERPRETATIE	34
3.1 Clusters	34
3.2 Local buzz en global pipelines en de rol van 'leader firms'	37
3.3 Verschillende soorten nabijheid	42
3.4 Leerprocessen	45
3.5 Conclusie	47

4	OPZET VAN HET EMPIRISCH ONDERZOEK	48
4.1	Opzet van het kwalitatief onderzoek	48
4.2	Doel van het kwalitatief onderzoek	49
4.3	Uitwerking van het kwalitatief onderzoek	50
4.3.1	Wat moet onderzocht worden?	50
4.3.2	Benaderde actoren	51
5	REGIONAAL ECONOMISCHE DYNAMIEK VAN DE HAAGSE BEVEILIGINGSSECTOR	55
5.1	Nabijheid en samenwerking	55
5.1.1	Concurrenten	56
5.1.2	Toeleveranciers en afnemers	56
5.1.3	Ondersteunende diensten	58
5.1.4	Kennisinstellingen, overheidsorganisaties en (inter)nationale instellingen	58
5.1.5	Regionale samenwerkingsprojecten	59
5.2	Local buzz en global pipelines en de rol van leader firms	60
5.3	Den Haag: Locatiefactoren en concurrentiepositie	64
5.4	Conclusie	67
6	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	68
6.1	De Haagse beveiligingssector	68
6.2	De bijdrage van samenwerkingsrelaties aan clusterontwikkeling	69
6.3	De bijdrage van de beveiligingssector aan de hub van vrede, recht en veiligheid	69
6.4	Aanbevelingen	70
	REFLECTIE	72
	BRONNENLIJST	74
	BIJLAGEN	78

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van de thesis

In deze paragraaf die inleidt op het doel en de probleemstelling van het onderzoek zal een achtergrond worden gegeven op de beveiligingssector en de stad Den Haag. Eerst wordt de ontwikkeling van Den Haag beschreven als Stad van Vrede en Recht. Vervolgens wordt uitgelegd waarom Den Haag zich nu tevens richt op Veiligheid. Daarna wordt ingegaan op trends in de beveiligingssector.

Deze paragraaf dient dus vooral als achtergrond op ten eerste Den Haag zelf, en ten tweede de beveiligingssector waarop in dit onderzoek gericht wordt.

1.1.1 Historische ontwikkeling Den Haag als Stad van Vrede en Recht

In 1993 deed voormalig Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties Boutros Boutros-Ghali een voor die tijd opvallende uitspraak. Hij zei namelijk dat Den Haag gezien kan worden als 'legal capital of the world' (Randstad 2040, 2009). Hij deed die uitspraak vanwege de lange geschiedenis van Den Haag op het gebied van internationaal recht.

Den Haag kent een traditie van diplomatie die al vier eeuwen oud is. Sinds de stichting van de moderne staten begon ook de oprichting van ambassades. Dit proces begon met de oprichting van het hof van Prins Maurits van Oranje in Den Haag rond 1580. In de 17de eeuw werden verschillende ambassades opgericht in Den Haag, langs de prestigieuze Voorhout en Vijverberg om het Binnenhof heen. In de Ridderzaal werd ook in 1608 onderhandeld over het Twaalfjarig Bestand met de Spanjaarden. In 1697 werd de zaal gebruikt als verblijf van de gedelegeerden van de Vrede van Rijswijk. Den Haag kent dus een rijke voorgeschiedenis waarin diplomatie, internationale relaties en vredesoverleg een belangrijke rol spelen.

Reeds in 1899, dus bijna honderd jaar voor de uitspraak van Boutros-Ghali, heeft Den Haag zich de titel 'Internationale stad van Vrede en Recht' aangemeten. Toen kwamen namelijk 26 landen bijeen om tijdens de Vredesconferentie in Huis ten Bosch afspraken te maken over ontwapening en het tegengaan van oorlogen. De Vredesconferentie duurde ruim twee maanden en maakte Den Haag in één klap bekend als stad van vrede en recht. Eén resultaat van de Vredesconferentie was de oprichting van het Permanent Hof van Arbitrage in Den Haag, wat al gauw een naam kreeg door internationale conflicten goed te kunnen beslechten (Den Haag, 2008). In 1907 vond de Tweede Haagse Vredesconferentie plaats.

In 1913 werd het Vredespaleis opgeleverd en dit werd het symbool van Den Haag als Internationale Stad van Vrede en Recht. Veel instellingen op het gebied van internationaal recht en vrede hebben zich sinds de oprichting van het Vredespaleis gevestigd in Den Haag. Zo werd in 1919 het Permanente Hof van Internationale Justitie opgericht. Dit werd later, in 1945, opgevolgd door het Internationaal Gerechtshof. In 1981 werd het Iran-US Claims Tribunal opgericht, in 1993 het Straftribunaal voor het voormalige Joegoslavië en het Bureau van de Hoge Commissaris inzake Nationale Minderheden van de OVSE. In 1997 streek de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens zich in Den Haag neer. Ook het Internationale Strafhof (1998), Europol (1999), Eurojust (2002) en het Sierra Leone Tribunaal (2006) volgden dit voorbeeld. In Leidschendam is daarnaast het Hariri-tribunaal opgericht. Er zijn verder ook onofficiële internationale organisaties in Den Haag te vinden, zoals Eurojustice (gevestigd in 1998) en het European Judicial Network (ook in 1998) (Commissie Vrede en Recht, 2009). In totaal zijn er op dit moment zo ongeveer tachtig organisaties, instellingen en netwerken gevestigd in Den Haag die zich bezighouden met internationaal recht, vrede, veiligheid en/of ontwikkeling.

Dankzij al deze organisaties hebben zich ook een tal van verwante onderwijsinstellingen in Den Haag gevestigd, zoals de Carnegie Stichting (1903), de Haagse Academie voor Internationaal Recht (1923), het International Centre of Social Science Education and Research (in 1952), het Asser Instituut (1965), Instituut Clingendael (1983), de Haagse Hogeschool (1987), de Campus Den Haag van de Leidse Universiteit (1999) en het Hague Institute for the Internationalisation of Law (HiiL, 2005). Daarnaast zijn er nog tal van onderwijs- en kennisinstellingen die niet direct van doen hebben met vrede, recht en/of veiligheid. Den Haag heeft zich dus ook als kennisstad ontwikkeld (Commissie Vrede en Recht, 2009).

Zo is er dus een groot aantal instellingen, die met vrede, recht en veiligheid van doen hebben, in (de omgeving van) Den Haag gevestigd. De grote aanwezigheid van deze instellingen geven Den Haag de mogelijkheid zich ook beleidsmatig toe te spitsen op deze facetten.

1.1.2 Den Haag en de focus op veiligheid

Vanwege de grote aanwezigheid van instellingen op het gebied van vrede, recht en veiligheid, wil Den Haag zich internationaal verder op de kaart zetten als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid. In de nota "Den Haag: Internationale stad van Vrede, Recht en Veiligheid" (Randstad 2040, 2009) spreekt de gemeente Den Haag de wens uit om een internationale 'hub' te worden op het gebied van vrede, recht en veiligheid. Daarmee schaarde de gemeente zich in de rij van eerdere initiatieven in Nederland. Zo is er sprake van mainports (Schiphol: hub van luchtverkeer; haven van Rotterdam: hub van zeevaart), een brainport (Eindhoven: hub van high tech) en van diverse greenports (onder meer Westland: hub van tuinbouw). In alle gevallen is er sprake van een ruimtelijk cluster van specifieke bedrijvigheid en instellingen en van uitgebreide internationale netwerken naar andere delen van de wereld. In deze netwerken speelt de uitwisseling van kennis een hoofdrol. Internationaal vooraanstaande clusters hebben intensieve samenwerkingsrelaties met clusters in andere landen en halen zo kennis van buiten ('global pipelines') en verbinden die met de kennis die in de regio zelf aanwezig is ('local buzz'). Door een productieve koppeling van 'local buzz' en 'global pipelines' hoopt men een extra bijdrage te leveren aan de kwantitatieve groei (werkgelegenheid, toegevoegde waarde) en kwalitatieve ontwikkeling (uitwisseling informatie, kennis spillovers) van de stedelijke economie. In Den Haag ligt de focus, zoals gezegd, op vrede, recht en veiligheid. In paragraaf 1.1.1 is duidelijk geworden dat in Den Haag verschillende instanties gevestigd zijn die met vrede en recht van doen hebben. Een belangrijk kenmerk van deze vestigingen is dat zij behoren tot internationale organisaties. Daarnaast is Den Haag standplaats van vele ambassades, van de Nederlandse regering en van het koninklijk huis. Dit alles roept een grote vraag op naar beveiliging. Men kan deze vraag naar beveiliging zien als een zijdelings effect van de status van Den Haag als hofstad en als regeringscentrum. Het is een belangrijk 'supporting service' die het cluster onderbouwt.

Waardesysteem beveiliging

Zoals elke sector ('industry') staat ook de beveiliging niet op zichzelf, maar maakt deel uit van een waardesysteem. Dat wil zeggen dat de economische activiteit beveiliging afnemers heeft (downstream relations) en dat het zelf ook goederen en diensten moet inkopen (upstream relations) om te kunnen presteren. Daarnaast zijn er diagonale relaties van bedrijven die gebruik maken van diensten van sectoren die niet in de bedrijfskolom voorkomen ('filieré'). De beveiligingssector kan eigenlijk als een zodanige diagonale relatie van andere sectoren worden gezien.

Bij elkaar vormt dit een waardesysteem. Onderzoek naar het economische belang van een sector voor een stedelijke economie begint altijd met het ontleden van het waardesysteem.

Bij het denken aan beveiliging of de beveiligingssector, komt meestal het eerste het werk van bewakers of surveillanten op. Beveiliging is voor de meeste mensen iets met 'forse mannen met oordopjes' of mensen achter glas die vragen om een formulier met persoonlijke gegevens in te vullen. In werkelijkheid omvat beveiliging veel meer. In een paper van het Verbond van Beveiligingsorganisaties (VvBO, 2005) wordt een onderverdeling van de beveiligingssector gemaakt die er als volgt uit ziet:

- *Bewaking*
- *Brandveiligheid*
- *Elektronische en/of bouwkundige beveiliging*
- *Overige niet beveiligingsactiviteiten*

Hieronder vallen dus inderdaad bewakers en surveillanten die waken tegen verstoring van de orde. Maar het is ook elektronische en/of bouwkundige beveiliging. Daarbij kan gedacht worden aan (delen van) bedrijven die zich bezighouden met productie en verkoop van beveiligingsapparaten en bedrijven die beveiligingsinstallaties kunnen leveren en installeren. Onder het laatste punt vallen bijvoorbeeld opleidingen op het gebied van beveiliging. De beveiligingssector blijkt dus breder dan men in eerste instantie geneigd is te denken. De sector is wellicht ook veel kennisintensiever dan men denkt. Het is van belang voor de hub-functie van Den Haag als stad van Vrede en Recht, om eerst goed te analyseren welke bedrijven en welke bedrijfsactiviteiten behoren tot het waardesysteem beveiliging en welke bedrijven en activiteiten meer specifiek behoren tot de beveiligingssector.

Internationale concurrentie

Den Haag wil zich dus internationaal op de kaart zetten als stad van vrede, recht en veiligheid. Om dat te bereiken is het nodig dat er voldoende bedrijven en instanties aanwezig zijn die experts zijn op deze gebieden. Om zich te kunnen presenteren als stad van veiligheid zou het passend zijn als de beveiligingssector in Den Haag een levendige sector is, waarin er samenwerkingsverbanden ontstaan, niet alleen op zakelijk gebied, maar ook op gebied van kennisuitwisseling.

In de beleidsnota Randstad 2040 (2009) wordt aangegeven dat dit belang de schaal van de stad Den Haag overstijgt. Het cluster vrede, recht en veiligheid is niet alleen van belang voor Den Haag, maar ook voor Nederland als geheel. Nederland kan op deze manier de vertrouwde rol als gidsland spelen voor de rest van de wereld. Het doel is dat ons land vooraanstaand zal zijn op het gebied van vredesopbouw, wederopbouw, conflictpreventie. Daarvoor is het van belang dat er kennis is van niet alleen vredesprocessen, internationaal recht en internationale betrekkingen, maar ook is het zeer belangrijk dat er kennis is op het gebied van ondersteunende technische en gedragswetenschappelijke disciplines (Randstad 2040, 2009). De ontwikkeling van het cluster van vrede, recht en veiligheid versterkt daarmee de internationale concurrentiepositie van Nederland.

1.1.3 Trends op het gebied van veiligheid

Met het tweede meerjarenprogramma "Ruimte voor Vrijheid, Veiligheid en Recht", genaamd het "Den Haag Programma" probeert de Europese Raad een convergente agenda te maken. Dit houdt in dat lidstaten instemmen met de regels die horen bij dit programma. De lidstaten mogen dus niet de macht hebben om hun eigen regels te bepalen omtrent deze drie dimensies. Het eerste meerjarenprogramma, genaamd het "Tampere Programma" had de nadruk op de dimensie Vrijheid, terwijl met het Den Haag Programma het accent verschoven is richting Veiligheid (Security). Substantiële delen in dit programma benadrukken het belang van het versterken van de veiligheid. Een voorbeeld daarvan is de verbetering van de uitwisseling van informatie om terrorisme tegen te gaan (Balzacq & Carrera, 2006). Zo blijken veiligheid en beveiliging dus ook voor de EU hoog op de agenda te staan. Tevens blijkt uit de naam van het programma (het 'Den Haag Programma'), dat Den Haag ook in de EU bekend staat als een stad waar veel vredes- en rechtsinstellingen te vinden zijn.

Er zijn momenteel verschillende vraagstukken (Commissie van Vrede en Recht, 2008) die een rol spelen in de totstandkoming van samenwerkingsverbanden en de ontwikkeling van innovatie op het gebied van veiligheid. Een aantal van deze vraagstukken zijn van alle tijden, anderen vergen meer recent aandacht.

Een eerste belangrijk vraagstuk is conflictbeheersing. Hierbij komen een hoop vragen kijken: hoe en wanneer op te treden, wat is de kans van slagen, wat is de exit-strategie? Een aspect waaraan gedacht kan worden binnen dit vraagstuk zijn de 'fragiele staten'. Hoe en wanneer treed je tegen zulke staten op? Hoe kun je ze helpen?

Een ander aspect in dit vraagstuk dat aandacht vraagt is de toenemende dreiging van massavernietigingswapens. In 1997 is de Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW) opgericht in Den Haag om meer toezicht te hebben op landen waarin (beweerd wordt dat) nucleaire wapens aanwezig zijn. Een derde oorzaak van conflicten is economische malaise. Bij het vraagstuk van conflictbeheersing wordt aan deze oorzaak te weinig aandacht geschonken.

Een tweede vraagstuk dat een belangrijke rol speelt bij veiligheid is het milieu en structurele onderontwikkeling. De komende decennia zal er een fikse bevolkingsgroei plaatsvinden in landen waar er al veel armoede is. Het zal een lastig karwei worden de bevolkingsgroei bij te houden en voedselschaarsten te voorkomen. Daarnaast is de huidige milieuproblematiek ook vooral een zaak van ontwikkelingslanden. Zulke milieuproblemen hangen nauw samen met veiligheid en gezondheid.

Aan de hand van deze vraagstukken blijkt ook de vermenging van vrede, recht en veiligheid, en hoezeer vrede, recht en veiligheid met elkaar verbonden zijn.

Ook op lokaal niveau is de vraag naar beveiliging en veiligheid groot. Men kan hierbij denken aan de aanwezigheid van de vele ambassades en het feit dat de regering en het parlement in Den Haag is gezeteld. Ook is de thuisbasis van de koningin te vinden in Den Haag. Daarnaast is Den Haag de bestemming van veel demonstraties. De stad is daarom een potentiëel doelwit voor terreuraanvallen.

Volgens de Kamer van Koophandel (2010) hangt de ontwikkeling van het veiligheidscluster onder andere af van politieke besluitvorming op internationaal niveau met betrekking tot de twee vraagstukken, en de rol die Nederland in het internationale (politieke) verkeer zal spelen. Zo kan er dus een verband gezien worden tussen het "Den Haag Programma" en de ontwikkeling van het Haagse veiligheidscluster.

1.2 Doel van het onderzoek

Nu er een achtergrond op de beveiligingssector en op Den Haag als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid is gegeven is het mogelijk om dieper in te gaan op het onderwerp zelf. Daarvoor is het wel van belang dat aangegeven wordt wat precies het doel is van dit onderzoek.

Het doel van dit onderzoek is om te weten te komen in hoeverre de beveiligingssector een onderdeel uitmaakt van de hub die Den Haag wil zijn als internationaal centrum voor vrede, recht en veiligheid. Daarbij wordt de vraag gesteld of er sprake is van cluster- en netwerkvorming in de beveiligingssector in de regio Den Haag, en in hoeverre de sector onderdeel is van en een bijdrage levert aan Den Haag als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid. Daarvoor is eerst van belang te weten te komen hoe de Haagse beveiligingssector is opgebouwd. De aanleiding voor dit onderzoek is dat de stad Den Haag vanuit zijn positie als stad van vrede, recht en veiligheid een sterke concurrentiepositie wil opbouwen wat betreft veiligheid. Om zover te komen is het belangrijk te weten in hoeverre de sector is verbonden met de overige pijlers van de hub (vrede en recht) en wat aansturing en regulering nodig heeft.

Er zijn verschillende aspecten in dit onderzoek onderzocht. Er is een waardesysteem van de beveiligingssector geschetst, waarin de relaties binnen de sector in beeld gebracht worden. Tevens is de spreiding van bedrijven behorend tot de beveiligingssector geanalyseerd. Daarna is gekeken naar de samenwerkingsverbanden in de sector (zowel tussen bedrijven en instellingen binnen de regio Den Haag en daarbuiten). Is deze samenwerking uitsluitend zakelijk van aard (lagere kosten, uitwisseling van informatie) of zijn er samenwerkingsverbanden op het gebied van kennisontwikkeling? Daarbij is het belangrijk om te onderzoeken of, als dit inderdaad gebeurt, dit soort samenwerkingsverbanden lokaal of internationaal van aard zijn, en welke relaties tussen de samenwerking op beide schaal bestaan.

Uiteindelijk moet antwoord gegeven worden op de volgende vraag:

Hoe ziet de Haagse beveiligingssector eruit, in hoeverre dragen samenwerkingsrelaties in de beveiligingssector in de regio Haaglanden bij aan clusterontwikkeling, en in hoeverre draagt de sector bij aan de hub van vrede, recht en veiligheid?

Om tot een sluitend antwoord te komen, kan deze vraag onderverdeeld worden in een aantal deelvragen:

1. Hoe ziet het waardesysteem van de beveiligingssector eruit?
2. Bestaat er in regio Den Haag een relatieve oververtegenwoordiging van bedrijven in de beveiligingssector?
3. Bevinden zich in de regio Den Haag duidelijke concentraties van bedrijven en instellingen rondom het thema beveiliging?
4. In hoeverre is in regio Den Haag sprake van specialisaties in de beveiligingssector?
5. Welke voordelen van nabijheid en van samenwerking spelen er bij bedrijven en instellingen voor beveiliging in Den Haag?
6. Bestaan er over en weer en onderling zakelijke en samenwerkingsrelaties tussen de bedrijven in de beveiligingssector en internationale instellingen voor vrede, recht en veiligheid in Den Haag?
7. In hoeverre is er sprake van lokale en internationale samenwerking in deze sector?
8. Zijn deze vormen van samenwerking gericht op de ontwikkeling van kennis op het gebied van beveiliging?
9. Wat zijn specifieke locatiefactoren voor de stad Den Haag en de regio Haaglanden en hoe is de concurrentiepositie van de Haagse beveiligingssector?

Deze deelvragen zullen in de verschillende hoofdstukken van deze thesis beantwoord worden. Deelvragen 1 tot en met 4 zullen in het tweede hoofdstuk beantwoord worden. In hoofdstuk 3 komen theorieën over clustering en netwerkvorming aan bod. Daarna zal in hoofdstuk 4 zal ingegaan worden op de opzet van het kwalitatieve onderzoek. Hier zal uitgelegd worden hoe de antwoorden op de deelvragen 5 tot en met 9 verkregen worden. Vervolgens zullen de antwoorden op deelvragen 5 tot en met 9 behandeld worden in hoofdstuk 5. Dit is het grootste en belangrijkste deel van het onderzoek. Antwoorden zullen worden verkregen door middel van diepte-interviews met vertegenwoordigers van leader firms in de beveiligingssector in Den Haag. Hierbij is voor leader firms en/of innovatieve bedrijven gekozen, omdat activiteiten binnen dit soort bedrijven vaak zowel op regionale als internationale schaal voorkomen.

1.3 Maatschappelijke relevantie

Al sinds 1899 heeft Den Haag zich de titel "Internationale stad van Vrede en Recht" aangemeten. In dat jaar werd de eerste Internationale Vredesconferentie gehouden. Sinds de oprichting van het Vredespaleis, die symbool staat voor Den Haag als stad van vrede en recht, zijn er verschillende instellingen op het gebied van vrede en recht bij

gekomen (Haaglanden Business, 2008). Zo zijn Europol, de Europese politiedienst, het Internationaal Strafhof, het Joegoslavië-tribunaal, het Permanent Hof van Arbitrage er gevestigd.

Er is in Den Haag potentiëel veel vraag naar beveiliging en veiligheid. De regering en het parlement zijn gezeteld in Den Haag. Prominente politieke figuren hebben beveiliging nodig, een voorbeeld hiervan is Geert Wilders. Ook is Den Haag de thuisbasis van de koningin en zijn er veel ambassades gevestigd in Den Haag. Daarnaast is Den Haag de bestemming van veel demonstraties. Zo is Den Haag een mogelijk doelwit voor terreuraanvallen. Zeker met de hedendaagse toegenomen terreurdreiging is het kennisgebied vrede, recht en veiligheid van strategische betekenis voor de positie van Nederland, geeft ook het 'Actieplan van het Innovatieplatform' aan (Randstad 2040, 2009).

Het College van B&W in Den Haag benoemde in 2008 een onafhankelijke 'Commissie voor Internationaal Vrede, Recht en Veiligheid'. Deze commissie beëindigde haar werkzaamheden met een rapport genaamd 'Den Haag en Global Justice', waarin aanbevolen werd een 'Institute for global justice' op te richten (Randstad 2040, 2009). Dit instituut promoot het combineren van kennis op het gebied van vrede, recht, beveiliging en ontwikkeling, zodat nieuwe expertise ontwikkeld kan worden (Den Haag, 2010).

In dit beleidskader past dit onderzoek. Het onderzoek richt zich daarbij minder op 'city marketing' en meer op het directe economische belang van het thema vrede, recht en veiligheid voor de grootstedelijke economie van Den Haag. Hoofdvraag van het onderzoek is of naast de gebruikelijk markttransacties ook ervaring- en kennisrelaties rond de sector beveiliging bestaan tussen bedrijven, instellingen en overheden in Den Haag, waardoor een duurzaam concurrentievoordeel voor Den Haag ontstaat. Daarbij is de vraag of bij dit soort samenwerkingsverbanden ook bedrijven danwel instellingen betrokken worden op het gebied van vrede en recht, en of dit alles ervoor zorgt dat de beveiligingssector een bijdrage levert aan de stad Den Haag als hub voor vrede, recht en veiligheid.

Bij het ontwikkelen van nieuwe kennis op het gebied van veiligheid en beveiliging is het belangrijk te weten in hoeverre er samengewerkt wordt tussen bedrijven in de beveiligingssector en in hoeverre dit te wensen overlaat.

1.4 Wetenschappelijke relevantie

De wetenschappelijke relevantie van het onderzoek ligt in het toepassen op de beveiligingssector van bestaande theoretische en empirische inzichten over het belang van clustering en netwerkvorming voor de stedelijke economie. De sectie Economische Geografie van de Universiteit Utrecht heeft een internationale reputatie dergelijk onderzoek te doen vanuit een evolutionair en actor gerelateerde aanpak. Daarmee borduurt de sector voort op bestaande inzichten en kennis, want de onderwerpen clusters en netwerken zijn altijd belangrijke thema's geweest in de economische geografie.

Voor het concept clusters speelt de regio een belangrijke rol bij de vraag of bedrijven bepaalde nabijheidsvoordelen behalen (externe schaalvoordelen, lagere transactiekosten, beschikbaarheid fijnkorrelige informatie, kennis spillovers). Er zal daarom onderzocht worden of er in Den Haag sprake is van voordelen door de nabijheid van bedrijven (en instellingen) in de beveiligingssector, in de vorm van zakelijke relaties en informatie en kennisrelaties. Daarnaast zal bekeken worden of er internationale samenwerkingsverbanden zijn (plus eventuele voordelen van netwerken) op het gebied van uitwisseling van kennis en/of informatie met internationale en/of buitenlandse

organisaties op het gebied van beveiliging, alsmede instellingen op het gebied van vrede en recht.

Het onderzoek zal eerst de beveiligingssector in Den Haag in kaart brengen. Vervolgens worden bedrijven en instellingen geselecteerd die een leidende rol spelen in de beveiligingssector ('leader firms') evenals kennisinstellingen en kennisintensieve zakelijke diensten waarmee de beveiligingssector een diagonale relatie heeft. De bedoeling is om op zoek te gaan naar de samenwerkingsverbanden in deze markt. Dit onderzoek kan daarmee een bijdrage leveren aan toekomstig onderzoek naar de beveiligingssector in andere steden of gebieden. Daarnaast kan dit onderzoek een hulpmiddel zijn om de mogelijkheden voor samenwerking en kennisuitwisseling in de beveiligingssector in de hand te werken. Het uiteindelijke doel van het onderzoek is om te komen tot voorstellen hoe de concurrentiekracht van Den Haag als centrum van vrede, recht en veiligheid te versterken vanuit de kennisontwikkeling in de sector beveiliging.

1.5 Opbouw van het onderzoek

Na dit inleidingshoofdstuk zal eerst ingegaan worden op de (ruimtelijke) concentraties en specialisaties van bedrijven in de beveiligingssector. Ook het waardesysteem van beveiliging wordt in beeld gebracht.

In het derde hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de literatuur met betrekking tot onder andere cluster- en netwerkvorming. Dit hoofdstuk legt als het ware een fundament onder het kwalitatieve deel van het onderzoek.

In hoofdstuk vier komt de opzet van het kwalitatieve onderzoek aan bod. Daarbij wordt uitgelegd welke partijen benaderd zijn, wat precies onderzocht is en op welke manier dat is gebeurd.

Daarna worden de resultaten van het kwalitatieve onderzoek uitgewerkt in hoofdstuk vijf. Hoofdstuk zes zal antwoord geven op de probleemstelling uit paragraaf 1.2. De samenvatting ten slotte sluit het geheel af.

2 Concentratie en specialisatie in de beveiligingssector

In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd of er sprake is van clustering van bedrijven in de beveiligingssector in regio Haaglanden. Daarbij wordt eerst bekeken of er een oververtegenwoordiging is. Vervolgens zal worden onderzocht of er bepaalde specialisaties zijn binnen de beveiligingssector in de regio.

Op grond van SBI-codes (in bijlage 1 staan de namen bij de bijbehorende SBI-codes aangegeven) zal de beveiligingssector onder de loep genomen worden. Daarmee gaat het berekenen van het locatiecoëfficiënt gepaard. Vervolgens zal in paragraaf 2.2 het waardesysteem geschetst worden. Daarna zal in paragraaf 2.3 geanalyseerd worden in welke marktsegmenten de beveiligingssector in regio Haaglanden zich heeft gespecialiseerd. Daarbij zullen kaartjes worden getoond van de ruimtelijke spreiding van de bedrijven die bij die specialisaties horen.

Overigens is besloten om de clustering te onderzoeken in de regio Haaglanden, en dus niet alleen Den Haag zelf. Onder regio Haaglanden vallen de volgende gemeenten:

- Delft (94.000 inwoners)
- Den Haag (476.000 inwoners)
- Leidschendam-Voorburg (74.000 inwoners)
- Midden-Delfland (19.000 inwoners)
- Pijnacker-Nootdorp (36.000 inwoners)
- Rijswijk (50.000 inwoners)
- Wassenaar (26.000 inwoners)
- Westland (98.000 inwoners)
- Zoetermeer (118.000 inwoners)

De reden waarom deze gemeenten in de analyse en het gehele onderzoek zijn inbegrepen is omdat men eigenlijk de stedelijke economie van Den Haag niet los kan zien van de omliggende gemeenten.

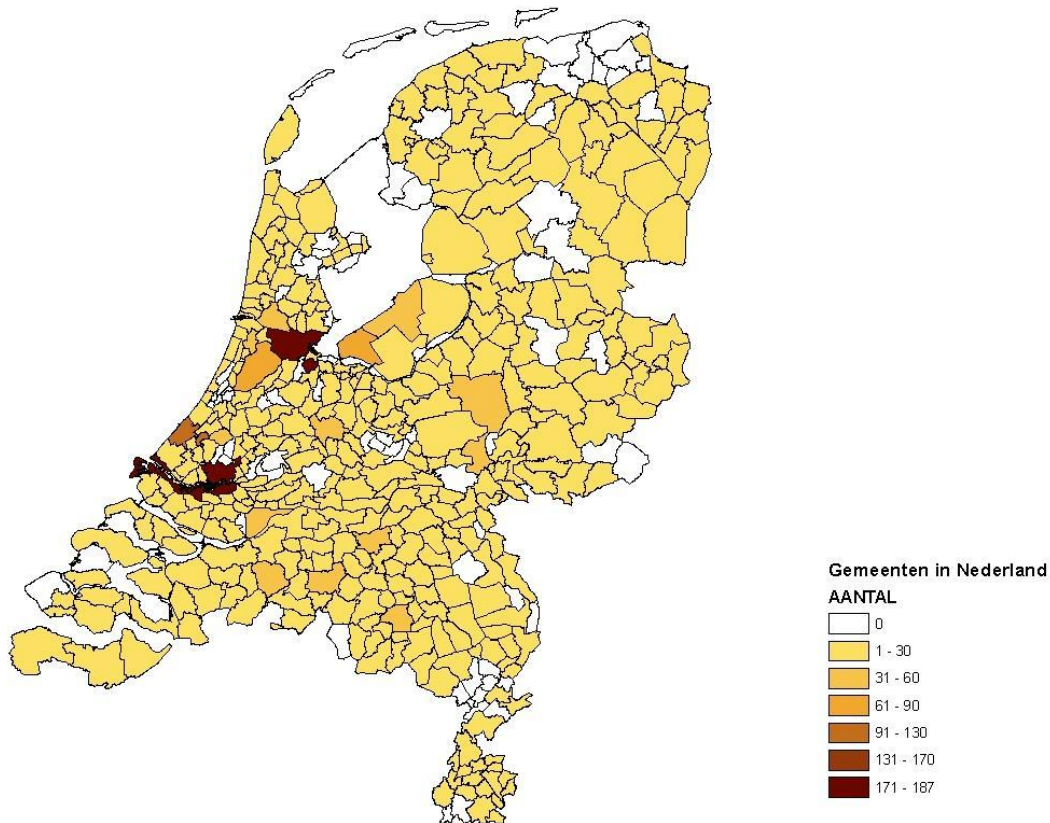
2.1 De nationale en regionale beveiligingssector

Door het in kaart brengen van de beveiligingssector kan een vergelijking gemaakt worden tussen wijken binnen de regio. Er is daarom een kaart gemaakt van de beveiligingssector in de regio Haaglanden. Eerst zal echter een kaart getoond worden van de beveiligingssector van Nederland, om een idee te krijgen hoe de Nederlandse beveiligingssector verdeeld is, waar de meeste bedrijven zich bevinden en om de beveiligingssector van Den Haag te kunnen vergelijken met andere gebieden. Maar zoals ook in hoofdstuk 1 al kort is aangegeven, is de beveiligingssector breed en daardoor lastig te onderscheiden. Omdat in het handelsregister beveiligingsbedrijven worden onderverdeeld onder de noemer 'Beveiliging en Opsporing' met bijbehorende SBI-codes 8010, 8020 en 8030, zijn deze SBI-codes geselecteerd voor het maken van de kaartjes.

2.1.1 Nationale beveiligingssector

De gegevens die gebruikt zijn om de kaart in figuur 2.1 te maken komen uit het handelsregister. Figuur 2.1 geeft weer waar de Nederlandse beveiligingsbedrijven gevestigd zijn. Wat meteen duidelijk wordt, is dat er bij drie gemeenten een grote concentratie waar te nemen is: Amsterdam en Rotterdam, en in mindere mate Den Haag. In gemeente Amsterdam zijn 179 bedrijven gevestigd die werkzaam zijn in de beveiliging. Voor gemeente Rotterdam is dit aantal 187 en in de gemeente Den Haag zijn er 124 beveiligingsbedrijven. Rotterdam en Amsterdam zijn beide natuurlijk ook grotere gemeenten dan gemeente Den Haag.

Figuur 2.1 Beveiligingssector Nederland

Bron: Gegevens uit het Handelsregister (2010)

2.1.2 Beveiligingssector in de Haaglanden

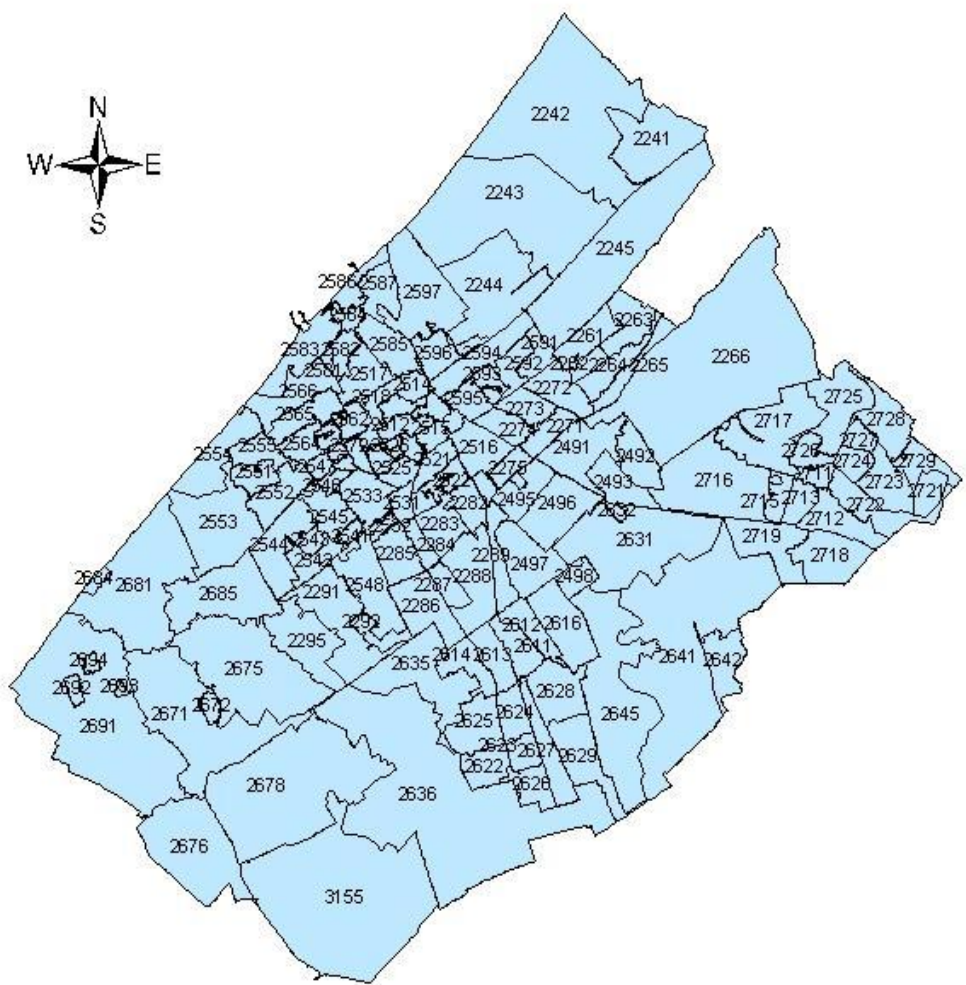
Omdat het gaat om de regio Den Haag, moet er nu ingezoomd worden op deze regio. In de inleiding van dit hoofdstuk is al uitgelegd welke gemeenten geselecteerd zijn voor de analyse, en waarom dit gebied geselecteerd is. Om duidelijk te maken om welk gebied het precies gaat, is het goed om eerst een kaart te tonen van het gebied. Figuur 2.2a en 2.2b laten beide de Haaglanden zien. Figuur 2.2a geeft de gemeenten weer die behoren tot het gebied van de Haaglanden. In figuur 2.2b staan alle postcodegebieden die te vinden zijn in het gebied.

Figuur 2.2a: Gemeenten in de Haaglanden

Bron: Politie Haaglanden (2010)

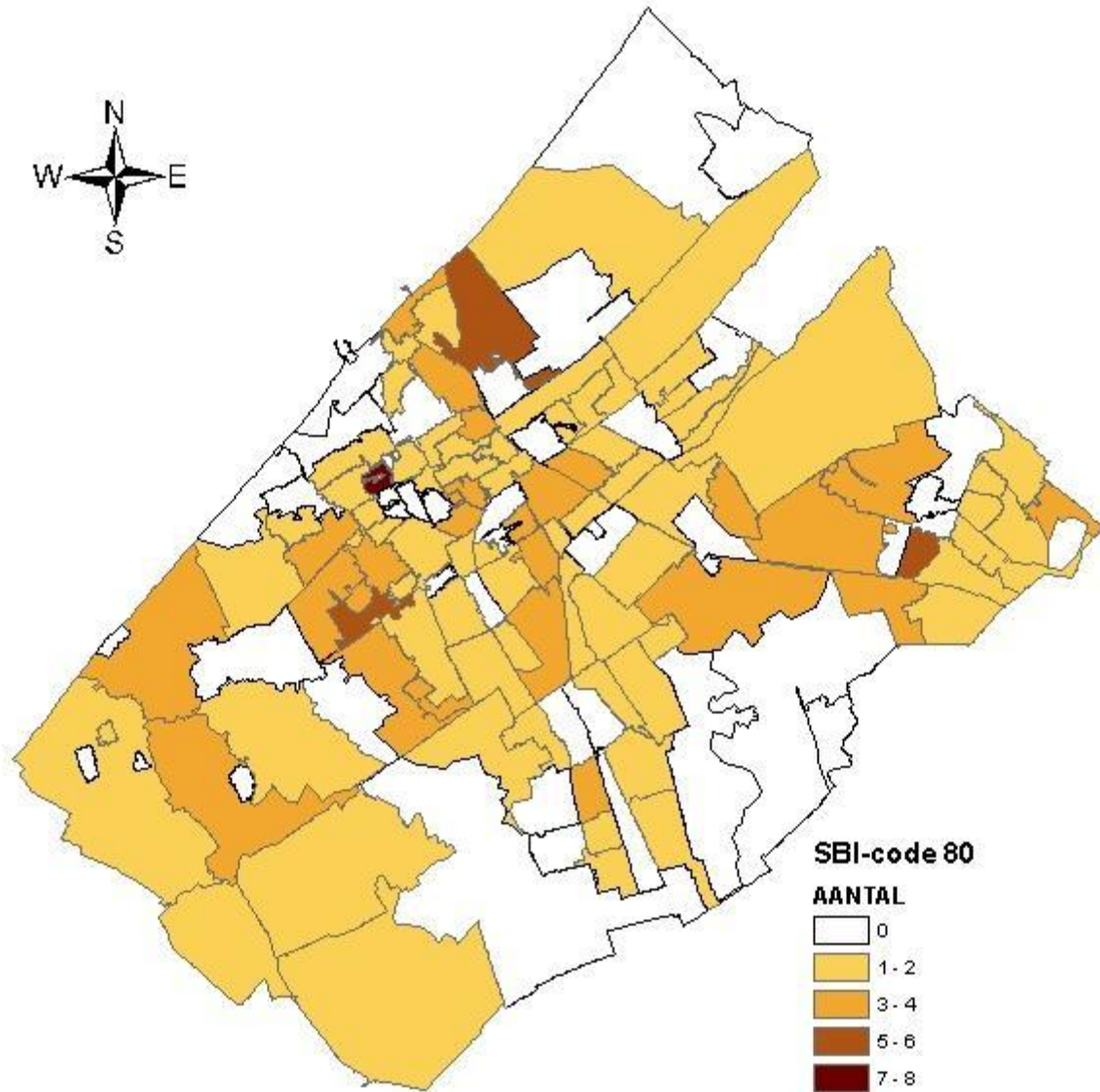
Figuur 2.2b: Postcodes in de Haaglanden

Bron: Gegevens uit het Handelsregister (2010)

Het handelsregister geeft aan dat 203 bedrijven, gevestigd in de regio Haaglanden, onder de SBI-codes 8010, 8020 en 8030 vallen. Deze 203 bedrijven zijn in kaart gezet en worden weergegeven in figuur 2.3.

Figuur 2.3 Verdeling beveiliging in Haaglanden

Bron: Gegevens uit het Handelsregister (2010)

Van de 203 bedrijven werkzaam in de beveiligingssector in de regio Haaglanden zijn zeven bedrijven werkzaam in SBI-code 8020 ('Beveiliging via beveiligingssystemen'). Zestien bedrijven houden zich bezig met opsporing (SBI-code 8030). De overige 180 beveiligingsbedrijven in de regio Haaglanden worden geschaard onder SBI-code 8010, oftewel 'Particuliere beveiliging'.

Uit figuur 2.3 blijkt de beveiligingssector in de regio Haaglanden vrij gelijkmatig verdeeld is. De meeste postcodegebieden herbergen een tot vier beveiligingsbedrijven.

We zien dat in postcodegebied 2563 in Den Haag een kleine concentratie bestaat van beveiligingsbedrijven. Dit is op en in de buurt van de Laan van Meerdervoort. Daarnaast kan een concentratie van beveiligingsbedrijven waargenomen worden in en rondom

postcodegebied 2542, ten zuidwesten van het Zuiderpark. Daar zijn zeven wijken waar er tussen de drie en zes bedrijven gevestigd zijn. Dit is ook het geval in Zoetermeer, hoewel de postcodegebieden daar groter zijn, en dus lijken de bedrijven er minder geconcentreerd. Het feit dat de beveiligingssector vrij gelijkmatig verdeeld is, is een **eerste aanwijzing** dat er een gebrek is aan clustering van de beveiligingssector in de regio Haaglanden.

2.1.3 Locatiecoëfficiënt van de beveiligingssector in de Haaglanden

In deze paragraaf zal het locatiecoëfficiënt voor de beveiligingssector in de Haaglanden berekend worden. Een locatiecoëfficiënt is een cijfer dat laat zien in hoeverre een regio zich specialiseert in een bepaalde economische activiteit ten opzichte van andere gebieden. Door middel van bepaalde werkgelegenheidscijfers kan het locatiecoëfficiënt berekend worden. De formule hiervoor staat in tabel 2.1. In de formule staat *i* voor industrieklasse, en *j* voor ruimtelijke eenheid.

Tabel 2.1: Formule voor locatiecoëfficiënt	
$LC_{ij} = \frac{E_{ij} / E_j}{E_i / E_{total}}$	$LC_{ij} = \frac{F_{ij} / F_j}{F_i / F_{total}}$
	<p>LC Locatiecoëfficiënt;</p> <p>E werkgelegenheid (employment);</p> <p>F aantal bedrijven (firms)</p>

Een waarde van 3 voor een LC betekent dat er 3 keer zoveel mensen (E) of bedrijven (F) in een sector werkzaam zijn dan mag worden verwacht op basis van de relatieve economische importantie.

De getallen voor werkgelegenheid in de industrie en ruimtelijke eenheid zijn verkregen dankzij gegevens uit het handelsregister. In de regio Haaglanden zijn er in de 203 bedrijven in de beveiligingssector in totaal 3.793 mensen werkzaam. Het totaal aantal mensen die werken in de beveiligingssector voor heel Nederland bedraagt 63.349. De gehele werkgelegenheid (= alle werkzame mensen) in de Haaglanden telt 692.799 werknemers. De totale werkgelegenheid in Nederland is 11.462.010. Nu kan de formule voor de locatiecoëfficiënt worden ingevuld:

$$LC_{ij} = \frac{3.793 / 692.799}{63.349 / 11.462.010} = 0,9906$$

Het locatiecoëfficiënt voor werkgelegenheid is 0,99, wat inhoudt dat er geen sprake is van oververtegenwoordiging van werkgelegenheid in de beveiligingssector in de regio Haaglanden. Dit is een **tweede aanwijzing** van het gebrek aan clustering van de beveiligingssector in de regio Haaglanden. Eigenlijk kan gezegd worden dat er nagenoeg evenveel mensen werkzaam zijn in regio Haaglanden als mag worden verwacht.

Hetzelfde kan worden gedaan voor het aantal beveiligingsbedrijven die gevestigd zijn in de regio. De beveiligingssector van Nederland bestaat uit 1.326 bedrijven, 203 daarvan zijn in regio Haaglanden gevestigd. Het totaal aantal bedrijven in de Haaglanden is

114.329. Voor heel Nederland is het totaal aantal bedrijven 663.637. Dit kan weer ingevuld worden in de formule:

$$LC_{ij} = \frac{203 / 114.329}{1.326 / 663.637} = 0,88864$$

Voor het aantal bedrijven is het locatiecoëfficiënt dus 0,89. Er zijn dus 0,89 zoveel mensen of bedrijven werkzaam in de beveiligingssector in Den Haag dan wat verwacht mag worden. Dat is dus beduidend minder dan gemiddeld, er is voor het aantal bedrijven in de beveiligingssector in de regio Haaglanden dus sprake van ondervertegenwoordiging. Dit is verrassend, omdat gemeente Den Haag zich beleidsmatig richt op een cluster van beveiliging. Met een grotere vertegenwoordiging van beveiligingsbedrijven zou de regio zich duidelijker kunnen positioneren als 'beveiligingshart' van Nederland. Dit is de **derde en meest overtuigende aanwijzing** van het gebrek aan clustering van de beveiligingssector in de regio Haaglanden.

2.1.4 Conclusie

Uit de gedane analyse is gebleken dat, puur afgestaan op de geselecteerde SBI-codes, de concentratie van beveiligingsbedrijven te gering blijkt om juiste conclusies te kunnen maken. Daarnaast moet men zich wel bedenken dat een groot aantal bedrijven niet is meegenomen in de analyse, terwijl die bedrijven zich ook bezighouden met beveiligingsactiviteiten. Deze bedrijven hebben echter geen van de SBI-codes 8010, 8020 of 8030 toegewezen gekregen in het handelsregister. Een aantal van deze bedrijven participeren zelfs in samenwerkingsverbanden binnen de beveiligingssector. Het is daarom van belang dat buiten de gebruikelijke SBI-codes gezocht wordt naar bedrijven die zich toch bezighouden met beveiligingsactiviteiten. Daarvoor is het goed een waardesysteem te schetsen van de beveiligingssector, zodat duidelijk wordt met welke sectoren de beveiligingssector nauw verbonden is en achterhaald kan worden welke andere bedrijven in de regio zich bezighouden met beveiliging.

2.2 Waardesysteem

Het waardesysteem laat zien met welke sectoren de hoofdactiviteit (in dit geval beveiliging) samenwerkingsrelaties heeft in de vorm van afnemers ('downstream relations') en toeleveranciers ('upstream relations'). Het laat zien hoe het product zich ontwikkelt van 'zand tot klant'. Daarnaast zijn er ook diagonale relaties van bedrijven die gebruik maken van diensten van sectoren die niet in de bedrijfskolom ('filière') voorkomen. Het waardesysteem van beveiliging geeft aan met welke branches het product beveiliging te maken heeft om uiteindelijk bij de klant te komen.

Het product beveiliging kan men op verschillende manieren bekijken. Aan de ene kant kan gedacht worden aan beveiligingsagenten, bodyguards et cetera, kortom bewakers. Figuur 2.4a geeft het waardesysteem weer die bij dit soort beveiliging hoort. Aan de andere kant moet bij het product beveiliging ook gedacht worden aan elektronische beveiliging via beveiligingsinstallaties (bijvoorbeeld camerasystemen) of cybersecurity. De waardeketen van elektronische beveiliging wordt weergegeven in figuur 2.4b. Sommige, vooral grotere, bedrijven zijn verticaal geïntegreerd. Dit betekent dat bedrijven verschillende activiteiten in hun werkzaamheden combineren: niet alleen hebben zij beveiligingsagenten ter beschikking, ook houden zij zich bezig met de verkoop beveiligingssystemen. Daarnaast houden zij zich soms zelfs ook bezig met opleiding en onderzoek, ontwikkeling van nieuwe technologieën, consultering, en levering en

installatie van beveiligingsonderdelen. Deze bedrijven houden zich dus bezig met een groot deel van het proces dat het product doorloopt om bij de klant te komen.

Hoewel er bij waardesystemen gesproken wordt van upstream en downstream relations, worden de figuren 2.4a en 2.4b horizontaal weergegeven, en is de relatie links van het product een upstream relation, en de relatie rechts van het product een downstream relation.

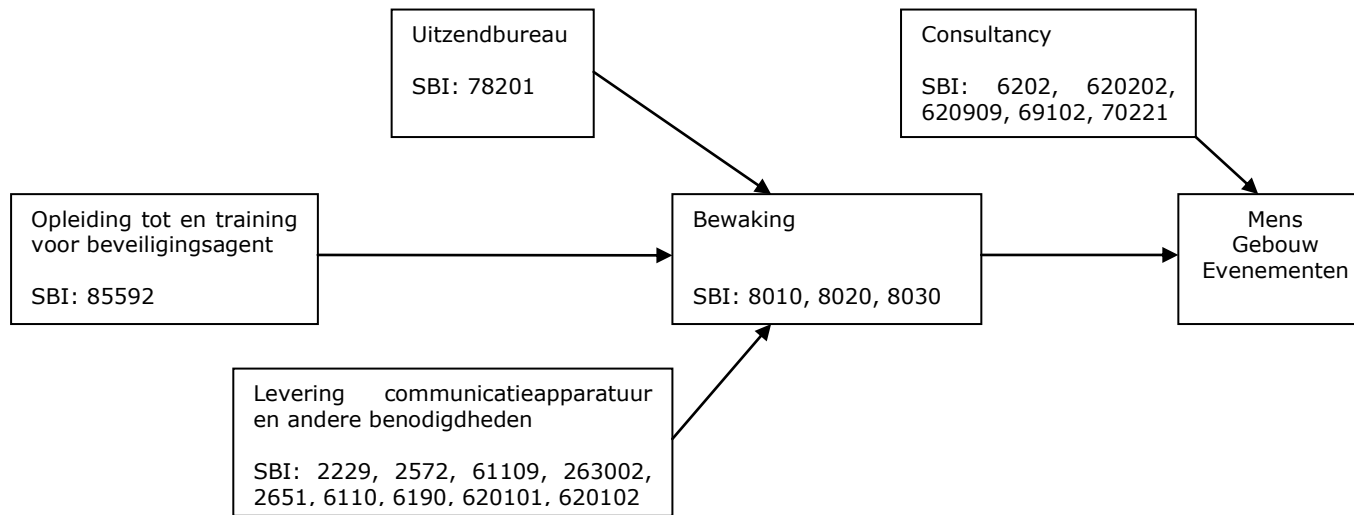
Waardesysteem beveiliging

De waardesystemen van het product beveiliging worden in figuur 2.4a en 2.4b weergegeven. Bij beide waardesystemen worden de SBI-codes vermeld die (idealiter) passen bij de desbetreffende activiteit. Voor de omschrijvingen van de SBI-codes zie bijlage 1.

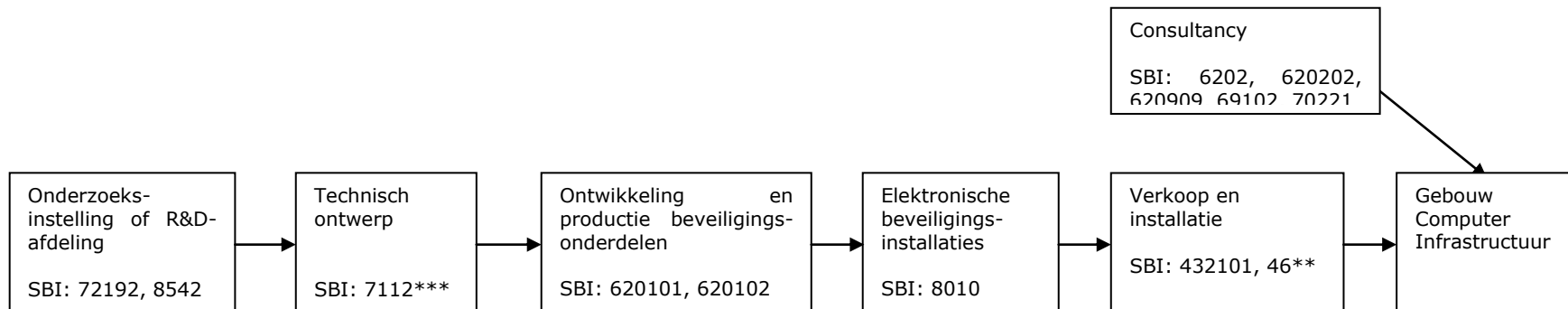
Voor beveiliging in de vorm van de menselijke bewaker (figuur 2.4a) begint beveiliging bij de opleiding. Iemand moet eerst opgeleid zijn, voordat iemand bewaker kan en mag worden. Vervolgens moeten de onderdelen die de bewaker nodig heeft (hierbij kan gedacht worden aan walkietalkies en andere communicatieapparatuur, beveiligingspakken et cetera) geproduceerd en geleverd worden. Dit zijn ondersteunende diensten. Daarnaast zijn er beveiligingsconsultants, die advies leveren aan de klant, om de klant op de hoogte te brengen wat voor de klant de juiste vorm van bewaking is. Daarna wordt de bewaker 'geleverd' aan de afnemer en is er sprake van het product beveiliging. De klant kan een bedrijf zijn, een persoon, of organisatoren van evenementen.

In het geval van elektronische beveiliging (figuur 2.4b) begint de productie van een beveiligingssysteem bij de onderzoeksinstelling of de R&D-afdeling in een bedrijf, waar onderzoek wordt gedaan naar nieuwe mogelijkheden, nieuwe combinaties en/of nieuwe technologieën. Vervolgens wordt de technologie ontworpen, ontwikkeld en geproduceerd. Wanneer de technologie eenmaal geproduceerd is, moet er consultering plaatsvinden met de klant, zodat het beveiligingsbedrijf tegemoet kan komen aan de vraag van de klant. Vervolgens wordt het beveiligingssysteem geleverd en geïnstalleerd aan de klant. Wanneer dit is gebeurd is er eigenlijk pas sprake van beveiliging. Soms is het nodig dat beide vormen van beveiliging (dus de beveiligingsagent en het beveiligingssysteem) gecombineerd worden bij de levering van de vraag. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan bedrijfsgebouwen waarin 's nachts alarmsystemen in gebruik zijn, maar ook een of meerdere bewakers aanwezig zijn.

Figuur 2.4a Waardesysteem beveiligingsagent

Figuur 2.4b Waardesysteem elektronische beveiliging¹

¹ Onder elektronische beveiliging wordt hier verstaan: digitale beveiliging, camerabeveiliging, sensorbeveiliging, et cetera

2.3 Specialisatie binnen de Haagse beveiligingssector

In paragraaf 2.2 is duidelijk geworden dat er in de regio Haaglanden geen sprake is van oververtegenwoordiging van bedrijven en werkgelegenheid in de beveiligingssector. De vraag is daarom of Den Haag zich specialiseert in bepaalde branches binnen de beveiligingssector waarbij een relatie zou kunnen bestaan met het feit dat Den Haag een regeringsstad is en zich richt op het versterken van zijn positie als hub van vrede, recht en veiligheid.

Zowel de TNO als HCSS geven aan dat regio Den Haag zich specialiseert in vier gebieden, te weten Nationale Veiligheid, Cyber- en Vitale Infrastructuur, Forensics en Urban Security (Kamer van Koophandel, 2010; HCSS, 2010). Dit is vastgesteld nadat geanalyseerd is welke belangrijke en grote bedrijven en instellingen gevestigd zijn in de Haaglanden. Gesteld wordt dat een aantal bedrijven die in de Haaglanden gevestigd zijn veel innovatieve kennis hebben op deze vlakken. Veel in Den Haag gevestigde instellingen hebben deel aan het formuleren van de vraag. Zeker wanneer het gaat om nationale veiligheid, zijn overheidsinstellingen erbij gebaat de veiligheid intact te houden. Hetzelfde geldt voor vitale infrastructuur (hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan wegen, elektriciteit en waterleidingen) en *urban security*. Deze segmenten zijn allen voornamelijk gericht op de fysieke veiligheid van de bevolking. Hetzelfde geldt indirect ook voor *forensics*. Hier draagt de nationale overheid zorg voor. Een andere reden dat TNO en HCSS tot die conclusie zijn gekomen is het feit dat er verschillende samenwerkingsprojecten in Den Haag lopen waarbij het versterken van deze vier marktsegmenten centraal staat. In hoofdstuk drie zal dieper worden ingegaan op deze samenwerkingsprojecten. In een onderzoek naar de Haagse beveiligingssector in opdracht van de gemeente Den Haag zijn deze vier marktsegmenten ook als specialisaties naar voren gekomen (B&A Groep, 2011). In dit onderzoek is dezelfde methode gehanteerd als bij de TNO en HCSS.

2.3.1 Werkwijze

De conclusies die B&A Groep, TNO en HCSS hebben getrokken met betrekking tot de specialisaties binnen de beveiligingssector in de regio Haaglanden, zijn puur gebaseerd op observaties van de grote en belangrijke bedrijven die in de regio zijn gevestigd. Er is geen diepere analyse verricht waarbij alle beveiligingsbedrijven op een rijtje zijn gezet. Om die reden is voor dit onderzoek een dergelijke analyse gedaan.

Om uitspraken te kunnen doen over op welke branches binnen de beveiligingssector de regio Haaglanden gespecialiseerd is, is een databestand gemaakt waarin alle bedrijven die in de regio zijn gevestigd en met beveiliging te maken hebben op een rijtje zijn gezet. Daarvoor is het volgende stappenplan gehanteerd:

1. Om een idee te krijgen tot welke SBI-codes alle beveiligingsbedrijven behoren is eerst door de Kamer van Koophandel een lijst beschikbaar gesteld van alle bedrijven die deelnemen aan het 'Genootschap ter Bevordering van Veiligheid en Innovatie' (GBVI). Van al deze bedrijven zijn de SBI-codes opgezocht.
2. Van vrijwel alle voorkomende SBI-codes in de lijst van bedrijven behorend tot het GBVI is bij de Kamer van Koophandel een bestand opgevraagd van alle bedrijven die in de regio Haaglanden gevestigd zijn en tot deze SBI-codes behoren (voor de lijst met SBI-codes, zie bijlage 1). Dit resulteerde in een bestand, bestaande uit ruim 13.000 bedrijven.
3. Van elk bedrijf in dit grote bestand is naar de naam van het bedrijf gekeken en is de website opgezocht om te weten te komen of het bedrijf zich bezighoudt met beveiliging. Daarnaast kon gebruikt gemaakt worden van een lijst met beveiligingsbedrijven die in het onderzoek van de B&A Groep (2011) is gebruikt.

4. Op basis van stap 3 is een nieuw databestand gecreëerd, waarin 565 bedrijven zijn geselecteerd die zich op één of andere manier bezighouden met beveiliging (zie bijlage 1 voor dit bestand).
5. Vervolgens is van elk bedrijf nogmaals de website bezocht om er achter te komen met welke beveiligingsactiviteiten het bedrijf zich bezighoudt. Op de meeste websites is er wel een sectie te vinden dat een beschrijving geeft over de werkzaamheden van het bedrijf. Uit het bestuderen van die informatie kan conclusies gemaakt worden over tot welk marktsegment het desbetreffende bedrijf behoort. Op basis van de bestudeerde bedrijven, en de onderverdeling van de TNO, HCSS en B&A Groep, is een eigen onderverdeling van marktsegmenten gemaakt. In tabel 2.2 is aangegeven op elke steekwoorden gelet is bij het onderverdelen van de bedrijven in marktsegmenten.
6. Van de 565 bedrijven bleken 123 bedrijven geen website te bezitten. Een groot deel van deze 123 bedrijven behoort tot de SBI-codes 8010, 8020 of 8030. Daarnaast bleek uit de naam van een aantal van de 123 bedrijven dat het bedrijf zich bezighield met beveiliging, maar dit kon niet door een website bevestigd worden. Hierover in paragraaf 2.3.2 meer.

Tabel 2.2 Beschrijving marktsegmenten

Marktsegment	Beschrijving	Steekwoorden
Mobiele surveillance	Beveiliging door bewakingsagenten	Persoonsbeveiliging, objectbeveiliging, evenementenbeveiliging, VIP begeleiding
Forensics	Forensisch onderzoek	Forensisch onderzoek, recherche, opsporing
Brandveiligheid	Brandweer; het brandveilig maken van gebouwen en objecten.	Brandveiligheid, brandveiligheidsadvies
Nationale veiligheid	Defensie en terrorismebestrijding	Defensie, terrorisme, terrorismebestrijding, nationale veiligheid
Urban security	Crisis- en risicomangement; ontwikkeling en verkoop beveiligingssystemen; onderzoek naar verbetering stedelijke veiligheid.	Observatiesystemen, ontwikkeling camerasystemen, intelligent camera systems
Groothandel	Verkoop en installatie van (veelal persoonlijke) beveiligingssystemen	Verkoop / installatie beveiligingssystemen
Cybersecurity	Ontwikkeling en verkoop virtuele beveiligingssystemen (firewalls, anti-virus, anti-spam etc).	Firewalls, anti-virus, anti-spam, virtuele bescherming, security software
Consultancy	Veiligheidsadvies	Veiligheidsplannen, veiligheidsadvies, consultancy in veiligheid
Overige security	Hondenbeveiliging, uitzendbureau, verkeersregelaars	Al het overige dat niet in de andere marktsegmenten past

Bron: B&A Groep (2011) in combinatie met eigen inzichten

In tabel 2.2 worden de verschillende marktsegmenten beschreven. Hierbij is geprobeerd onderlinge grenzen tussen de marktsegmenten te maken, echter zullen deze grenzen in de praktijk zeer vaag zijn. Zo is bij het marktsegment 'Consultancy', om die grens te

kunnen bewaren, vooral rekening gehouden met veiligheidsadvies voor bedrijven, terwijl bij het marktsegment 'Urban security' onder crisis- en risicomanagement ook adviserende bedrijven vallen. Deze adviserende bedrijven houden zich meer bezig met de stedelijke veiligheid. De grenzen zijn dus vaag en verbanden tussen verschillende marktsegmenten zeer groot.

Er is ook een groot aantal bedrijven die zich alleen bezighouden met de verkoop en installatie van producten horend bij *urban security* (camera- en andere soorten beveiligingssystemen). Echter zijn deze bedrijven geschaard onder het marktsegment 'Groothandel'. Dit is ten eerste gedaan omdat veel van deze beveiligingssystemen aan particulieren worden verkocht, ten tweede omdat onder het marktsegment *urban security* vooral de bedrijven worden geschaard die zich bezighouden met de ontwikkeling van deze producten, en ten derde omdat veel van de bedrijven in het marktsegment Groothandel zich alleen zijdelings bezighouden met de verkoop van beveiligingssystemen.

2.3.2 Nieuwe populatie

Dat de beveiligingssector niet gemakkelijk te doorgronden is, heeft de analyse bevestigd. Slechts 203 van de 565 bedrijven behoren tot de 'gebruikelijke' SBI-codes die bij beveiliging horen (SBI-codes 80**: 'Beveiliging en opsporing'). Dit houdt in dat de overige 362 bedrijven andere SBI-codes hebben. Een groot aantal (ruim 100) daarvan zijn bedrijven die zich met installatie van verlichting, telecom en alarm bezighouden (SBI-code 432101). In het waardesysteem van figuur 2.4b passen deze bedrijven bij de *downstream relation* 'Verkoop en Installatie'. Daarnaast zijn er ook ruim 100 bedrijven die onder de noemer 'groothandel' vallen (SBI-codes beginnend met 46). Ook deze bedrijven behoren tot de *downstream relation* 'Verkoop en Installatie' in figuur 2.4b. Voor dit soort bedrijven uit beide SBI-codes geldt vaak dat zij beide activiteiten combineren; zij verkopen en installeren beveiligingssystemen. Voor veel van deze bedrijven zijn beveiligingssystemen slechts een van de vele soorten systemen die zij verkopen en installeren.

In de analyse zijn ook ongeveer 25 bedrijven meegenomen die zich bezighouden met technisch ontwerp en advies (SBI-code 7112; *upstream relation* in figuur 2.4b), en daarmee *upstream relation* zijn in de waardeketen. Daaronder vallen ook bedrijven die zich bezighouden met het ontwikkelen en produceren van maatwerksoftware (SBI-code 620102; *upstream relation* in zowel figuur 2.4a als figuur 2.4b).

Andere bedrijven die meegenomen zijn in de analyse zijn bedrijven die zich bezighouden met bedrijfsopleidingen en trainingen (SBI-code 85592; *upstream relation* in figuur 2.4a), uitzendbureaus (SBI-code 78201; *filière* in figuur 2.4a), technisch speur- en ontwikkelingswerk (SBI-code 72192; *upstream relation* in figuur 2.4b), organisatieadviesbureaus (SBI-code 70221; *upstream relation* in figuur 2.4b), en telecommunicatie (SBI-codes beginnend met 61; *upstream relation* in figuur 2.4a en 2.4b).

De bedrijven zijn in tabel 2.3 onderverdeeld naar de aard van de bedrijfsactiviteiten. Er was een vrij grote non-respons. Eén reden hiervoor is dat veel kleine bedrijven geen website hebben. Van de 565 bedrijven hebben 123 bedrijven geen eigen website.

Uit tabel 2.3 valt op dat een groot deel van de beveiligingsactiviteiten bestaat uit de 'typische' beveiligingsactiviteiten: mobiele surveillance. Het marktsegment waaronder de meeste bedrijven vallen is het marktsegment 'Groothandel'. Maar liefst 156 bedrijven houden zich bezig met het de verkoop en installatie van beveiligingssystemen. Dit betekent niet meteen dat regio Den Haag in deze twee branches gespecialiseerd is. Dergelijke beveiligingsactiviteiten komen overal het meest voor. Ook valt op dat er relatief weinig bedrijven werkzaam zijn in het marktsegment forensisch onderzoek (forensics). Ook dit betekent niet meteen dat Den Haag zich hierin niet specialiseert.

Interessant is verder dat het marktsegment '*urban security*', na dat van de Groothandel en de Mobiele Surveillance, het meest vertegenwoordigd is in de regio Haaglanden. Zoals bij de omschrijvingen van de marktsegmenten duidelijk is geworden, behoren tot *urban*

security veel bedrijven die onderzoek doen naar verbetering van de stedelijke veiligheid, alsmede vrij veel bedrijven die innovatief zijn.

Tabel 2.3 Bedrijfsactiviteiten naar marktsegment*

Marktsegment	Aantal
Groothandel	156
Mobiele Surveillance	100
Urban security	91
Consultancy	60
Cybersecurity	49
Brandveiligheid	36
Nationale Veiligheid	23
Forensics	20
Non-respons	123
Geanalyseerde bedrijven	442

* Een groot aantal bedrijven heeft activiteiten in meerdere segmenten

Websites

Op de websites van de bedrijven is weinig naar voren gekomen over de reden waarom de bedrijven in regio Den Haag zijn gevestigd. Over een aantal bedrijven en instellingen kan wel een verband gelegd worden met andere in de buurt gevestigde bedrijven of instellingen.

De website van Europol bijvoorbeeld geeft aan dat het gevestigd is in het hart van de Europese 'beveiligingsarchitectuur'. Dit bevestigt het beeld dat geschetst wordt door gemeente Den Haag in hun beleid om zich te richten op de beveiligingssector.

Pas nadat de websites van deze bedrijven bezocht zijn en geanalyseerd is met wat voor activiteiten deze bedrijven zich bezighouden, kan geconcludeerd worden dat de Haagse beveiligingssector inderdaad vrij divers is. Er zijn bedrijven die zich aan de productiezijde bevinden, maar ook zijn er bedrijven aan de vraagzijde, die bijvoorbeeld beveiligingssystemen toepassen in eigen producten. Daarnaast bestaan er bedrijven die beveiligingsadviezen geven aan producerende beveiligingsbedrijven of overheidsinstellingen. Dit wordt ook in de waardesystemen in figuur 2.4a en figuur 2.4b weergegeven.

Een reden voor de grote diversiteit van de beveiligingssector in de regio Haaglanden is dat ook bedrijven buiten de 'gebruikelijke' SBI-codes (SBI-codes 80**: 'Beveiliging en opsporing') zijn meegenomen in de analyse. Dit zijn bijvoorbeeld bedrijven die deelnemen aan beveiligingsprojecten in regio Haaglanden, zoals PSIC, Living Lab, Secure Haven et cetera (daarover in hoofdstuk 3 meer). Deze bedrijven houden zich op andere manieren bezig met beveiliging. Hierbij kan gedacht worden aan activiteiten als systeemontwikkeling, of het toepassen van beveiligingssystemen in bepaalde technische apparaten (te denken valt aan Siemens of Alcatel) of softwareontwikkeling ten behoeve van beveiligingssystemen (bijvoorbeeld CityGIS). De beveiligingssector is derhalve lastig te herkennen, omdat veel bedrijven die ook deel uit maken van de beveiligingssector niet dezelfde SBI-code toegewezen hebben gekregen.

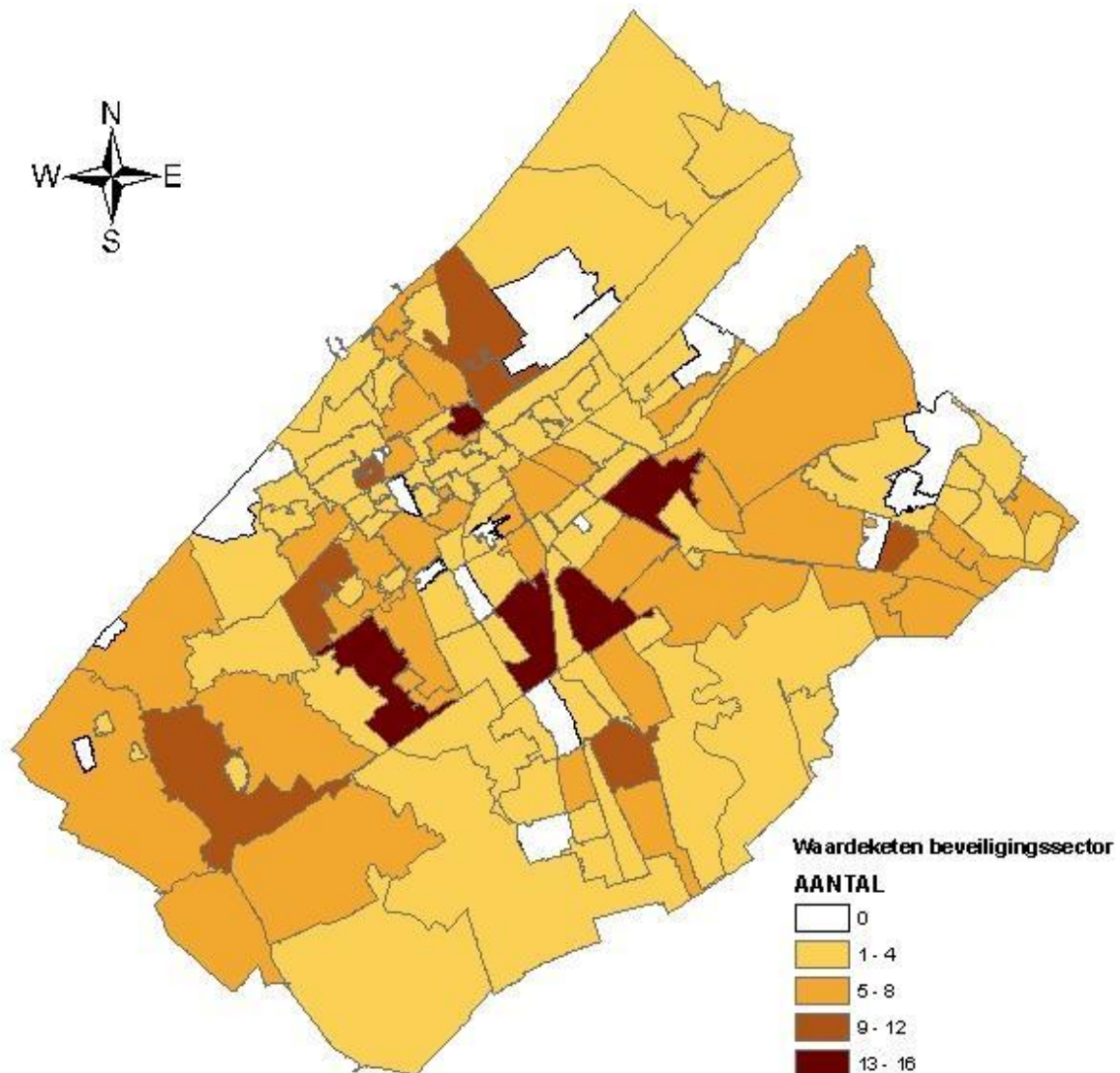
2.3.3 Ruimtelijke spreiding beveiligingssector

De ruimtelijke spreiding van deze 442 bedrijven wordt weergegeven in figuur 2.5. Duidelijk is dat de grootste concentratie zich bevindt op het grensgebied Rijswijk – Den

Haag, dit zijn postcodegebieden 2288 en 2497. Daarnaast is in postcodegebied 2514 en noordelijk daarvan een kleine concentratie te vinden.

Toch lijkt de beveiligingssector vrij gelijkmatig verdeeld over de regio Haaglanden. Omdat de postcodegebieden in de gemeente Den Haag echter veel kleiner zijn dan de postcodegebieden in Wassenaar, Pijnacker-Nootdorp, Midden-Delfland, Leidschendam-Voorburg en Westland, zou geconcludeerd kunnen worden dat de grootste concentratie zich bevindt in Den Haag richting Rijswijk.

Figuur 2.5 Ruimtelijke spreiding beveiligingssector

Bron: Gegevens uit het Handelsregister (2010)

2.3.4 Specialisaties

Nu we weten hoe groot de beveiligingssector van de regio Haaglanden werkelijk is, moet verder onderzocht worden op welke marktsegmenten de beveiligingssector zich specialiseert. Er is nagegaan welke bedrijven en instellingen zich bezighouden met welk marktsegment. Per marktsegment zijn een aantal spelers op een rijtje gezet. Hierbij is gelet op het volgende:

- innovativiteit

- grote naamsbekendheid
- grote rol in ontwikkeling beveiligingssector

De bedrijven waarvan bekend zijn dat zij innovatief zijn, een grote naamsbekendheid hebben, danwel leader firms zijn in de regio zijn geselecteerd. De bedoeling hiervan is om een idee te krijgen in welke marktsegmenten de regio Haaglanden zich specialiseert. De websites van de bedrijven zijn bezocht om informatie op te zoeken over innovativiteit van de bedrijven. Op basis van informatie op de websites zijn potentiële leidende bedrijven geselecteerd. Als door de website duidelijk werd dat het bedrijf zich bezighoudt met de ontwikkeling van nieuwe systemen of zeer betrokken is bij de verbetering van de veiligheid, werd het bedrijf toegevoegd tot de tabel. Als het bedrijf daarnaast ook deelneemt aan bepaalde samenwerkingsprojecten binnen de regio kan het bedrijf zeker als leidend bedrijf gekenmerkt worden. Ten slotte zijn bedrijven geselecteerd die een sterke naamsbekendheid hebben, omdat dergelijke bedrijven een positieve invloed kunnen hebben op de regio zelf. De kerneigenschappen van de geselecteerde bedrijven zijn dus ofwel innovativiteit, ofwel een sterke naamsbekendheid, ofwel leiderschap in de regio.

In tabel 2.4 zijn deze belangrijke spelers die werkzaam zijn binnen de marktsegmenten weergegeven. Veel van deze spelers zijn ook betrokken bij verschillende samenwerkingsprojecten binnen de regio.

Tabel 2.4 Belangrijke spelers per marktsegment

Nationale Veiligheid	- NCIM - Thales - Europol - NATO C3 Agency - NIVR	- NIRCM - Red Alert Group - CityGIS - Landelijke Faciliteit - Rampenbestrijding	- TNO - E-Semble - HCSS - Adobe Innovation - Support
Cybersecurity	- WorldTech - Fox-IT - Niscayah	- NICC - NCIM	- Adviescentrum BVI - NATO C3 Agency
Forensics	- NFI - ENFSI - Europol	- Institute for International Criminal Investigations - Fox-IT	- Gloseco - Trigion
Urban Security	- Capricorn Group - High Security International	- NCIM - Getronics - Croon Elektrotechniek	- Delft Dynamics - Leica Microsystems
Mobiele Surveillance	- Trigion - Group 4 Securicor	- Securitas - Zwijger Security	- Westvlietbewaking - Interseco
Consultancy	- Interseco - Argus Security International - NATO C3 Agency	- Greenstone Consultancy - DSM - HCSS	- Boogert & Partners - CAPGemini - PWC
Brandveiligheid	- Lobeco		
Groothandel	geen		

Tabel 2.4 laat zien dat er in de segmenten Nationale Veiligheid en Forensics een aantal (inter)nationale publieke instellingen actief zijn. Daar kan een verband gelegd worden met de regeringsstad Den Haag, omdat Den Haag een groot aantal nationale en internationale instellingen (zie paragraaf 1.1.1) heeft op het gebied van vrede en recht. Een aantal van deze instellingen houden zich, zoals uit tabel 2.4 ook blijkt, tevens bezig met veiligheid en beveiliging.

Overheidsinstellingen zijn, zeker in het segment Nationale Veiligheid, ook opdrachtgevers voor verschillende bedrijven die zich met nationale veiligheid bezighouden. Zo houdt Fox-IT zich bezig met het ontwikkelen van oplossingen voor staatsgeheimen, en E-Semble ontwikkelt simulatiesoftware ('serious gaming') om zo te kunnen oefenen met verschillende scenario's.

Van met name het segment Nationale Veiligheid kan verwacht worden dat het in Den Haag goed vertegenwoordigd is. Hoewel het aantal bedrijven en instellingen in het marktsegment Nationale Veiligheid niet groot is in vergelijking met de overige segmenten, zijn er wel een aantal belangrijke actoren aanwezig op dit gebied. Hiervan zijn Thales, TNO, Europol en NATO C3 Agency goede voorbeelden.

Ook in het marktsegment Forensics zijn een aantal nationale en internationale instellingen die in Den Haag gevestigd zijn werkzaam. Hierbij kan gedacht worden aan het Nederlands Forensisch Instituut (NFI), Europol, Institute for International Criminal Investigations en European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). Daarnaast houden ook bedrijven als Glosec, Fox-IT, Trigion en DSM zich bezig met forensisch onderzoek.

Ook in het marktsegment Mobiele Surveillance zijn enkele sterke spelers aanwezig. De drie grootste beveiligingsbedrijven van de wereld zijn in regio Haaglanden aanwezig, namelijk Trigion, Securitas en Group 4 Securicor (G4S). Al deze vestigingen zijn echter 'slechts' dochterondernemingen. Geen van allen hebben hun hoofdkantoor in regio Den Haag. Daarnaast hebben deze drie bedrijven veel vestigingen verspreid over het hele land. De vestigingen in regio Haaglanden zijn geen nationaal hoofdkantoor. Trigion heeft zijn vestiging van 'Recherche consultancy & Training' in Rijswijk (overigens is eenzelfde vestiging ook aanwezig in Schiedam). Securitas 'Government & Institutions' is gevestigd in Rijswijk. Deze tak van Securitas is gespecialiseerd in overheidsbeveiliging. G4S heeft een vestiging in Rijswijk, een vestiging in Zoetermeer en een vestiging in Den Haag. De vestigingen in Rijswijk en Den Haag zijn beide gespecialiseerd in mobiele surveillance. De vestiging in Zoetermeer is gespecialiseerd in 'Training & Opleiding'.

Het marktsegment Consultancy is ook goed vertegenwoordigd in regio Den Haag. Van de ruim 423 bedrijven houden zo'n 60 bedrijven zich bezig met bemiddeling en advisering.

Ook in het marktsegment Cybersecurity zijn een vrij groot aantal grote danwel innovatieve bedrijven in de regio gevestigd. Er zijn in dit marktsegment 49 bedrijven actief, waarvan 26 bedrijven actief bezig zijn om nieuwe innovatieve producten te ontwikkelen om het virtuele landschap beter te beschermen tegen virussen, spam et cetera.

In alle marktsegmenten in de analyse blijkt dus dat er belangrijke en innovatieve spelers aanwezig zijn in de regio Haaglanden. Zeker bij de marktsectoren Nationale Veiligheid en Forensics is er sprake van een aantal vooraanstaande nationale danwel internationale instellingen. In de marktsectoren komen er echter weinig beslissingscentra en ontwikkelingsafdelingen voor.

2.3.5 Ruimtelijke spreiding per marktsegment

Deze paragraaf zal per marktsegment tonen door middel van kaartjes hoe de bedrijven verspreid zijn. Op deze manier kan een beeld verkregen worden van de vraag in hoeverre bedrijven zich in elkaars nabijheid vestigen, of dat bedrijven zich onafhankelijk van elkaar zich ergens hebben gevestigd.

Nationale Veiligheid

Uit tabel 2.4 kwam naar voren dat tot het marktsegment Nationale Veiligheid veel (inter)nationale instellingen behoren. Naast het feit dat deze instellingen zelf bezig zijn met veiligheid en beveiliging, zijn overheidsinstellingen ook opdrachtgevers voor verschillende bedrijven die zich met nationale veiligheid bezighouden. Zo houdt Fox-IT zich (onder andere) bezig met het ontwikkelen van oplossingen voor staatsgeheimen, en

E-Semble ontwikkelt simulatiesoftware ('serious gaming') om zo te kunnen oefenen met verschillende scenario's.

Van met name het segment Nationale Veiligheid kan verwacht worden dat het in Den Haag goed vertegenwoordigd is. Hoewel het aantal bedrijven en instellingen in het marktsegment Nationale Veiligheid niet groot is (23) in vergelijking met de overige segmenten, zijn er wel een aantal belangrijke actoren aanwezig op dit gebied. Hiervan zijn Thales, Fox-IT, TNO, Europol en NATO C3 Agency de meest in het oog springende voorbeelden.

Kijkend naar figuur 2.6 kan geconcludeerd worden dat de meeste bedrijven en instellingen in het marktsegment Nationale Veiligheid zich in gemeente Den Haag hebben gevestigd. De meeste actoren in dit marktsegment bevinden zich in het postcodegebied 2514 en daar omheen. Dit is in de buurt van de Koninginnegracht. In dit gebied bevinden zich onder andere HCSS, Thales Nederland, Europol, de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb), de NIVR, NATO C3 Agency, en de NIRCM. Het gaat hier dus met name om publieke instellingen.

Cybersecurity

Het marktsegment 'Cybersecurity' is vooral een aangelegenheid voor particuliere bedrijven. Met uitzondering van het NICC, Adviescentrum BVI en NATO C3 Agency, zijn alle actoren in dit marktsegment particuliere bedrijven. Alles bij elkaar zijn er 49 actoren werkzaam in de cybersecurity.

Wederom kan er een concentratie worden waargenomen in postcodegebied 2514 en daar omheen. Hier bevindt zich een bedrijf dat, afgaande op de website, zich beschouwt als een wereldleider op het gebied van cybersecurity, namelijk Wurdtech Security. Een ander bedrijf dat daar gevestigd is, is Watchguard Technologies, dat innovatieve oplossingen produceert op het gebied van anti-virus software en andersoortige cybersecurity. Ook Fox-IT en Niscayah kunnen in de categorie cybersecurity worden geplaatst, waarbij Fox-IT zeer innovatief gericht is.

Ook in postcodegebied 2491 en daar omheen grenzende postcodegebieden kan gesproken worden over een kleine concentratie, hoewel deze postcodegebieden duidelijk veel groter zijn. In dat gebied bevindt zich onder andere Pine Digital Security, die zichzelf ziet als een "leidende partij in de Nederlandse digitale beveiligingsindustrie" (Pine Digital Security, 2011).

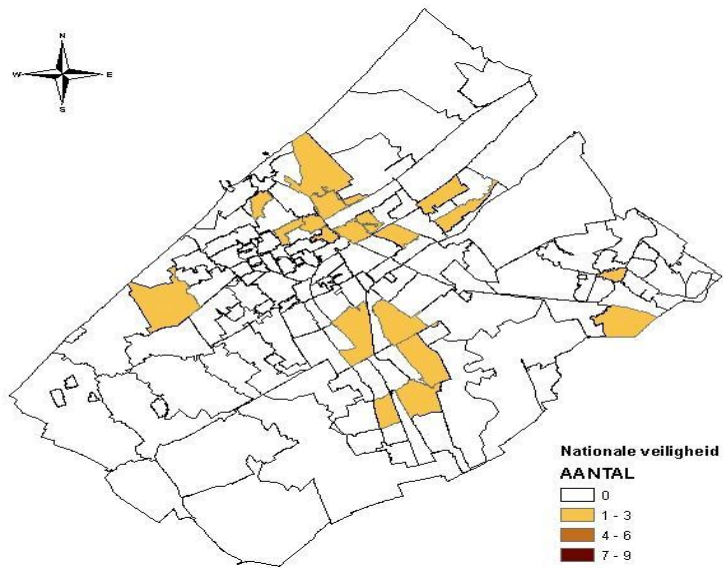
Dicht in de buurt van de TU Delft, postcodegebied 2628 en 2629, zijn een aantal innovatieve cybersecurity bedrijven gevestigd, zoals Pinewood Automatisering, Maxim Integrated Products Netherlands en Oqapi Software.

Forensics

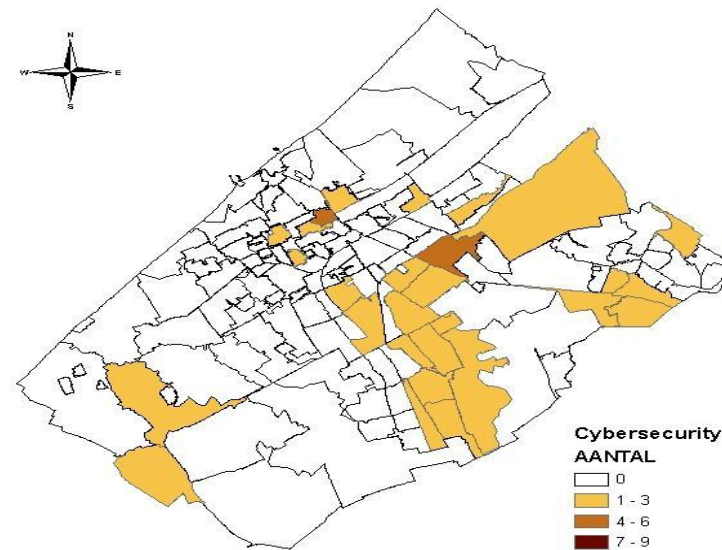
Twintig bedrijven in de regio Haaglanden zijn werkzaam in het marktsegment 'Forensics'. Daartoe behoren vier (inter)nationale instellingen, namelijk Europol, European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI), het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) en Institute for Intercriminal Investigations.

Omdat er weinig actoren werkzaam zijn in het marktsegment forensics is het nauwelijks mogelijk een concentratie aan te wijzen. Toch kan het gebied gelegen in de postcodegebieden 2282-2288-2289-2497-2616 als eventuele concentratie gezien worden. Het gaat hier om een gebied dat loopt van delen van Rijswijk, Den Haag en Delft. In dit gebied bevindt zich onder andere Leica Microsystems (dat producten ontwikkelt die toegepast kunnen worden bij forensisch onderzoek), het ENFSI, het NFI en wederom Fox-IT (dat trouwens deelnemer en initiatiefnemer is van enkele samenwerkingsprojecten in de regio en zeer innovatief is).

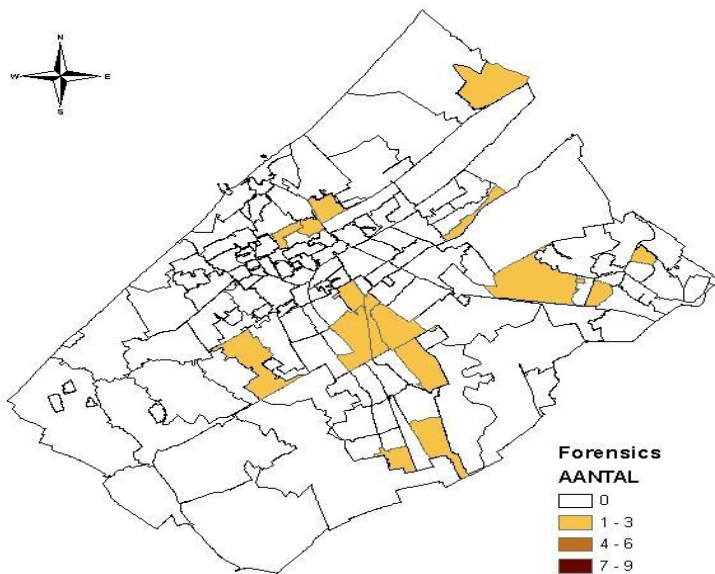
Figuur 2.6 Ruimtelijke spreiding marktsegment Nationale Veiligheid

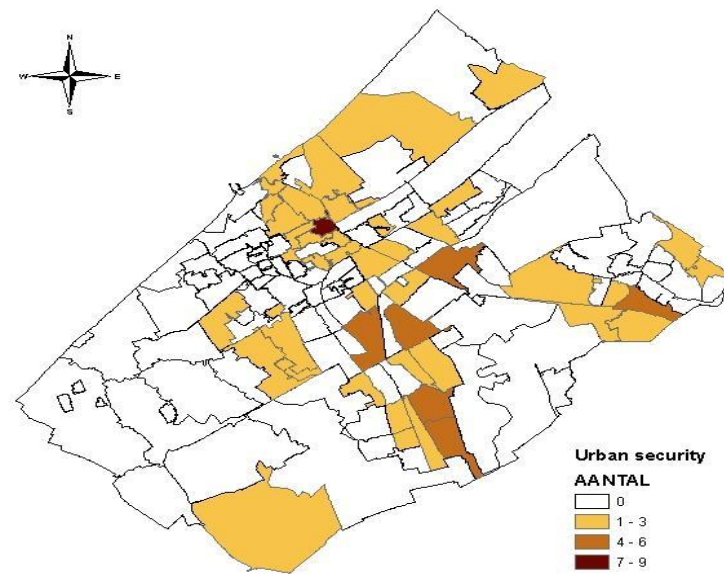
Figuur 2.7 Ruimtelijke spreiding marktsegment Cybersecurity

Figuur 2.8 Ruimtelijke spreiding marktsegment Forensics

Figuur 2.9 Ruimtelijke spreiding marktsegment Urban Security

Bron: Gegevens uit het handelsregister (2010)

Urban Security

In het marktsegment *Urban Security* zijn 91 bedrijven werkzaam. Slechts een paar overheidsinstellingen houden zich bezig met urban security, dit zijn namelijk de kennisinstellingen TNO en TU Delft. Uit figuur 2.9 kan vastgesteld worden dat zich wederom in postcodegebied 2514 een concentratie van bedrijven bevindt die zich bezighouden met urban security. Onder andere Thales Nederland is er gevestigd. Andere bedrijven die er gevestigd zijn, houden zich vooral bezig met cybersecurity. Urban security is voor veel van deze bedrijven meer een nevenactiviteit, waarbij bedrijven totaaloplossingen bieden. Onderdeel van die totaaloplossingen is het aanbieden van (vaak niet zelf ontwikkelde) 'urban security-systemen'. In postcodegebied 2288 is Niscayah gevestigd, die totaaloplossingen biedt. Daarnaast is TNO er gevestigd, alsmede Securitas en Trigion (twee van de grootste beveiligingsbedrijven ter wereld, vooral gespecialiseerd in mobiele surveillance).

Hoewel de concentratie er niet groot is, zijn in Zoetermeer twee bedrijven van wereldformaat in elkaars nabijheid gevestigd, namelijk Nokia Siemens Networks en Getronics.

Mobiele Surveillance

Maar liefst 100 bedrijven in regio Haaglanden houden zich bezig met het uitzenden van beveiligingsagenten om objecten, evenementen et cetera te bewaken. Veel van deze bedrijven zijn zeer kleine bedrijven. Uit figuur 2.10 is af te leiden dat deze bedrijven vrij gelijkmatig verdeeld zijn over het hele gebied. Nergens valt er echt over een concentratie van bedrijven in de Mobiele Surveillance te spreken. Eventueel kan het gebied dat strekt van postcodegebied 2552 tot postcodegebied 2544 gezien worden als een kleine concentratie. Het gaat hier om zeven vooral kleine bedrijfjes. Omdat in de beveiligingstak Mobiele Surveillance weinig innovatie te vinden is, kan over een eventuele concentratie van zulke bedrijven weinig interessants gezegd worden.

Wat overigens wel interessant is, is dat twee van de drie grootste beveiligingsbedrijven ter wereld (Securitas, G4S en Trigion) allen in Rijswijk gevestigd zijn, in postcodegebied 2288. Voor zover bekend participeert van deze drie bedrijven alleen Trigion in Pieken in de Delta-projecten in de regio.

Consultancy

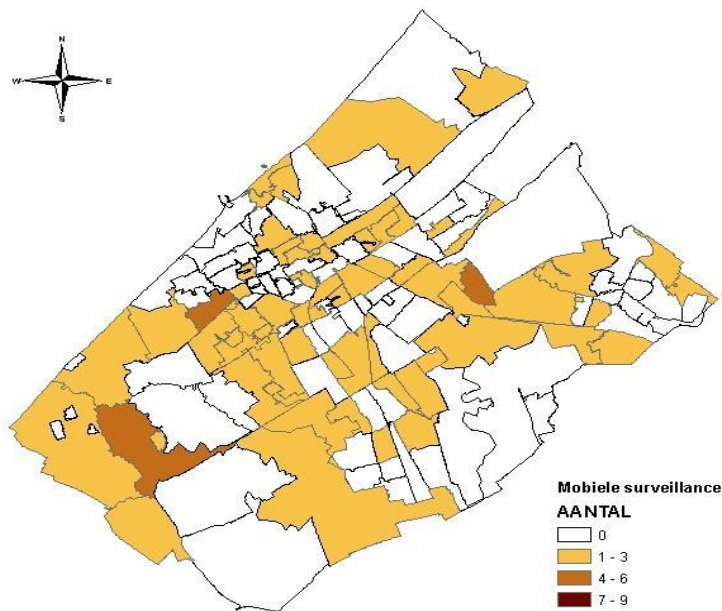
In het marktsegment Consultancy zijn 60 bedrijven werkzaam in regio Haaglanden. Figuur 2.11 laat de spreiding van deze 60 bedrijven zien in dit gebied. Het is duidelijk dat alleen in postcodegebied 2597 een kleine concentratie te vinden is. Het gaat hier vooral om kleine bedrijven die adviezen geven aan andere bedrijven op het gebied van veiligheid binnen het bedrijf.

Groothandel

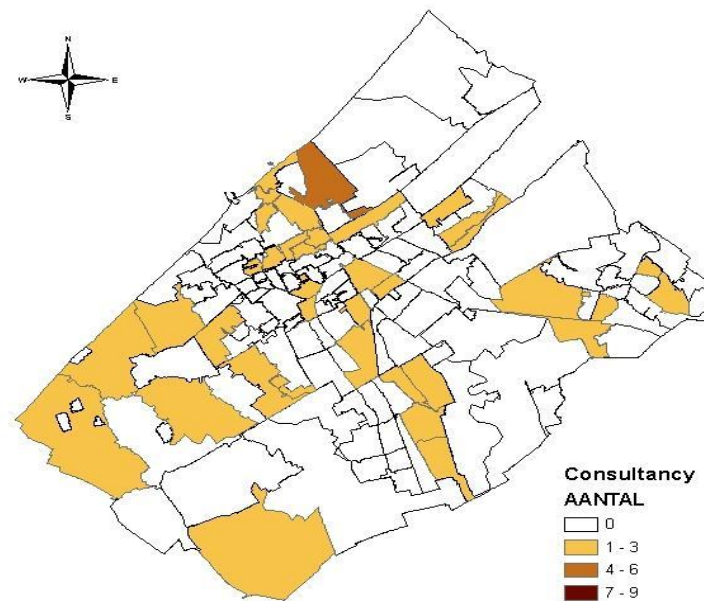
Voor het marktsegment Groothandel kan het interessant zijn om te zien of er overeenkomsten bestaan tussen de concentraties in dit marktsegment en de concentraties in het marktsegment van Urban Security. De reden hiervoor is dat het mogelijk is dat groothandels in de buurt van de ontwikkelaars van de beveiligingssystemen zitten.

Kijkend naar figuur 2.12 wordt het duidelijk dat in postcodegebieden 2288-2289-2497 een concentratie waarneembaar is. Het is vrij onwaarschijnlijk om daar een verband in te zien met het marktsegment Urban Security, waar in postcodegebied 2288 wel een kleine concentratie is, maar niet dermate dat een verband met de groothandels aannemelijk is. Sommige bedrijven installeren de verkochte beveiligingsinstallaties met doormelding aan een particuliere alarmcentrale in samenwerking met een groter beveiligingsbedrijf. Hiervan is Schouten Electrotechniek een voorbeeld. Zij doen dit in samenwerking met Trigion (Schouten Electrotechniek, 2011). Toevallig is Trigion in postcodegebied 2288 gevestigd, op 350 meter afstand van Schouten Electrotechniek.

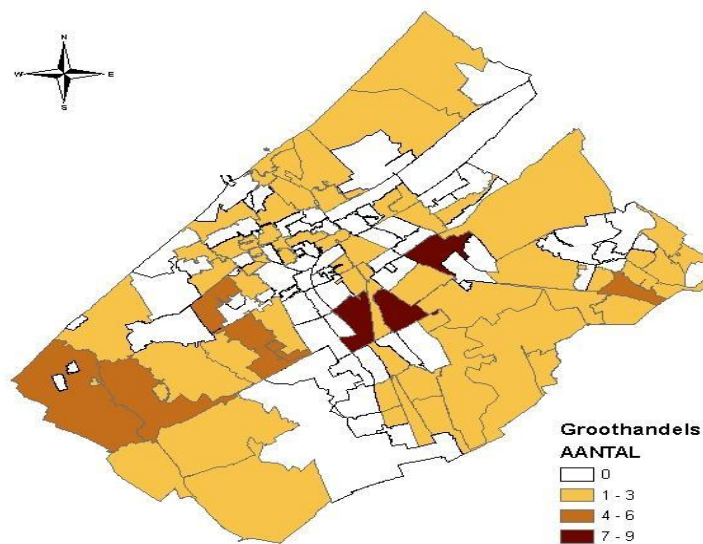
Figuur 2.10 Ruimtelijke spreiding marktsegment Mobiele Surveillance

Figuur 2.11 Ruimtelijke spreiding marktsegment Consultancy

Figuur 2.12 Ruimtelijke spreiding marktsegment Groothandel

Bron: Gegevens uit het Handelsregister (2010)

2.3.6 Lokale specialisatie of regionale variatie?

Na het analyseren van de plaatjes kan de vraag beantwoord worden of er in de beveiligingssector in de regio Haaglanden sprake is van lokale specialisatie of regionale variatie. Geconcludeerd kan worden dat er vooral sprake is van regionale variatie binnen de Haagse beveiligingssector. De beveiligingssector specialiseert zich niet op één marktsegment binnen de sector, maar heeft in alle marktsegmenten een aantal belangrijke spelers. Dit geldt met name voor de marktsegmenten Nationale Veiligheid, Forensics, Cybersecurity en Urban Security. Er bestaat wel een kleine concentratie van bedrijven behorend tot het marktsegment Urban Security in het centrum van Den Haag. Deze concentratie is echter te klein om te kunnen spreken over een lokale specialisatie. Omdat vooral de marktsegmenten Nationale Veiligheid en Forensics over veel overheidsinstellingen en (inter)nationale organisaties beschikken, zou verwacht mogen worden dat er een grote concentratie bestaat in en rondom postcodegebied 2513, omdat daar het Binnenhof is. Hoewel de meeste instellingen en organisaties wel in de buurt gevestigd zijn, zijn er geen sterke concentraties te vinden.

De vraag hoe de huidige indeling van de beveiligingssector verbonden kan worden met het feit dat Den Haag zich wil laten gelden als Internationale Stad van Vrede, Recht en Veiligheid moet nog steeds beantwoord worden. In het eerste hoofdstuk is naar voren gekomen dat Den Haag zich steeds meer wil laten gelden als Stad van Veiligheid. Het aspect Veiligheid zou moeten voortvloeien uit de vele vredes- en rechtsinstellingen die in en rond Den Haag gevestigd zijn. Internationale instellingen als de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens (OPCW), het Internationale Gerechtshof, ENFSI, Institute for International Criminal Investigations, NATO C3 Agency en Europol hebben direct danwel indirect te maken met het handhaven van (nationale) veiligheid. Daarnaast zijn in Den Haag ook overheidsinstellingen als NFI en NIVR gevestigd. Als deze gedachtengang gevolgd blijft worden zou een logische stelling zijn dat er sprake moet zijn van een oververtegenwoordiging van beveiligingsbedrijven in de regio Den Haag. In paragraaf 2.1 is al gebleken dat dit niet het geval is. Daarom zou het logisch zijn als de Haagse beveiligingssector zich in ieder geval op gebieden specialiseert die aansluiten op de aanwezige instellingen en organisaties die te maken hebben met vrede, recht en veiligheid. Gesteld kan dan worden dat de beveiligingssector in de Haaglanden zich vooral specialiseert op het gebied van Nationale Veiligheid, Forensics en in mindere mate Cybersecurity, Urban Security. Nationale Veiligheid is een marktsegment dat de nadruk legt op defensie en terrorismebeheersing, en het beschadigen van de cyberinfrastructuur kan als gevolg hebben dat een gehele nationale economie platgelegd wordt (hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld elektriciteitsvoorziening). Beide segmenten zijn zodoende nauw met elkaar verbonden. Dit geldt overigens voor alle marktsegmenten binnen de beveiligingssector. Forensics houdt zich bezig met forensisch onderzoek.

In de veiligheidsbranche Urban Security is de regio Haaglanden in mindere mate ook gespecialiseerd. Kijkend naar de bedrijven die zich bevinden in deze branche en gevestigd zijn in de regio, kan gesteld worden dat in de Haaglanden veel kennis aanwezig is op dit gebied. Hoewel men wellicht vooral een nadruk op counterterrorismen en nationale veiligheid zou verwachten in Den Haag, en Urban Security daar niet per se op aansluit, past het wel bij een stad dat zich wil laten zien als stad van veiligheid.

De stelling dat de Haagse beveiligingssector zich logischerwijs zou moeten specialiseren op het gebied van Nationale Veiligheid, Forensics en Cybersecurity kan met behulp van de analyse dus bevestigd worden. Zeker gezien de actoren in deze takken van de beveiliging kan, in navolging van TNO, HCSS en B&A Groep, gesteld worden dat regio Den Haag zich in deze segmenten specialiseert. Een aantal bedrijven en instellingen die tot deze marktsegmenten behoren kunnen wel wereldspelers genoemd worden, vanwege hun innovativiteit en internationale aard. Hetzelfde geldt overigens voor Urban Security.

2.3.7 Conclusie

De beveiligingssector in de Haaglanden specialiseert zich op een aantal gebieden. Volgens TNO, HCSS en B&A Groep zijn dit de marktsegmenten Nationale Veiligheid, Forensics, Urban Security, Cyber- en Vitale Infrastructuur. Deze uitspraak is echter niet gebaseerd op specifiek bedrijvenonderzoek. Dat is in dit onderzoek wel gedaan, namelijk via analyses van de websites van beveiligingsbedrijven, en het analyseren van de ruimtelijke spreiding van bedrijven. Uit de analyse is gebleken dat regio Den Haag met name in de marktsegmenten Nationale Veiligheid, Cybersecurity, Forensics en Urban Security een goede kennispositie heeft, gebaseerd op het aantal bedrijven per segment die hun eigen producten ontwikkelen. Hiermee wordt eerder onderzoek bevestigd. Vanwege de aanwezigheid van een aantal internationale organisaties en overheidsinstellingen, kan de specialisatie op Nationale Veiligheid en Forensics verbonden worden aan Den Haag als stad van Vrede, Recht en Veiligheid.

3 Regionale economie; een dynamische interpretatie

In dit theoretisch kader zal literatuur over regionale economie onder de loep genomen worden. Ten eerste zullen verschillende soorten clusters behandeld worden. Daarna komen 'leader firms', die door middel van lokale participatie en global pipelines het lokale met het globale verbinden in de regio, aan bod. Ten derde wordt nabijheid behandeld. Hierbij valt niet alleen te denken aan geografische nabijheid maar ook andersoortige nabijheid. Ten slotte wordt aandacht geschonken aan (collectieve) leerprocessen. Naar deze begrippen zal in hoofdstuk vier en vijf gerefereerd worden, en in het kwalitatief onderzoek zijn de begrippen geoperationaliseerd. In dit hoofdstuk zal steeds de relatie worden gelegd met Den Haag als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid.

3.1 Clusters

Den Haag wil zich graag als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid presenteren aan de buitenwereld. Den Haag spreekt over een kennisgebied vrede, recht en veiligheid (Randstad 2040, 2009). De ambitie van Den Haag is dat er innovatieve veiligheidstechnologieën ontwikkeld worden in de regio, waarvoor samenwerking tussen de drie focusgebieden van belang is. Er moet dus een cluster ontwikkeld worden waarin veel samenwerkingsrelaties bestaan. Het is daarom goed om eerst in te gaan op het begrip cluster.

Het cluster is in de economische geografie een actueel onderwerp, maar al een langer bestaand begrip. Sinds de jaren '90 is de aandacht voor clusters sterk toegenomen (Gordon & McCann, 2000). Er zijn veel theorieën die handelen over clustervorming en verschillende vormen van clusters. Echter, in de economische geografie bestaat er geen eenduidige definitie voor het begrip clusters. Atzema et al (2011) omschrijven het als een concentratie bedrijven die iets met elkaar hebben. Jacobs (1994) gaf het cluster een ruimtelijke betekenis; het gaat om samenwerking tussen bedrijven. Porter (1998) daarentegen geeft clusters wel een ruimtelijke betekenis; zijn definitie voor clusters gaat als volgt: "*a population of geographically concentrated firms that are interrelated, amongst others because of buyer-supplier and knowledge exchange relationships*". Ook in deze definitie is er sprake van samenwerkingsverbanden met als doel kennisuitwisseling. Overheden en media maken graag gebruik van het begrip cluster zoals Porter die definiëert.

Volgens Atzema & Visser (2005) moeten clusters gedefiniëerd worden als "ruimtelijke concentraties van gerelateerde bedrijven, die mogelijk maar niet per sé samenwerken". Daarentegen zijn netwerken "samenwerkingsverbanden van bedrijven, die mogelijk maar niet per sé in elkaars nabijheid opereren". Samenwerking is slechts een aantrekkelijke optie voor bedrijven die in een gebied geclusterd zijn, bijvoorbeeld vanwege vaak bijkomstige kostenvoordelen. Pas wanneer de omgeving er om vraagt zullen bedrijven meer geneigd zijn in een netwerk te opereren door samenwerkingsverbanden aan te gaan die leiden tot kennisuitwisseling. Naast arbeidsmobiliteit in het algemeen en het ontstaan van spinoffs en spinouts is kennisuitwisseling een belangrijk kenmerk van een netwerk. In zowel clusters als netwerken is veel kennis aanwezig, maar in netwerken is de bedoeling dat kennis expliciet gemaakt en uitgewisseld wordt. Waar de definities van Porter en met name Jacobs weinig onderscheid maken tussen clusters en netwerken, daar geven Atzema & Visser dit wel duidelijk aan.

In deze eerste paragraaf zullen de verschillende vormen van clusters behandeld worden. Het accent ligt daarbij eerst op concentratie en daarna op samenwerking. De definitie gegeven aan de ene benaming voor clusters is vaak net weer iets anders dan de andere benaming. Atzema & Visser (2005) hebben een vijftal van deze benamingen op een rijtje gezet en gerangschikt op niveaus van samenwerking, zodat er een onderscheid ontstaat

tussen deze verschillende begrippen. Deze onderverdeling zal ik blijven aanhouden in het verloop van deze thesis.

1. Formaties

In een formatie is een aantal bedrijven op een zelfde locatie gevestigd, omdat ze zich oriënteren op dezelfde aanwezige vestigingsplaatsfactoren. De bedrijven die in elkaars buurt zijn gevestigd hoeven met elkaar helemaal niets te maken te hebben, maar zitten er toch om dezelfde reden. Een voorbeeld van zo'n locatie is een luchthaven of zeehaven. Dichtbij Schiphol zijn bijvoorbeeld veel hotels, distributiebedrijven en autoverhuurbedrijven gevestigd (Atzema et al., 2002).

2. 'Industries'

Alfred Marshall schreef al over 'industries' in 1890. Een 'industry' is een type cluster waarbij het voor het bedrijf dat in zo'n industry gevestigd is vooral gaat om de aanwezige agglomeratievoordelen. Hierbij kan gedacht worden aan een gespecialiseerde arbeidsmarkt, goedkope specialistische dienstverlening, hoge informatiedichtheid, informatiespillovers et cetera. Er is nog niet echt sprake van bilaterale en multilaterale samenwerkingsverbanden tussen bedrijven, maar door de dichtheid van de bedrijven kan het gebeuren dat er spillovers van kennis plaatsvindt.

3. Complexen

In complexen bestaat er al een grotere mate van samenwerking tussen bedrijven. De samenwerking is grotendeels zakelijk van aard. De samenwerkingsverbanden bestaan voornamelijk uit in- en verkoop tussen bedrijven. Het locatiedrag binnen een complex baseert zich meestal op dit soort acties (Gordon & McCann, 2000). Dit soort samenwerking komt voort uit de specialisatie van bedrijven. Specialisatie kan leiden tot kostenvoordelen, zoals transportkosten en productiekosten. Daardoor ontstaan er uitbestedingsrelaties (Atzema & Visser, 2005). Dit zijn de 'traded interdependencies' (Atzema et al., 2002).

4. Allianties

De uitbestedingsrelaties dat men in complexen tegenkomt kunnen zich ontwikkelen tot bredere samenwerkingsrelaties. Dit soort samenwerking werkt stimulerend van technologische en/of commerciële leerprocessen in de hand, wat weer een positieve invloed zou hebben op de innovatiekracht van clusters (Atzema & Visser, 2005). Vertrouwen wordt gecreëerd door de 'vertering' van ervaring (Granovetter, 1985). Herhaalde interactie tussen bedrijven en andere actoren (in de vorm van uitbesteding), formeel en informeel, kan zodoende leiden tot het verhogen van het vertrouwen tussen actoren. Persoonlijk contact faciliteert dit soort herhaalde interactie en dit hangt op zijn beurt meestal weer af van ruimtelijke nabijheid. Deze allianties laten zich kenmerken door 'untraded interdependencies'. De 'untraded interdependencies' (Storper, 1995) vormen als het ware de setting voor de interacties. Zo'n setting bestaat uit zaken als arbeidsmarktkwaliteiten, sociale conventies en culturele normen en publieke instellingen (Atzema et al., 2002). Zulke 'untraded interdependencies' kunnen collectieve leerprocessen in de hand werken, maar ze kunnen het ook belemmeren. Dit kan gebeuren wanneer herhaalde interacties gebaseerd op leerprocessen te routinematig worden, zodat zulke gebieden te maken krijgen met 'lock in' (Newlands, 2003). Dat betekent dat de regio vastgeroest is in zijn gewoonten en daardoor geen gebruik maakt van nieuwigheden.

5. Innovatieve milieus

De overtreffende trap van allianties zijn 'innovatieve milieus'. Het gaat hier om concentraties van bedrijven waarin niet alleen tussen de bedrijven onderling (verschillende vormen van) samenwerking bestaat, maar waarin ook overheden, onderwijs en kennisinstellingen zich erbij betrekken. In een innovatief milieu staan tweede orde leerprocessen centraal (paragraaf 3.4). Het wordt in een dergelijk cluster

vanwege de internationalisering noodzakelijk geacht dat de lokale economie zich blijft vernieuwen, om een voorsprong te bereiken en te behouden (Atzema & Visser, 2005). Er zijn sinds de tweede helft van de jaren 1990 veel studies los gelaten op de relatie tussen innovaties, onderzoeksuniversiteiten en regionale ontwikkeling (Newlands, 2003). Bedrijven doen hun voordeel op van collectieve leerprocessen, in gang gezet door verschillende oorzaken, zoals een hoogwaardig arbeidspool in de lokale arbeidsmarkt en imitatieprocessen en informele contacten (Camagni, 1995a). Het doel van veel clusterbeleid van overheden is dat clusters uitgroeien tot innovatieve milieus.

Tabel 3.1 geeft de vijf clustertypes nog eens in het kort weer naar het localiseringsproces en gevolgen voor de lokale concurrentiekracht.

Tabel 2.1 Vijf clustertypes

Type	Localization process (concentration logic)	Effects for micro-level competitiveness
Formation	Location decisions of firms based on an <i>attractive, dominant and exogenous location factor</i>	Static: transport costs down
Industry	Market imperfections enhance the importance for SMEs of Marshallian <i>external economies</i> (a local pool of specialized labor, abundant and cheap supply of specialized services, and information 'spillovers')	Static: transport, production, and (Coasian) search and matching costs down
Complex	Physical proximity (sometimes required by buyers) and critical mass enables <i>specialization</i> , outsourcing of non-core activities, and coöperation for static goals, e.g. joint problem-solving and quality management; information exchange for <i>logistic cost/service optimization</i>	Static: production, logistic and (Williamsonian) specific-investment related transaction costs down Flexibility and quality up
Alliance	A high quality of governance based on institutional (contracts, norms, values) and relational (social ties, empathy, reputation) embeddedness reduces risks of <i>inter-firm coöperation</i> and thus facilitates joint actions and collective investments, e.g. in training, innovation, marketing, internationalization, and infrastructure	Static: as above, in complexes, especially transaction costs down Dynamic: first and second order learning up, not necessarily in a sustainable matter
Innovative milieu	High levels of openness, flexibility and variety of specialists, teams, networks, markets and institutions induce optimal combinations of local 'buzz' and global 'pipelines' and thus produce constant renewal of cognitive distance and ongoing innovation. In other words: <i>co-evolution</i> of local networks, markets (for capital, labor and products), institutions and policy	Static: as above, in complexes and alliances Dynamic: sustainable second order learning

Bron: Visser (2008)

Wanneer deze onderverdeling van types clusters toegepast wordt op de beveiligingssector in de regio Haaglanden kunnen er nog weinig uitspraken gedaan worden over tot welke van de vijf types de beveiligingssector behoort. Wat wel waarschijnlijk is, is dat de Haagse beveiligingssector geen formatie is. In dat geval zouden de beveiligingsbedrijven in de regio Haaglanden immers gevestigd zijn puur vanwege de aanwezigheid van de overheid of overheidsinstellingen. Dat kan voor veel bedrijven niet gezegd worden. De Haagse beveiligingssector zal dus meer overeenkomen met een ander type cluster. Na het kwalitatief onderzoek zullen hierover betere uitspraken gedaan kunnen worden.

3.2 Local buzz en global pipelines en de rol van 'leader firms'

Gemeente Den Haag wil het kennisgebied Vrede – Recht – Veiligheid in Den Haag versterken. De samenwerking tussen deze drie werkgebieden moet leiden tot het ontwikkelen van innovatieve veiligheidstechnologieën. Innovatie is afhankelijk van de aanwezige kennis in de betreffende sector en regio. 'Leader firms' bezitten vaak kennis uit internationale netwerken of 'global pipelines', en deze kennis kan lokaal gedeeld worden in het cluster. 'Local buzz' faciliteert het delen van de in de regio aanwezige kennis, maar het delen van die kennis is afhankelijk van de kwaliteit van de 'local buzz'. In de regio Haaglanden wordt de 'local buzz' meer en meer gestimuleerd door het starten van verschillende veiligheidsprojecten. De drie begrippen 'leader firms', 'local buzz' en 'global pipelines' zullen in deze paragraaf nader uiteengezet worden en daarbij worden verbanden gelegd met de ambitie van de gemeente Den Haag om de beveiligingssector te stimuleren.

Leader firms

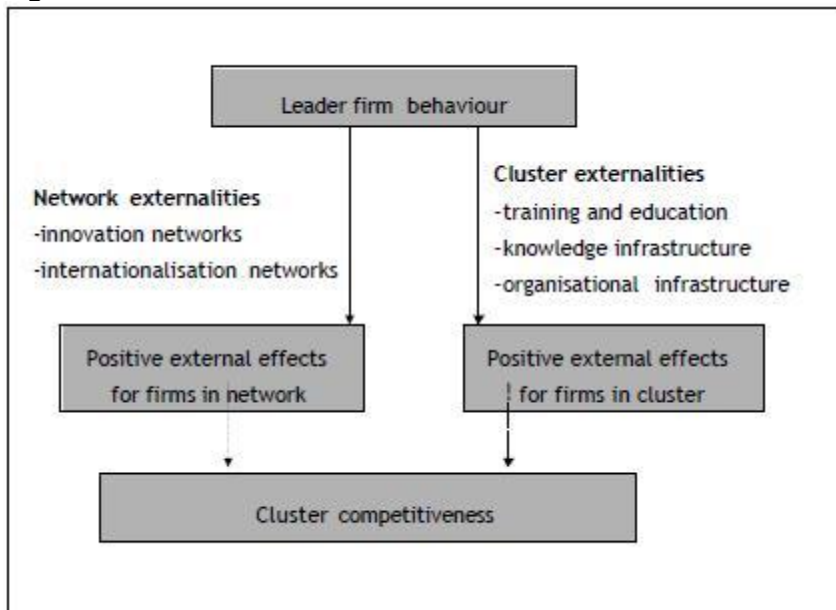
In elke regio waar er ook maar enigszins wordt samengewerkt tussen bedrijven, is vaak een 'leader firm' te identificeren. 'Leader firms' zijn belangrijke 'drivers' in de ontwikkeling van clusters. Dit soort bedrijven hebben belangrijke motieven en, wat daarbij goed van pas komt, de mogelijkheid om te investeren in positieve externe effecten voor andere bedrijven in het cluster. Dit doen ze onder andere door het aanmoedigen van innovatie en het investeren in de kwaliteit van de arbeidsmarkt. Ook stellen 'leader firms' andere bedrijven in het cluster in staat zich te internationaliseren. Op deze manier dragen 'leader firms' bij aan de concurrentiekracht van zulke bedrijven in het cluster en daarmee aan het cluster als geheel. Een 'leader firm' kan positieve effecten hebben voor bedrijven in het netwerk van de 'leader firm', maar het kan ook positieve effecten hebben voor een breed scala van bedrijven in het cluster.

In hun onderzoek naar 'leader firms' in de Nederlandse maritieme cluster onderscheiden Nijdam & Langen (2003) maar liefst negen voordelen van 'leader firms' in het cluster. Ten eerste investeren 'leader firms' om het productienetwerk te verbeteren. Ten tweede verbeteren zij, als grootste gebruiker, de innovativiteit en het marktpotentiël van de toeleveranciers. Een ander voordeel is dat 'leader firms' nieuwe standaarden zetten wat betreft veiligheid en vervuiling. Ten vierde spelen 'leader firms' een belangrijke rol in het combineren van voorheen ongerelateerde technologie met bekende technologie ('neue Kombinationen'). Ten vijfde verbeteren 'leader firms' het proces van kennisuitwisseling, zodat het intensiever wordt en makkelijker over te brengen. Dit doen ze met als doel dat het cluster innovatiever en uiteindelijk concurrerender wordt. Ten zesde moedigen 'leader firms' internationalisering van andere bedrijven aan en stellen zij hen daartoe in staat. Zij kunnen hierbij helpen omdat zij zelf ook concurreren op internationale markten en dus al geinternationaliseerd zijn. De investeringen van 'leader firms' heeft cluster- en netwerkexternaliteiten als gevolg. Figuur 3.1 geeft schematisch weer wat de invloed van 'leader firms' is op de concurrentiekracht van het cluster. De figuur geeft aan welke investeringen een 'leader firm' doet op het gebied van netwerken en clusters, en hoe die investeringen uiteindelijk effect hebben op de concurrentiekracht van het cluster.

Ook Albino et al. (1998) beaamen dat 'leader firms' zorgen voor verbetering van cluster- en netwerkexternaliteiten: 'leader firms' zorgen voor de grootste impuls aan het internationaliseringsproces van het 'industrial district'. Op deze manier wordt het lokale aspect met het globale aspect verbonden dankzij de 'leader firm'. Daarnaast is één van de belangrijkste karakteristieken van 'leader firms' ook het stimuleren van samenwerkingen tussen bedrijven in de regio. De 'leader firm' bepaalt daarbij welke kennis het deelt met bedrijven in de regio. Het kan er bijvoorbeeld voor kiezen bepaalde strategische kennis niet te delen, zodat andere bedrijven daar geen misbruik van kunnen maken. Zo kan een 'leader firm' zijn lokale en globale strategie afstemmen. Een ander voordeel van een 'leader firm' is dat zij een positieve reputatie van de regio en het cluster kunnen creëren. Een 'leader firm' is vaak een grote naam en de regio krijgt

daardoor een positieve naamsbekendheid vanwege de 'leader firm'. Daarnaast nemen 'leader firms' deel aan vooruitstrevende projecten, die vaak welbekend zijn in de sector. Tevens investeren 'leader firms' in de kwaliteit van de arbeidsmarkt, zodat deze verbeterd wordt. Tenslotte spelen 'leader firms' een belangrijke rol in het creëren en onderhouden van de organisatorische infrastructuur in het cluster. Een duidelijke organisatorische infrastructuur is een belangrijke voorwaarde voor effectief clusterbeleid (Albino et al. 1998).

Figuur 3.1 Network and cluster externalities of leader firm investments

Bron: Nijdam & Langen (2003)

Local buzz, global pipelines

In clusters draait het om zelfversterkende processen (Brenner, 2001), waarbij uitwisseling van arbeid en kennis een belangrijke plaats innemen. 'Leader firms' nemen daarbij een prominente plaats in. De cumulatie van kennis is een belangrijke drijvende kracht achter clusterprocessen. Er bestaat een onderscheid tussen gecodificeerde en stilzwijgende kennis. Gecodificeerde kennis is kennis dat op schrift is vastgesteld. Stilzwijgende kennis is dit juist niet, omdat het moeilijk is zulke kennis onder woorden te brengen. Dit is het soort kennis dat is deel gaan uit maken van routinematig gedrag. Het is daarom veel eenvoudiger om gecodificeerde kennis te delen dan stilzwijgende kennis. Volgens Bathelt et al. (2004) is stilzwijgende kennis vaak lokale kennis, omdat dit lokaal makkelijker over te dragen is. Gecodificeerde kennis daarentegen gaat eenvoudig over de wereld, en is dus vaak globaal van aard.

Naar Storper & Venables (2002), Owen-Smith & Powell (2002) en Grabher (2002) geven Bathelt et al. (2004) de volgende definitie van 'buzz': "*The idea that a certain milieu can be vibrant in the sense that there are lots of piquant and useful things going on simultaneously and therefore lots of inspiration and information to receive for the perceptive local actors.*" Er zijn dus meerdere processen tegelijkertijd aan de gang, waardoor er veel informatie aanwezig is voor de lokale actoren. Deze informatie wordt steeds aangevuld door nieuwe processen. De buzz bestaat uit verschillende facetten. Hierbij kan gedacht worden aan specifieke informatie en updates daarvan, alsmede aan leerprocessen door bijeenkomsten tussen verschillende partijen. Ook kan men bij buzz denken aan gedeelde culturele tradities en gewoonten binnen een bepaalde technologische sector. Deze dingen faciliteren en stimuleren het opzetten van conventies.

Door er alleen al te zijn kunnen actoren bijdragen aan het verspreiden van informatie en nieuws, maar ze kunnen er daardoor ook hun voordeel mee op doen.

Dit wil allemaal niet zeggen dat er in elke cluster of agglomeratie van bedrijven een hoge kwaliteit van de buzz is. Als er sprake is van wantrouwen of wangedrag is het niet waarschijnlijk dat de lokale buzz van een hoge kwaliteit is. Omdat buzz spontaan ontstaat, bijvoorbeeld door onderhandelingen met lokale toeleveranciers of telefoongesprekken met bedrijven, moet er in de regio een communicatienetwerk bestaan.

Hoewel lokale leerprocessen volgens velen belangrijker is dan globale leerprocessen, is daar nooit echt overtuigend bewijs voor geleverd (Bathelt et al., 2004). Steeds vaker begint men in de economische geografie nu daarom het belang in te zien van interacties op grote afstand. Zulke interacties worden 'global pipelines' genoemd. Deze pipelines werken heel anders dan de local buzz. Van local buzz wordt gezegd dat het op een relatief ongestructureerde wijze gebeurt. Pipelines moeten echter veel gestructureerder zijn, aangezien communicatie op een grote afstand gebeurt, en een bedrijf zelf kan bepalen hoeveel en welke informatie gedeeld wordt. Tevens wil het bedrijf de activiteiten van de partner vaak controleren. De mate van samenwerking tussen de bedrijven hangt dus af van de mate van vertrouwen. Het vertrouwen kan als het ware gecreëerd worden door regels op te stellen over de te maken transacties. Langzaam maar zeker moeten deze transacties leiden tot het delen van grotere risico's.

Bresnahan et al. (2001) hebben onderzocht hoe belangrijk global pipelines kunnen zijn voor het succes van een lokale cluster. Zij geven aan dat openheid van clustersamenwerking en het actief zoeken naar nieuwe markten in dit opzicht belangrijke regionale factoren zijn.

Global pipelines kunnen aan de basis staan van nieuwe informatie en kennis van markten en technologieën voor lokale netwerken. Door die nieuwe kennis wordt de lokale buzz ook weer sterker. Op deze manier zorgen global pipelines ervoor dat lokale interactie versterkt wordt, wat weer als resultaat kan hebben dat de cohesie binnen het cluster groter wordt. Op deze manier worden local buzz en global pipelines met elkaar verbonden. De (beleids)uitdaging ligt er dus in om 'global pipelines' en 'local buzz' met elkaar te verbinden en op elkaar te verankeren.

Global pipelines kunnen er tevens voor zorgen dat er geen lock-in ontstaat in het lokale netwerk, dankzij de toestroom van nieuwe informatie en kennis. Dankzij de global pipelines is het beter mogelijk voor een lokaal netwerk om concurrerend te blijven. Zonder global pipelines schuilt volgens Uzzi (1996) het gevaar van 'overembeddedness'¹, oftewel lock-in (Baerenholdt & Aarsaether, 2002).

'Local buzz', 'global pipelines' en 'leader firms' in de Haagse beveiligingssector

In de beveiligingssector in de regio Haaglanden wordt getracht een beveiligingscluster te ontwikkelen waar er veel sprake moet zijn van (al dan niet toevallige) ontmoetingen tussen actoren. De gemeente Den Haag heeft daarbij, samen met een aantal andere instellingen zoals de Kamer van Koophandel en de TNO, een leidende rol. Zo worden zo nu en dan bijeenkomsten georganiseerd voor bedrijven behorend tot de beveiligingssector om elkaar beter te leren kennen. Daarnaast zijn er in de afgelopen vijf jaar ruim twintig verschillende aanvragen geweest omtrent de Haagse pijlers Vrede, Recht en Veiligheid om subsidie te ontvangen uit het 'Pieken in de Delta' programma. Pieken in de Delta is een programma van het Ministerie van Economische Zaken om de economie in zes gebieden in Nederland te versterken. Eén van die gebieden is de Zuidvleugel van de Randstad. Enkele van deze aanvragen zijn al gehonoreerd, anderen zijn nog in uitvoering.

¹ Embeddedness wordt in het 'Dictionary of Geography' (Mayhew, 2009) als volgt gedefiniëerd: "*The state of being located or secured within a larger entity or context. The economic life of a firm or market is territorially embedded in its peculiar social and cultural relations; in place-specific characteristics, infrastructure, operating environments; and conditions of production.*"

Een aantal van deze projecten die met veiligheid en beveiliging te maken hebben zullen nu kort besproken worden. Al deze projecten geven aan dat beveiliging en veiligheid een 'hot item' zijn in de regio Haaglanden, en dat de sector in volle ontwikkeling is. Veel van de initiatieven zijn van onderaf opgestart: bedrijven zijn zelf met het idee gekomen om samen te werken. Hieruit blijkt al een bepaalde mate van vertrouwen jegens elkaar. Bij een aantal van de deelnemende bedrijven zijn de eigenschappen van 'leader firms' volgens Nijdam & Langen (2003) duidelijk aanwezig. Kennisuitwisseling en innovatie wordt binnen (veel van) de projecten gestimuleerd en bepaalde bedrijven hebben met het starten van de projecten initiatief getoond om de beveiligingssector te ontwikkelen. Een aantal van de deelnemende bedrijven heeft daarnaast een uitgebreid internationaal netwerk, waardoor kennis uit 'global pipelines' mogelijk beschikbaar gemaakt en gebruikt kan worden in de lokale cluster. In box 3.1 worden de samenwerkingsprojecten beschreven.

Box 3.1 Regionale samenwerkingsprojecten

1. Initiatief Fragiele Staten (2006)

De stad Den Haag wil zich ontwikkelen als Centrum voor Internationale Vrede, Recht, Veiligheid én Wederopbouw. Vooral het laatste punt is belangrijk geweest bij het project Initiatief Fragiele Staten. De missie van dit project luidt: "Het samenbrengen van competenties van publieke en private instellingen om ze binnen multilaterale kaders beter toe te rusten in het bewerkstelligen van lokaal gedragen en gedreven duurzame vrede in fragiele staten." (Ridi Consultancy, 2008)

Opdrachtgevers van het project zijn: het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Ministerie van Defensie, Kamer van Koophandel, diverse NGO's, de Haagse Academische Coalitie.

Het doel van dit project is de veiligheid te bevorderen in de 'fragiele staten', landen waar conflicten zijn (geweest). Daarnaast is de bedoeling dat de bedrijvigheid vanwege de samenwerking tussen publieke en private instellingen en bedrijven bevorderd wordt (Ridi Consultancy, 2008).

2. Secure Haven (2006)

Het project Secure Haven heeft zich als doel gesteld de (beveiligings)infrastructuur van de stad Den Haag te verbeteren, zodat deze kan bijdragen aan een beter internationaal leef- en vestigingsklimaat in de regio Den Haag. Daardoor moet uiteindelijk een duurzame economische versterking van de Zuidvleugel bereikt worden (TNO, 2009).

Opdrachtgevers van het project zijn: Universiteit Leiden, Campus Den Haag, TNO Defensie en Veiligheid, Cap Gemini.

3. University College (2007)

De Universiteit Leiden wil in Den Haag een internationale Engelstalige bacheloropleiding starten op het gebied van Vrede, Recht en Veiligheid, volgens het model van een University College. Kenmerkend voor zo'n University College is dat alleen zeer getalenteerde en gemotiveerde studenten worden toegelaten. Daarnaast is het onderwijs intensief en moeten de studenten een hechte gemeenschap vormen door de directe nabijheid van de studentenhuisvesting. Nergens in de wereld bestaat deze combinatie van onderwijs en kennisinfrastructuur.

De positionering van de opleiding is internationaal uniek: nergens in de wereld bestaat deze combinatie van onderwijs en kennisinfrastructuur. Leiden University College in The Hague start in september 2010 met circa 150 studenten en biedt een brede bachelor opleiding 'Global Challenges'.

4. Multidisciplinair Pro-actief Veiligheidsmanagement (MultiPAV), ook genoemd: BeWare (2008)

Dit project is een partnership van bedrijven en instellingen: Trigion (de Nederlandse marktleider in beveiligingsdienstverlening), Interpolis (verzekeraar), TU Delft en TNO werken samen om een innovatief veiligheidsconcept toe te passen en te valideren. Er wordt gebruik gemaakt van virtuele driedimensionale omgevingen van risicolocaties. Dataverzameling en analyse leiden tot het voorspellen van risicovolle situaties. Multidisciplinaire teams van beveiligers, politie en overige hulpdiensten oefenen met het nieuwe beveiligingsconcept aan de hand van 'serious games'. Het MultiPAV-concept wordt door de partners vastgelegd in een open standaard "MultiPAV Blauwdruk", die wordt aangeboden aan de brancheorganisaties en leerinstellingen om ook bedrijvigheid te genereren bij andere organisaties.

Opdrachtgevers van het project zijn: Trigion, Interpolis, TNO, TU Delft (faculteit Electrotechniek en faculteit Techniek, Bestuur en Management), E-semble, Chess Engineering en andere MKB-bedrijven.

5. Den Haag Showcase Veilig Nederland (2008)

Den Haag Showcase Veilig Nederland is een samenwerkingsverband op multidisciplinaire basis. Iedere partij levert eigen te ontwikkelen vakkennis. Deze kennis moet gezamenlijk resulteren tot een nieuwe, meer innovatieve aanpak van crisisbeheersing. Dit moet als gevolg hebben dat de Nederlandse crisisbestrijding verbeterd wordt en deelnemende bedrijven en instellingen meer exportkansen krijgen.

Opdrachtgevers van het project zijn: Thales, Cap Gemini, TNO en The Hague Centre for Strategic Studies

(HCSS).

6. Public Security Innovation Centre (2008)

Het project Public Security Innovation Centre (PSIC) is een platform voor MKB-bedrijven in de beveiligingssector. Dit advies-, demonstratie- en expertisecentrum geeft deze bedrijven de mogelijkheid zich te presenteren aan een diverse groep van (inter)nationale marktpartijen. De bedoeling van PSIC is dat bedrijven of instellingen die een veiligheidspakket willen samenstellen in dit centrum kunnen 'kijken en vergelijken' en een op hun situatie toegesneden oplossing kunnen samenstellen. Door diverse aanbieders en technologieën te laten samenwerken wordt een breed pakket aangeboden dat de hele beveiligingsketen omvat. Steeds meer MKB-bedrijven sluiten zich intussen aan bij PSIC, hiertoe behoren ook buitenlandse bedrijven. Dit heeft als gevolg dat het aanbod van veiligheidsoplossingen steeds groter wordt en het gebruik maken van elkaars producten opent de weg naar nieuwe markten en niches (Ministerie van Economische Zaken, 2010). PSIC is een initiatief van ruim 20 kleine(re) bedrijven, die gespecialiseerd zijn in verschillende veiligheidsproducten.

7. CSI The Hague (2008)

CSI The Hague is een initiatief van dertien partijen, waarvan de belangrijkste partij het Nederlands Forensisch Instituut is. Andere partijen zijn high tech bedrijven en kennisinstellingen. Deelnemende forensische en technologische bedrijven combineren bestaande technieken om de plaats delict te digitaliseren en te virtualiseren voor reconstructiedoeleinden en opleiding door het gebruik van 'gaming' technieken. CSI The Hague zorgt voor innovatie van de forensische opsporing. Hierdoor kunnen misdaden sneller worden opgelost (CSI The Hague, 2010).

8. Stepping Stones (2009)

Stepping Stones is een project met als doel de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt met betrekking tot beveiliging te verbeteren. Partners in het project zijn ROC Mondriaan, de Haagse Hogeschool en Trigion. ROC Mondriaan biedt MBO opleidingen aan op het gebied van veiligheid, de Haagse Hogeschool biedt HBO opleidingen waaronder integrale veiligheidskunde. In dit project wil men gezamenlijk komen tot nieuwe en vernieuwde curricula op het terrein van veiligheid, zodat er een betere aansluiting ontstaat van op de behoefte op de arbeidsmarkt. Dit project zal uiteindelijk ook een impuls moeten geven aan toepassingen van technologie en kennis vanuit andere projecten (zoals Secure Haven, MultiPAV, PSIC, Den Haag Showcase Veilig Nederland).

9. Borders Security Innovation Centre (2009)

Het project Borders Security Innovation Centre (BSIC) biedt een demonstratiecentrum in Den Haag aan MKB-bedrijven die gespecialiseerd zijn in grenscontrole en grensbeveiligingsproducten. Daarmee moet het een platform zijn voor deze bedrijven om zich te kunnen profileren bij de vaak diverse en versplinterde nationale en internationale vraagzijde. In dit project gaat het niet alleen om beveiliging van landsgrenzen, maar ook zee-, lucht- en watergrenzen. Dit demonstratiecentrum is voor de vraagzijde aantrekkelijk omdat de producten worden aangeboden in onderling samenhang, en op deze manier zullen de oplossingen op maat kunnen worden aangeboden.

BSIC is een initiatief van Road Consultants, AMTB, E-Semble, IQ Vision Benelux, OSC, NCIT en TSIF Products & Services.

10. Charlie Papa, Close Protection Serious Gaming (2009)

Charlie Papa is een project waarin virtual reality simulatie en games worden ontwikkeld en gevalideerd voor het multidisciplinair opleiden en oefenen van ketenpartners in de persoonsbeveiliging. Initiatiefnemers zijn Trigion Recherche, Consultancy en Training, Trigion Beveiliging, KLPD DKDB, TU Delft (faculteit Techniek, Bestuur en Management), LEON Europe.

11. The Hague World Foresight Forum (2009)

Het project World Foresight Forum (WFF) moet een tweedaags evenement worden dat zich bezig houdt met toekomstgerichte vraagstukken rond het thema Veiligheid. Topleiders ontwikkelen een toekomstbeeld dat richtinggevend is voor toekomstig beleid. Ook ondernemers worden betrokken bij dit evenement, zij worden uitgedaagd hun innovaties te tonen. Daarnaast geeft het WFF de mogelijkheid aan onderzoekers, alsmede vertegenwoordigers van belangrijke bedrijven en instellingen en managers van juridische en economische instituties en overheidsorganisaties om met elkaar te debatteren. Initiatiefnemers van dit project zijn HCSS, TNO Defensie & Veiligheid, Cap Gemini Nederland, Granaria Holdings, Rabobank.

12. Living Lab Veiligheid (2010)

Living Lab Veiligheid heeft als doel het ontwikkelen, inrichten en bestendigen van een proefomgeving waarin vraag en aanbod bijeen komen. Ook zullen in deze proefomgeving innovatieve concepten op het gebied van veiligheid getest kunnen worden. Dankzij dit 'living lab' moeten de volgende vragen beantwoord kunnen worden: Hoe kunnen innovatieve ideeën, producten of diensten in de praktijk worden gebracht? Hoe kan aangetoond worden dat zaken in de praktijk ook goed werken? Het Living Lab is een ideale omgeving om te experimenteren, te valideren en te meten.

Initiatiefnemers in dit project zijn TNO, Twynstra Gudde, Haagse Hogeschool, Stichting dr. Hilda Verwey-Jonker Instituut, PSIC.

13. Randstad Effectieve Bewaking Lage Luchtruim (2010)

Randstad Effectieve Bewaking Lage Luchtruim (RAEBELL) is een project dat aanzet tot ontwikkeling van een

geïntegreerd sensornetwerk. Dit sensornetwerk levert een bijdrage aan een verhoogde 'situational awareness' in het lage luchtruim. Dit maakt het mogelijk beter te anticiperen op dreiging van een terroristische aanslag in en rondom strategische gebieden. RAEBELL is een initiatief van Thales Nederland (afdeling Surface Radar Advanced Development), TU Delft (faculteit EWI/IRCTR), Hedon Electronics Development, Nose Innovations, Interseco Consultancy Services, CityGIS, PSIC.

14. The Hague Security Delta

Het project The Hague Security Delta (HSD) is gestart met als doel de krachten van de deelnemende partijen in de eerder genoemde projecten te bundelen. Een aantal belangrijke deelnemers uit de zojuist genoemde projecten zijn benaderd om een coördinerende rol te krijgen, danwel vaandeldrager te zijn voor Den Haag als stad van veiligheid. Daarnaast wordt getracht dat alle deelnemers aan de genoemde projecten ook willen participeren in het HSD-project.

'The Hague Security Delta' eigent zich een vijftal taken toe (TNO, 2010):

- HSD heeft zicht op marktvraag en 'ziet' behoefte aan (nieuwe) diensten, en agendeert die;
- HSD initieert en faciliteert ontwikkeling van diensten voor en door partners uit het Security Delta netwerk, ondersteunt daarbij ook in het verkrijgen van financiering;
- HSD organiseert kennisdeling en is agendasettend voor research en development.
- HSD acquireert nieuwe spelers (Producten/Diensten) en faciliteert hun komst naar de regio.
- HSD organiseert kwaliteitsontwikkeling, zowel door middel van onderwijs als door het oprichten van een Normerings- en Certificerings Instantie.

Uit deze vijf punten blijkt dat HSD een faciliterend orgaan wil zijn die tracht een positieve setting te creëren waarin de bedrijven in de beveiligingssector meer mogelijkheden krijgen tot samenwerking en innovatie. Daarbij worden ook kennisinstellingen, overheidsorganisaties en internationale instellingen betrokken.

HSD herkent een vijftal gebieden in de beveiligingsmarkt waar regio Haaglanden zich op positieve wijze in onderscheidt. Deze vijf gebieden zijn: nationale veiligheid, urban security, forensics, vitale infrastructuur en cybersecurity. Reeds in hoofdstuk twee werd al vermeld dat regio Haaglanden zich volgens TNO, HCSS en de B&A Groep specialiseert op deze gebieden. HSD richt zich op deze vijf gebieden en probeert ze te stimuleren door het toepassen van de vijf zojuist genoemde taken.

Uit box 3.1 kunnen een aantal mogelijke 'leader firms' geïdentificeerd worden. Zo zijn Cap Gemini, Trigion, E-Semble en Thales allen bij minstens twee projecten betrokken. Dit zijn allen grote bedrijven, of ten minste welbekend onder bedrijven in de beveiligingssector. Daarnaast zijn kennisinstellingen als TNO en HCSS bij een aantal projecten niet alleen betrokken, maar zelfs trekkers. Ook de TU Delft en de Haagse Hogeschool participeren in een aantal projecten, alsmede NFI en Kamer van Koophandel. Of de zojuist genoemde bedrijven daadwerkelijk 'leader firms' zijn, hangt natuurlijk ook af van andere factoren die eerder in deze paragraaf genoemd zijn.

Van de deelnemende bedrijven kunnen een aantal eigenschappen van 'leader firms' toegekend worden. Zo moedigen zij allen door hun participatie innovatie aan en stimuleren zij daarnaast samenwerkingsverbanden tussen bedrijven in de regio.

3.3 Verschillende soorten nabijheid

Om als regio en sector innovatief te kunnen zijn is kennis nodig. In de regio Haaglanden is veel kennis aanwezig, maar die kennis moet gedeeld worden om het doel (het ontwikkelen van innovatieve veiligheidstechnologieën) te kunnen bewerkstelligen. Daarom wordt samenwerking tussen bedrijven in de beveiligingssector in de regio Haaglanden aangemoedigd en gestimuleerd door de participanten in de verschillende samenwerkingsprojecten die in paragraaf 3.2 genoemd zijn. Samenwerking gebeurt echter niet van de een op de andere dag. In literatuur over samenwerking en innovatie wordt gesproken over het belang van nabijheid.

Geografische nabijheid speelt in het clusterbegrip een belangrijke rol. De vraag is of dat in werkelijkheid ook zo is. Er bestaan namelijk ook andere vormen van nabijheid, die mogelijk een nog belangrijker rol spelen in de ontwikkeling van een innovatief milieu, en die eigenlijk niet los van elkaar gezien kunnen worden. Boschma (2005) onderscheidt vijf verschillende vormen van nabijheid (proximity). Hij stelt daarbij dat geografische

nabijheid geen noodzakelijke en zeker niet een voldoende voorwaarde is voor interactief leren en innovatie. Op zijn hoogst faciliteert geografische nabijheid het interactief leren, en kan het de andere vormen van nabijheid versterken. Nabijheid kan echter ook een negatieve invloed hebben op innovatie, vanwege het gevaar van lock-in. Zowel te weinig als te veel nabijheid kan schadelijk zijn voor innovatie en interactief leren.

Volgens Boschma bestaat er in de economische geografie teveel de nadruk op de voordelen van nabijheid: hoe meer nabij de bedrijven zijn, des te meer innovatie er is en hoe meer er sprake is van interactief leren. Nabijheid (in alle verschillende vormen) kan echter ook negatieve gevolgen hebben voor innovatie, door het gebrek aan openheid en flexibiliteit (lock-in). Boschma baseert zijn vijf vormen van nabijheid op Torre & Gilly (2000).

De eerste vorm van nabijheid is de **cognitieve nabijheid**. Wanneer bedrijven zoeken naar nieuwe kennis, zullen zij het meest geneigd zijn om contact te zoeken met bedrijven die het meest in de buurt komt van de eigen competenties en basis van kennis ligt. Er wordt sneller samenwerking gezocht met een bedrijf die een groot deel van de kennis gemeen heeft met het zoekende bedrijf. Volgens Perez & Soete (1998) moet er een minimum gemeenschappelijk kennisniveau aanwezig zijn in bedrijven om van elkaar te kunnen leren. Is het gemeenschappelijk kennisniveau te laag, dan is het onmogelijk om de kloof te kunnen dichten. De cognitieve afstand mag dus niet te groot zijn. De capaciteit van bedrijven om nieuwe kennis te kunnen absorberen hangt dus af van hun onderlinge cognitieve afstand. Met verkorting van de cognitieve afstand neemt de begrijpelijkheid toe. Toch mag de cognitieve afstand ook niet te klein zijn. Dit kan namelijk interactief leren in de weg staan. Het leren van nieuwe kennis vereist dat beide partijen aanvullende kennis hebben. Daarnaast kan teveel cognitieve nabijheid leiden tot lock-in. Overeenkomsten in routines kunnen nieuwe technologieën of mogelijkheden in de weg staan. Ook kan cognitieve nabijheid het risico verhogen van onwenselijke kennisspillovers ('weglekeffecten').

De tweede vorm van nabijheid is **organisatorische nabijheid**. Het creëren van nieuwe kennis is vaak ook afhankelijk van de capaciteiten die bedrijven hebben om kennisuitwisseling te kunnen coördineren. Dit is ingewikkelder dan het lijkt, omdat verschillende actoren binnen de organisaties verschillende kennis hebben, die complementair aan elkaar kunnen zijn. Om dit te coördineren moeten er organisatorische afspraken en overeenkomsten zijn tussen de bedrijven. Het uitwisselen van informatie en kennis gaat vaak gepaard met veel onzekerheid. Goed werkende mechanismen kunnen controle uitoefenen en zorgen voor voldoende beloningen bij gemaakte investeringen. Hansen (1999) geeft aan dat een grote organisatorische nabijheid nodig is om complexe kennis uit te kunnen wisselen. Er is dus een sterke band nodig tussen bedrijven, omdat bij kennisuitwisseling terugkoppeling noodzakelijk is. Bedrijven moeten echter ook uitkijken voor te grote organisatorische nabijheid. Als de organisatorische nabijheid namelijk te groot is, is er kans op een lock-in wat betreft de uitwisselingsrelaties. Daarnaast wordt het bij te weinig organisatorische flexibiliteit moeilijk om innovatie in te passen. Een voorbeeld van een grote organisatorische afstand is een joint venture of een flexibel bedrijf of netwerk. Bij een kleine organisatorische afstand kan men denken aan een hiërarchisch georganiseerd bedrijf of netwerk. Organisatorische nabijheid is dus nodig om onzekerheid van de partijen te reduceren, maar te veel organisatorische nabijheid zorgt voor inflexibiliteit en lock-in.

De derde vorm van nabijheid die Boschma onderscheidt is **sociale nabijheid**. Sociale nabijheid heeft veel te maken met embeddedness. Zo zijn veel economische handelingen gebaseerd op sociale relaties. Hoe meer sociaal ingebed bedrijfsrelaties zijn, hoe beter het interactieve leerproces is (Granovetter, 1985). Sociale nabijheid houdt in dat relaties tussen actoren gebaseerd zijn op vertrouwen door vriendschap, verwantschap en gedeelde ervaringen. Het delen van eenzelfde cultuur hoort niet bij sociale nabijheid.

Een grote sociale nabijheid faciliteert de uitwisseling van stilzwijgende kennis. Tevens verlaagt sociale nabijheid de kans op opportunistisch gedrag, omdat duurzame relaties nodig zijn, willen bedrijven effectief interactief leren. Aan de andere kant moet er ook weer niet te weinig sociale afstand zijn tussen en binnen bedrijven, omdat dit de innovatieve capaciteiten van bedrijven kan verzwakken, doordat ze het zakelijke perspectief uit het oog verliezen.

De vierde vorm van nabijheid is **institutionele nabijheid**. Volgens Edquist & Johnson (1997) zijn instituties: "*sets of common habits, routines, established practices, rules, or laws that regulate the relations and interactions between individuals and groups.*" In deze definitie kan er een onderscheid gemaakt worden tussen formele (*rules* en *laws*) en informele (*habits* and *routines*) instituties. Deze instituties beïnvloeden de manier waarop actors hun acties coördineren. Institutionele nabijheid houdt dus in dat bedrijven dezelfde, zojuist genoemde, instituties delen. De instituties zorgen voor een stabiele context om interactief te kunnen leren.

Er kan echter ook sprake zijn van een te grote institutionele nabijheid. Er is dan geen ruimte voor nieuwe instituties omdat men er niet open meer voor staat. Een te geringe institutionele nabijheid kan ook schadelijk zijn voor collectieve leerprocessen. Formele instituties zijn dan te zwak. Er zal dus een balans gevonden moeten worden tussen institutionele stabiliteit, openheid en flexibiliteit.

Ten slotte is er natuurlijk de **geografische nabijheid**. In veel literatuur binnen de economische geografie wordt de mening gedeeld dat geografische nabijheid zorgt voor kennisspillovers en het makkelijker uitwisselen van kennis. Hoe groter de ruimtelijke afstand, hoe moeilijker het zal zijn om stilzwijgende kennis over te dragen. Dit kan zelfs het geval zijn met gecodificeerde kennis, omdat er soms stilzwijgende kennis nodig is om de gecodificeerde kennis te begrijpen. Velen geven ook aan dat netwerken zeer belangrijk zijn bij het creëren en verspreiden van diffusie. Omdat netwerken niet territoriaal afgebakend zijn, zou het tegenstrijdig zijn om dan te beweren dat kennisspillovers aan ruimte gebonden zijn.

In tabel 3.2 zijn de vijf vormen van nabijheid nog eens kort uitgelegd op basis van belangrijkste factor, en wat de gevaren kunnen zijn bij te veel danwel te weinig nabijheid, en wat daarvoor de oplossingen kunnen zijn.

Tabel 3.2 De vijf vormen van nabijheid

	Key dimension	Too little proximity	Too much proximity	Possible solutions
1. Cognitive	Knowledge gap	Misunderstanding	Lack of sources of novelty	Common knowledge base with diverse but complementary capabilities
2. Organizational	Control	Opportunism	Bureaucracy	Loosely coupled system
3. Social	Trust (based on social relations)	Opportunism	No economic rationale	Mixture of embedded and market relations
4. Institutional	Trust (based on common institutions)	Opportunism	Lock-in and inertia	Institutional checks and balances
5. Geographical	Distance	No spatial externalities	Lack of geographical openness	Mix of local 'buzz' and extra-local linkages

Bron: Boschma, A. (2005). Proximity and Innovation: A Critical Assessment

Om optimale samenwerkingsverbanden in de regio te kunnen krijgen, zullen de vijf vormen van nabijheid in de juiste verhouding met elkaar moeten zijn. Als de vijf vormen van nabijheid op de Haagse beveiligingssector worden toegepast, kan hierover een aantal dingen gezegd worden. Zo zijn de bedrijven in de beveiligingssector in de regio Haaglanden zeer nabij van elkaar gevestigd. Er is echter geen gebrek aan geografische

nabijheid, omdat aan veel van de projecten in box 3.1 ook bedrijven en instellingen die buiten de regio gevestigd zijn deelnemen. Voorbeelden hiervan zijn Universiteit Leiden in de projecten Secure Haven en University College, en het bedrijf Chess uit Haarlem die deelneemt aan het project MultiPAV/BeWare. Hieruit blijkt dat er geen gebrek aan geografische openheid bestaat (zie tabel 3.2).

Bij sociale nabijheid zijn vriendschap, verwantschap en gedeelde ervaringen van belang. Dit soort relaties ontstaan normaal gesproken wanneer actoren elkaar vaker ontmoeten. Daarop is de kans vrij groot in de beveiligingssector in de regio Haaglanden, omdat er regelmatig bijeenkomsten georganiseerd worden. Ook institutionele nabijheid hangt, zeker wat betreft formele instituties, grotendeels af van de geografische nabijheid. Wanneer bedrijven dicht bij elkaar gevestigd zijn, hebben bedrijven vaak met dezelfde wetten en regels te maken. In dit opzicht lijkt de institutionele nabijheid voor beveiligingsbedrijven in de regio Haaglanden vrij groot.

3.4 Leerprocessen

Als bedrijven gezamenlijk tot innovatie willen komen is het belangrijk dat kennis gedeeld wordt met elkaar. Het opdoen en delen van kennis gebeurt in collectieve leerprocessen. De grotere bedrijven hebben vaak een eigen R&D-afdeling, wat er voor kan zorgen dat zij de noodzaak van het deelnemen aan collectieve leerprocessen niet inzien. Het opdoen van kennis gebeurt voor dit soort bedrijven binnenshuis. Om concurrerend en innovatief te blijven zien kleinere bedrijven echter wel het belang van het deelnemen aan collectieve leerprocessen. In de regio Haaglanden zijn verschillende projecten aan de gang (zie paragraaf 3.2) waarbij het doel is dat bedrijven van elkaar leren. Het project PSIC is daarvan een voorbeeld. In deze paragraaf zal nader in worden gegaan op kenmerken van leerprocessen en eerste en tweede orde leren. Later, in het kwalitatief onderzoek, wordt ook ingegaan op deze leerprocessen.

In de jaren '70 van de vorige eeuw lag de nadruk van bedrijfsgroei vooral op externe factoren, zoals geografische en organisatorische nabijheid van bedrijven en de voordelen die daarmee gepaard gaan. Sinds de jaren '80 is de aandacht meer verschoven richting dynamische ruimtelijke elementen zoals collectieve leerprocessen en synergieën tussen bedrijven. Zulke factoren moeten het innovatieproces op een ruimtelijk niveau verklaren.

In het innovatieve milieu liggen collectieve leerprocessen aan de basis van innovatie. Zonder collectieve leerprocessen kan er geen sprake zijn van een milieu. Het milieu beschikt over bepaalde algemene kennis, binnengekomen buiten de grenzen van het milieu. Deze kennis ligt ten grondslag aan het sociale proces van kennisuitwisseling. Kennisuitwisseling kan plaatsvinden door gedeelde regels en procedures, die actoren in staat stellen hun acties te coördineren in hun zoektocht naar probleemoplossingen. Er kunnen twee voorwaarden onderscheiden worden die zeer belangrijk zijn bij collectieve leerprocessen (Capello, 1999). Ten eerste is het zeer belangrijk dat een bedrijf intern de capaciteiten heeft om aan een dergelijk proces deel te kunnen nemen. Ten tweede zijn de interne strategieën van een bedrijf van belang bij het selecteren van de beschikbare kennis. Daarbij moet de vraag gesteld worden welke kennis geschikt is voor de te volgen strategie.

Er bestaat een verschil tussen leren en collectief leren. Collectief leren gebeurt op basis van sociale interactie, terwijl leren op zich niet via sociale contacten gebeurt. Collectieve leerprocessen zijn ten eerste cumulatief, omdat kennis zich ontwikkelt en vermeerdert, naarmate de tijd verstrijkt. Hierbij ontstaat er een soort padafhankelijk gedrag, omdat het gedrag van een bedrijf gebaseerd is op de kennis die het heeft. Bij grote bedrijven wordt kennis vooral verkregen en verzameld in de R&D afdeling. De manier waarop kennis wordt verkregen is ingebed in de routines van het bedrijf en de kennis wordt overgedragen als stilzwijgende kennis in de zoektocht naar nieuwe technologische innovaties (Capello, 1999). In dit proces ontstaat er een onomkeerbaar

patroon van keuzes, gebaseerd op de verzamelde kennis. Zo is er een padafhankelijkheid in het leren en verzamelen van nieuwe kennis. Er vindt dus een mix plaats van continuïteit in het leren en dynamisch leren bij het delen van de stilzwijgende kennis. Kleine bedrijven hebben vaak geen R&D-afdeling, waardoor voor hen het leren op een andere wijze moet gebeuren. De verzameling van informatie en kennis vindt dan plaats buiten het bedrijf. Dit kan door sociale contacten buiten het bedrijf gebeuren, door middel van samenwerking met bedrijven op de horizontale en verticale dimensie binnen de sector (Camagni, 1995b). Omdat de lokale arbeidsmarkt vaak stabiel is bestaat er een bepaalde continuïteit in de samenwerkingsrelaties van dit soort bedrijven. Deze horizontale en met name verticale relaties brengen gecodificeerde en stilzwijgende kennis voort die zich naarmate de tijd vordert opeenstapelt. Er is in deze situatie vooral sprake van incrementele innovatie.

Ten tweede zijn collectieve leerprocessen interactief, omdat er kennisuitwisseling tussen actoren moet plaatsvinden op basis van synergieën om tot kennisvermeerdering en kennisoverdracht te komen. Zonder dynamische synergieën zou dat niet mogelijk zijn. In grote bedrijven vinden deze synergieën plaats door interactie tussen de verschillende afdelingen. Het gaat hier meestal om stilzwijgende kennis die met de verschillende afdelingen wordt gedeeld. Voor de kennisuitwisseling en innovatieve interactie tussen de afdelingen zijn er strenge voorwaarden nodig. Typisch voor een grote onderneming, worden er regels en routines gecreëerd, geforceerd door hiërarchie en controle (Nelson & Winter, 1977).

Bij kleine bedrijven is dynamische synergie van levensbelang om collectieve leerprocessen op gang te krijgen. Hoewel de lokale arbeidsmarkt meestal zeer stabiel is, is de lokale beroepsbevolking juist heel mobiel, waardoor er kennisspillovers ontstaan. Ook door intensieve interactie met klanten en toeleveranciers en door nieuwe spin-offs is er voortdurend sprake van kennisoverdracht. Intensieve interactie en samenwerking tussen toeleveranciers en klanten hebben naast vermindering van de transactiekosten als resultaat dat onzekerheid wordt teruggedrongen. De voortdurende interactie tussen beide partijen zorgt er namelijk voor dat behoeften herkend worden en nieuwe ideeën geboren, en daar kan op ingespeeld worden via innovatieve processen. Dit soort synergieën maakt het mogelijk voor kleine bedrijven te leren van elkaar en van de omgeving en zo te groeien (Capello, 1999).

Deze dynamische synergieën kunnen alleen succesvol plaatsvinden, wanneer bedrijven en organisaties een zekere mate van nabijheid hebben. Hierbij gaat het niet alleen om de geografische nabijheid, maar ook moet er gedacht worden aan cognitieve, organisatorische, sociale en institutionele nabijheid. In paragraaf 3.4 staat dit uitgebreid beschreven.

Een derde eigenschap van collectief leren is dat kennis een publiek goed wordt. Kennis van een uitvindende partij zal gedeeld worden bij een proces van kennisuitwisseling. Zo wordt creatieve kennis geaccumuleerd en overgedragen via routines en interactieve mechanismen. Vaak is dit voor grote bedrijven nadeliger dan kleine bedrijven. Kleine bedrijven leren namelijk grotendeels door het vergaren van lokale kennis op een sociale manier, terwijl grote bedrijven vooral lokale kennis creëren in hun R&D afdeling die door spillovers bekend wordt in het lokale milieu (Capello, 1999).

Eerste en tweede orde leren

Bij leerprocessen gaat het erom de cognitieve afstand tussen actoren te verkleinen. Om die afstand te verkleinen zullen actoren dus van elkaar moeten leren. Dit kan gebeuren op verschillende manieren. Voor Visser (2008) speelt cognitieve afstand (zie paragraaf 3.4) een zeer belangrijke rol in het opdoen van kennis. Hij geeft drie manieren aan waarop de cognitieve kloof verkleind kan worden.

Eén manier is door informatiespillovers. Wanneer een actor besluit de informatie van een andere actor toe te voegen aan zijn eigen oogpunt vindt er leren van de eerste orde plaats. Eerste orde leren verwijst naar het aanpassen van het eigen gezichtspunt. De horizontale dimensie van een cluster (bedrijven die soortgelijke capaciteiten hebben om

soortgelijke activiteiten uit te voeren) leent zich het beste voor eerste orde leren. Dit komt omdat bedrijven met soortgelijke activiteiten vaak een kleine cognitieve afstand hebben wat betreft het gezichtspunt van een bedrijf (Maskell, 2001). Het is dan eenvoudiger nieuwe informatie in te passen. Een tweede manier waarop de cognitieve afstand verkleind kan worden is door te leren begrijpen hoe iemand anders denkt en problemen oplost. Dit kan leiden tot leren van de tweede orde als men de gedachtengang van een andere actor overneemt en toevoegt aan de eigen gedachtengang. Tweede orde leren houdt dus in dat de manier waarop mensen denken en redeneren veranderd door te leren van anderen. De verticale dimensie van een cluster (bedrijven die ongelijksoortige, maar complementaire capaciteiten hebben en complementaire activiteiten uitvoeren) vergroot de kans op tweede orde leren, omdat dit soort bedrijven een grotere cognitieve afstand hebben en dus elkaars gedachtengang moeten leren begrijpen. De derde manier om de cognitieve kloof te verkleinen is als men hun eigen manier van denken en redeneren uitlegt, opdat anderen kunnen leren. Hier is dan ook weer sprake van tweede orde leren.

3.5 Conclusie

De bedoeling van dit theoretisch kader was om in te gaan op de literatuur die van toepassing is op de ambitie van de gemeente Den Haag om de beveiligingssector van de regio Haaglanden te stimuleren. Die stimulans moet leiden tot een sterke beveiligingssector, zodat Den Haag zichzelf daadwerkelijk naar de buitenwereld kan laten zien als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid. Zoals eigenlijk elk beleid waarin clustering wordt gestimuleerd streeft ook gemeente Den Haag voor de beveiligingssector eigenlijk het hoogste niveau van clustering, een innovatief milieu, na. Daarvoor is van belang dat er sprake is van een optimale combinatie van 'local buzz' en 'global pipelines' via 'leader firms'. Om de innovativiteit van de sector te verbeteren moeten bedrijven deelnemen in collectieve leerprocessen zodat kennis gedeeld kan worden. Als bij de ontwikkeling van de beveiligingssector op deze begrippen ingespeeld wordt, zou de beveiligingssector theoretisch beter functioneren.

In hoofdstuk vier zullen verschillende van de genoemde begrippen geoperationaliseerd worden, zodat in het kwalitatieve onderzoek hierover uitspraken gedaan kunnen worden.

4 Opzet van het empirisch onderzoek

In de vorige hoofdstukken is de basis gelegd voor het empirisch onderzoek.

In hoofdstuk twee is het beveiligingscluster in de Haaglanden besproken. De spreiding van bedrijven in de beveiliging is geanalyseerd, alsmede de mogelijke relaties met andere sectoren die in het waardeketen van beveiliging zitten.

Daarnaast is de literatuur behandeld over regionaal economische dynamiek en de relevantie daarvan voor de hub Den Haag als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid. Hierbij kwamen de begrippen clusters, leader firms, nabijheid en leerprocessen ter sprake. Dit was nodig voordat het empirisch onderzoek kon beginnen. Er zal namelijk worden onderzocht in hoeverre er sprake is van een werkelijke regionale dynamiek op het gebied van beveiliging in Den Haag. Na het empirisch onderzoek zal pas echt een antwoord gegeven kunnen worden op de vraag in hoeverre er sprake is van een dynamische beveiligingssector en in hoeverre die bijdraagt aan de hub Den Haag als centrum voor recht, vrede en veiligheid.

In dit onderzoek zijn een aantal belangrijke en/of grote partijen in de beveiligingscluster zelf aan het woord gelaten. Met hun zijn interviews gehouden, en zij hebben nuttige informatie kunnen verschaffen over verschillende soorten samenwerkingsverbanden tussen bedrijven in de sector.

4.1 Opzet van het kwalitatieve onderzoek

In het kwalitatieve onderzoek moet nu onderzocht worden in hoeverre het beveiligingscluster bijdraagt aan de hub Den Haag als stad van vrede, recht en veiligheid. De theoretische concepten uit hoofdstuk 3 moeten geoperationaliseerd worden om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag. Die luidde:

In hoeverre dragen samenwerkingsrelaties in de beveiligingssector in de regio Haaglanden bij aan clusterontwikkeling, en in hoeverre draagt de sector bij aan de hub van vrede, recht en veiligheid?

De hoofdvraag bestaat uit twee delen. Ten eerste gaat het om samenwerkingsrelaties in de beveiligingssector en de bijdrage daarvan aan clusterontwikkeling. Ten tweede wordt de vraag gesteld in hoeverre de beveiligingssector bijdraagt aan de hub van vrede, recht en veiligheid dat Den Haag pleegt te zijn. Om tot een antwoord op de hoofdvraag te komen zijn de volgende stappen genomen:

1. Analyse van de spreiding van bedrijven in de beveiligingssector.
2. Analyse van eventuele specialisaties in de regio Haaglanden binnen de beveiligingssector.
3. Beschrijving van de literatuur dat van toepassing is op dit onderwerp.
4. Vragenlijst opgesteld op basis van de literatuur (zie bijlage 2)
5. Interviews met een aantal beveiligingsbedrijven.
6. Analyse interviews

Het kwalitatieve onderzoek bestaat uit stappen 5 en 6. Dit deel van het onderzoek gaat in op de vraag in hoeverre er samenwerkingsrelaties bestaan tussen bedrijven binnen de beveiligingssector, alsmede tussen beveiligingsbedrijven en kennisinstellingen, overheidsorganisaties, en organisaties op het gebied van vrede en recht. In paragraaf 4.3.1 wordt uitgelegd hoe de deelvragen zijn geoperationaliseerd, en hoe de interviewvragen betrekking hebben op de begrippen uit het theoretisch kader.

4.2 Doel van het empirisch onderzoek

Het doel van dit empirisch onderzoek is om te kunnen bepalen in hoeverre de beveiligingssector in de regio Haaglanden bijdraagt aan de hub van vrede, recht en veiligheid die de gemeente Den Haag pleegt te zijn. De ambitie van Den Haag om een sterke en innovatieve beveiligingssector te ontwikkelen kan daar niet los van worden gezien. Om te weten te komen in hoeverre de beveiligingssector bijdraagt aan de hub van vrede, recht en veiligheid, moet bepaald worden met wat voor type cluster (zie paragraaf 3.1) de sector het meest overeen komt. Daarvoor is het van belang dat de beveiligingssector voldoet aan bepaalde criteria. Deze criteria zijn in paragraaf 3.2 tot en met 3.4 genoemd: Zorgen leader firms ervoor dat kennis opgedaan uit global pipelines lokaal beschikbaar is? Nemen bedrijven deel aan collectieve leerprocessen? En in hoeverre hebben beveiligingssectoren samenwerkingsverbanden met andere (beveiligings)bedrijven, kennisinstellingen of overheidsorganisaties? Vindt in de sector veel kennisontwikkeling, -uitwisseling en innovatie plaats?

Verwacht wordt dat zakelijke relaties, maar vooral relaties gebaseerd op kennisuitwisseling en innovatie, tussen bedrijven met name bestaan wanneer de verschillende soorten nabijheid in balans is. Zoals in paragraaf 3.4 immers duidelijk is geworden is dat teveel nabijheid een risico kan zijn voor de productiviteit van de samenwerking. Geografische nabijheid van bedrijven brengt meestal met zich mee dat de sociale en institutionele nabijheid ook groot is, omdat in een regio er een grotere kans op (in)formele ontmoetingen tussen bedrijven is en vaak dezelfde regels en wetten van toepassing zijn. Een tweede verwachting is daarom ook dat, gezien de vele samenwerkingsprojecten (paragraaf 3.2), er een vrij grote sociale nabijheid is tussen bedrijven in de sector. Hoewel er een ondervertegenwoordiging van beveiligingsbedrijven bestaat in de regio Haaglanden, betekent dit niet meteen dat de regio niet voldoende kan bijdragen aan de naamsbekendheid van Den Haag als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid. Het is van belang dat de kwaliteit van de samenwerking dermate goed is dat er innovatie plaatsvindt. Met onder andere een grote sociale nabijheid is dit mogelijk.

Het aantal zakelijke relaties en kennisrelaties tussen bedrijven, en tussen bedrijven, overheden en kennisinstellingen geeft een aanduiding van de dynamiek in de sector. Hierbij gaat het trouwens ook om samenwerking tussen bedrijven in de beveiliging en bedrijven in andere sectoren.

Al deze factoren tezamen zullen een goed beeld kunnen schetsen met wat voor type cluster we te maken hebben.

Deelvragen 1 tot en met 4 zijn beantwoord in het kwantitatieve deel van het onderzoek. In het kwalitatieve onderzoek moet antwoord gegeven worden op deelvragen 5 tot en met 9:

Deelvraag 5 *Welke voordelen van nabijheid en van samenwerking spelen er bij bedrijven en instellingen voor beveiliging in Den Haag?*

Als door het antwoord op deze vraag blijkt dat vanwege de nabijheid en samenwerking tussen bedrijven en instellingen in de beveiligingssector in de regio, er veel voordelen zijn voor de desbetreffende actoren, zal dit bijvoorbeeld ten goede komen van de aantrekkingskracht van de regio voor andere beveiligingsbedrijven.

Deelvraag 6 *Bestaan er over en weer en onderling zakelijke en samenwerkingsrelaties tussen de bedrijven in de beveiligingssector en internationale instellingen voor vrede, recht en veiligheid in Den Haag?*

De bedoeling van deze vraag is onder meer om te weten te komen of er dermate vertrouwen is binnen de sector dat er samengewerkt en kennis gedeeld wordt. Daarnaast geeft het antwoord op deze vraag inzicht in de ruimtelijke dynamiek van de sector. Ook wordt hierdoor duidelijk in hoeverre er sprake is van menging van de drie gebieden.

Deelvraag 7 *In hoeverre is er sprake van lokale en internationale samenwerking in deze sector?*

Als blijkt dat bedrijven kennis vanuit hun internationaal netwerk naar de regio brengen, wordt de regio met de rest van de wereld verbonden door 'global pipelines' (paragraaf 3.3). Zo wordt internationale samenwerking gebruikt voor de lokale samenwerkingsverbanden. Met global pipelines wordt de kans op lock-in kleiner, en de kans dat de sector niet achterop raakt groter.

Deelvraag 8 *Zijn deze vormen van samenwerking gericht op de ontwikkeling van kennis op het gebied van beveiliging?*

De meeste vormen van samenwerking zijn veelal zakelijk van aard. Bij samenwerkingsverbanden die gericht zijn op kennisontwikkeling en innovatie moet er sprake zijn van een zekere mate van vertrouwen, en zal de sector meer kans hebben om innovatief en dynamisch te worden.

Deelvraag 9 *Wat zijn specifieke locatiefactoren voor de stad Den Haag en de regio Haaglanden en hoe is de concurrentiepositie van de Haagse beveiligingssector?*

Wil Den Haag de beveiligingssector ontwikkelen tot een sterke cluster, dan is het nodig dat Den Haag voldoende, voor beveiligingsbedrijven belangrijke, locatiefactoren heeft. Locatiefactoren zijn belangrijk voor het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid in de beveiligingssector.

4.3 Uitwerking van het empirisch onderzoek

4.3.1 Wat moet onderzocht worden?

Zakelijke relaties en kennisontwikkeling in de beveiligingssector

Dit is het belangrijkste deel van het kwalitatieve onderzoek. Dit deel heeft betrekking op deelvragen 5 tot en met 8. Ten eerste refereert dit deel naar het waardesysteem uit hoofdstuk 2: Wat voor zakelijke (input-output) relaties bestaan er in de beveiligingssector? Ten tweede wordt in dit deel onderzocht in hoeverre er sprake is van 'global pipelines' in de lokale sector. Ten derde heeft dit deel van het onderzoek betrekking op de leerprocessen die bedrijven ondergaan. Gebeurt dit met dezelfde bedrijven waarmee zakelijke relaties wordt aangegaan? In paragraaf 3.5 wordt ingegaan op leerprocessen. Daarin worden drie kenmerken van collectieve leerprocessen genoemd. Op basis van die kenmerken zijn aan de benaderde bedrijven en instellingen de volgende vragen gesteld:

- *Waar zijn uw vijf belangrijkste toeleveranciers en afnemers gevestigd en wat leveren zij toe?*
- *Werkt u samen met uw toeleveranciers en/of afnemers, bijvoorbeeld om nieuwe toepassingen en producten te bedenken? En zo ja, uit welke regio komen deze toeleveranciers en/of afnemers?*
- *Gaat het bij die samenwerking om puur zakelijke samenwerking (aan elkaar verdienen) en/of om uitwisseling van kennis (iets van elkaar leren)?*
- *Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van toeleveranciers en afnemers?*
- *Welke 5 bedrijven ziet u als leader firms of belangrijke bedrijven voor de ontwikkeling van de Haagse beveiligingssector?*
- *Werkt u samen met concurrerende bedrijven? Zo ja, zijn dit bedrijven in of buiten de regio, of zelfs bedrijven in het buitenland? En zijn deze samenwerkingsverbanden puur zakelijk van aard of gericht op kennisuitwisseling?*
- *Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van concurrerende bedrijven?*
- *Werkt u samen met bedrijven uit andere sectoren die geen toeleveranciers en afnemers zijn? Zo ja, uit welke sectoren komen deze bedrijven? En zijn dit bedrijven in of buiten de regio, of zelfs bedrijven in het buitenland?*

- *Zijn deze samenwerkingsverbanden puur zakelijk van aard of gericht op kennisuitwisseling?*
- *Hoe belangrijk zijn dit soort bedrijven voor het vergaren van nieuwe kennis?*
- *Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van ondersteunende diensten?*
- *Werkt u samen met bedrijven die in het buitenland gevestigd zijn? Zo ja, waar zijn deze bedrijven gevestigd? Tot welke sectoren behoren deze bedrijven? (verticaal/horizontaal/diagonaal)*
- *Doet uw bedrijf kennis op in internationale samenwerkingsverbanden? Zo ja, wordt dit soort kennis lokaal gebruikt en gedeeld?*
- *Wat vindt u van het initiatief van de regio om de beveiligingssector door middel van samenwerking tussen bedrijven te stimuleren?*
- *Bent u betrokken bij één van de regionale initiatieven? Waarom wel/niet?*

Den Haag: Stad van Vrede, Recht en Veiligheid

In dit deel van het empirisch onderzoek wordt onderzocht wat bedrijven vinden van de ambitie die de gemeente Den Haag heeft om de beveiligingssector in de regio te stimuleren. Dit deel van het onderzoek geeft inzicht in hoe bedrijven staan ten opzichte van de ontwikkeling van de sector. Het geeft tevens weer hoe de beveiligingssector er op dit moment voor staat. Als bedrijven bijvoorbeeld kritisch zijn, kan dit betekenen dat de beveiligingssector in regio Den Haag nog niet zover is dat het een innovatief milieu genoemd kan worden. Daarnaast is gevraagd om welke reden(en) het bedrijf is gevestigd waar het is gevestigd. Als het bedrijf is gevestigd in regio Den Haag, vanwege bijvoorbeeld de aanwezigheid van andere bedrijven of de aanwezigheid van kennis, dan duidt dit op een zekere dynamiek tussen bedrijven in de regio. Dit deel van het empirisch onderzoek heeft betrekking op deelvraag 5.

De volgende vragen zijn in dit verband gesteld:

- *Kunt u aangeven wat de vijf belangrijkste vestigingsplaatsvoordelen zijn voor uw bedrijf van de regio Haaglanden?*
- *Wat heeft de regio Haaglanden voor uw bedrijf dat andere regio's die zich willen inzetten voor beveiliging (bijvoorbeeld Eindhoven en Twente) niet hebben?*
- *Werkt u samen met kennisinstellingen en/of overheidsorganisaties? Zo ja, welke? En wat is de aard van deze relaties?*
- *Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van kennisinstellingen en overheidsorganisaties?*
- *Wat vindt u van de ambitie die gemeente Den Haag heeft om de Haagse beveiligingssector te stimuleren?*
- *Hoe presteert de Nederlandse beveiligingssector volgens u in vergelijking tot buitenlandse concurrenten of gebieden?*

4.3.2 Benaderde actoren

De benaderde actoren spelen allen hun eigen specifieke rol in de Haagse beveiligingssector. Deze actoren zijn geselecteerd op bepaalde criteria. Omdat het (onder andere) de bedoeling is te onderzoeken in hoeverre internationale relaties gebruikt worden in de regionale bedrijfsvoering en in regionale samenwerkingsverbanden tussen beveiligingsbedrijven, is het van belang dat leader firms, danwel grote of initiatiefrijke ondernemingen benaderd worden. Criteria waarop bedrijven zijn uitgekozen zijn dus:

- Bedrijfsgrootte
- Trekkersrol in meerdere samenwerkingsprojecten uit paragraaf 3.2
- Naamsbekendheid van het bedrijf

Daarnaast is ook een interview afgenomen met de Kamer van Koophandel, vanwege de actieve rol van de KvK in The Hague Security Delta.

Tegelijkertijd met dit onderzoek is een ander onderzoek gedaan naar de beveiligingssector in Den Haag. In dit onderzoek zijn zo'n 35 bedrijven en instellingen benaderd. Om die bedrijven en instellingen niet te belasten zijn deze niet een tweede keer benaderd. Hieronder vallen bedrijven als HCSS, IBM en Trigion. Van de ongeveer 35

benaderde partijen zijn vijf gespreksverslagen gedeeld met dit onderzoek. Dit zijn gespreksverslagen met *TNO, Haagse Hogeschool, Trigion, IBM* en *Kamer van Koophandel*. Ook uit die gespreksverslagen zal bij de analyse van de interviews geput worden. De interviews gehouden in het andere onderzoek hebben echter weinig overeenkomsten met de interviews voor dit onderzoek.

In deze paragraaf wordt van alle benaderde actoren de rol beschreven die zij spelen in de beveiliging en de Haagse beveiligingssector.

Geïnterviewde bedrijven

Met de volgende bedrijven is een interview gehouden.

1. Securitas

Het eerst benaderde bedrijf was Securitas. Securitas is een van de grote drie beveiligingsbedrijven die gevestigd zijn in de regio Haaglanden. De andere twee grote beveiligingsbedrijven zijn Trigion en Group 4 Securicor. Securitas is met ruim 260.000 medewerkers in 40 landen wereldwijd kennisleider in beveiliging. In Nederland wordt Securitas door ruim 5.600 Securitas-medewerkers vertegenwoordigd (Securitas, 2011). Securitas is intern veel met kennisontwikkeling bezig en is onder andere om die reden een zeer interessante speler om meer over te weten te komen.

Met Ruben van Berg, Area Manager van Securitas Rijswijk, is een interview gehouden.

2. Group 4 Securicor

Met ruim 625.000 werknemers in meer dan 125 landen, is G4S een van de grootste private werkgevers ter wereld. Van beveiligingsadvies tot cash management oplossingen (G4S, 2011). G4S neemt niet deel aan de Pieken in de Delta projecten, maar is wel een van de grootste beveiligingsbedrijven ter wereld. Met G4S is een gesprek gehouden onder andere om te weten te komen wat de reden is dat G4S niet deelneemt aan de samenwerkingsprojecten.

Met Peter van der Wateren, regiomanager van business unit Guarding & Services, is een gesprek gehouden.

3. Fox-IT

Fox-IT is een gerenommeerd IT security bedrijf met het hoofdkantoor in Nederland en nevenvestigingen in Aruba en Engeland. Fox-IT levert wereldwijd bijzondere security- en intelligence oplossingen voor overheden en maatschappelijk belangrijke organisaties. Fox-IT heeft een sterke focus op innovatie. Het bedrijf in diepgaande kennis over het gebruik van vertrouwelijke informatie voor onze klanten (Fox-IT, 2011). Fox-IT neemt actief deel aan het Hague Security Delta project. Omdat het bedrijf veel kennis in huis heeft en deelneemt aan de HSD is het interessant om te weten te komen hoe Fox-IT de ontwikkeling van de Haagse beveiligingssector ziet.

Met Ton Wallast, financieel directeur van Fox-IT, is een interview gehouden.

4. Niscayah

Niscayah noemt zichzelf een partner in security (Niscayah, 2011). Het bedrijf is leverancier van innovatieve oplossingen maar ontwikkelt zijn producten niet zelf. Niscayah is een spinoff van Securitas, en neemt niet deel aan de samenwerkingsprojecten in de regio. Met Niscayah is gesproken over de rol van Niscayah in regio Den Haag.

Met Hareld Scharroo, manager operations van de Niscayah-vestiging in Rijswijk, is een gesprek gehouden.

5. Kamer van Koophandel

Met Ton Rijerkerk, kantoordirecteur van de Kamer van Koophandel, is een gesprek gehouden. De Kamer van Koophandel is actief bezig om de Haagse beveiligingssector te stimuleren. De KvK is partner en initiatiefnemer in het project The Hague Security Delta.

Om die reden heeft de Kamer van Koophandel veel kennis over en inzichten in relaties binnen de beveiligingssector.

Overige bronnen

- Op 2 december 2010 is deelgenomen aan een stakeholderbijeenkomst waarbij veel verschillende regionale partijen aanwezig waren. Bij deze bijeenkomst werd duidelijk dat de aanwezige bedrijven enthousiast waren over de ontwikkeling van de beveiligingssector.
- De B&A Groep heeft in opdracht van de gemeente Den Haag een onderzoek naar de economische betekenis van de beveiligingssector uitgevoerd. De B&A Groep heeft zo'n 35 interviews afgenomen, waarvan er 5 zijn gedeeld met dit onderzoek. Ook de uitkomsten van dit onderzoek zijn met mij gedeeld.

Non-respons

De volgende bedrijven zijn benaderd, maar om uiteenlopende redenen is daarmee geen interview gehouden.

1. Thales Nederland

Thales is een bedrijf dat met name beveiligingsoplossingen biedt voor de scheepvaart. Daarin is Thales zeer innovatief (Thales, 2011). Het hoofdkantoor van Thales Nederland is gevestigd in Hengelo. Hoewel Thales Nederland wel in Den Haag ingeschreven is, bleek uit een telefoongesprek met een vertegenwoordiger van het bedrijf dat Thales weinig actief in de regio Haaglanden (hoewel later bleek dat het bedrijf wel participeert aan een Pieken in de Delta project). Om die reden is geen interview met Thales Nederland gehouden.

2. WatchGuard NL

Watchguard is een wereldwijd bedrijf dat zich bezighoudt met het ontwikkelen van cybersecurity oplossingen. Het gaat hierbij vooral om het ontwikkelen anti-virus en anti-spam software, en firewalls (Watchguard, 2011). Het bedrijf is via e-mail benaderd, maar uit de reactie bleek dat Watchguard in regio Den Haag geen specifieke rol vervult. Om die reden is geen interview met Watchguard gehouden.

3. WurldTech

WurldTech ziet zichzelf als een wereldleider op het gebied van 'industrial cybersecurity' (WurldTech, 2011). Verscheidene malen is geprobeerd contact op te nemen met WurldTech, echter is het niet gelukt om tot een afspraak te komen.

4. E-Semble

E-Semble is Europees marktleider op het gebied van simulatiesoftware voor openbare veiligheid (E-Semble, 2011). Het bedrijf doet mee aan verschillende Pieken in de Delta projecten en is dus actief bezig om de beveiligingssector in de regio te stimuleren. Helaas bleek E-Semble geen tijd te hebben voor een gesprek.

5. Pine Digital Security

Pine Digital Security ziet zichzelf als leidende partij in de Nederlandse cybersecurity markt en gevestigd in Den Haag (Pine Digital Security, 2011). Er is geprobeerd contact op te nemen met Pine, maar er is nooit reactie gekomen.

6. High Security International (Hisec)

Hisec is producent en leverancier van geavanceerde en geïntegreerde Security Management oplossingen. Als ontwikkelaar van hard- en software voor Inbraaksignalering, Toegangscontrole, Videoverificatie en Beveiligingsbeheersplatformen vervult Hisec volgens de website een belangrijke trendsettende rol in zowel de

Nederlandse als internationale beveiligingsmarkt. Uit een mailwisseling met de directeur van het bedrijf bleek dat Hisec niet geïnteresseerd was in deelname aan dit onderzoek.

"Wij kunnen ons niet permitteren om gegevens van welke aard in een rapport terug te vinden." (Frans Bosman, Hisec)

Een angst voor weglekken van bepaalde kennis lijkt dus een rol te spelen.

5 Regionaal economische dynamiek van de Haagse beveiligingssector

In dit hoofdstuk zullen de resultaten uit de interviews uitgewerkt worden. Dit zal gebeuren aan de hand van de deelvragen die beantwoord moeten worden. In hoofdstuk 4 is aangegeven wat onderzocht zou worden. Het kwalitatieve onderzoek bestaat uit twee delen (zie paragraaf 4.2.1), die gekoppeld zijn aan de deelvragen. Met behulp van citaten uit de interviews zal op de deelvragen antwoord gegeven worden. Paragraaf 5.1 zal antwoord geven op deelvragen 5 en 6. Daarna zal in paragraaf 5.2 antwoord gegeven worden op deelvragen 7 en 8. In paragraaf 5.3 wordt ingegaan op locatiefactoren en de concurrentiepositie van de beveiligingssector in Den Haag en regio Haaglanden. Dit deel heeft betrekking op deelvragen 9.

5.1 Nabijheid en samenwerking

Nabijheid is een belangrijke factor voor samenwerkingsverbanden in de regio. Dit is in hoofdstuk 3 duidelijk geworden. Deze paragraaf gaat in op de voordelen die ondervraagde bedrijven ondervinden van nabij gevestigde bedrijven. Uit de antwoorden van de interviews bleek nabijheid gepaard te gaan met samenwerkingsverbanden. Dit heeft ook te maken met de volgorde van de vragen in het interview (zie bijlage 2). Om die reden wordt in deze paragraaf tegelijk ingegaan op deelvragen 6, 7 en 8, die dieper ingaan op samenwerkingsverbanden en nabijheid die daarbij een rol speelt.

Deelvraag 5

Welke voordelen van nabijheid en van samenwerking spelen er bij bedrijven en instellingen voor beveiliging in Den Haag?

De bedrijven zijn gevraagd in hoeverre zij voordelen ondervinden van de nabijheid van andere bedrijven (in horizontale, verticale en diagonale relaties). De volgende vragen zijn in dit verband gesteld:

- *Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van concurrerende bedrijven?*
 - *Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van toeleveranciers en afnemers?*
 - *Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van ondersteunende diensten?*
 - *Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van kennisinstellingen en overheidsorganisaties?*
-

Deelvraag 6

Bestaan er over en weer en onderling zakelijke en samenwerkingsrelaties tussen de bedrijven in de beveiligingssector en internationale instellingen voor vrede, recht en veiligheid in Den Haag?

Bedrijven werden gevraagd wat voor relaties zij hebben met andere bedrijven (horizontaal, verticaal en diagonaal). Heeft het bedrijf slechts zakelijke relaties met hen, of bestaan er relaties waarbij het doel is om kennis uit te wisselen? Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende vragen in het interview gesteld:

- *Waar zijn uw vijf belangrijkste toeleveranciers en afnemers gevestigd en wat leveren zij toe?*
 - *Werkt u samen met uw toeleveranciers en/of afnemers, bijvoorbeeld om nieuwe toepassingen en producten te bedenken? En zo ja, uit welke regio komen deze toeleveranciers en/of afnemers?*
 - *Gaat het bij die samenwerking om puur zakelijke samenwerking (aan elkaar*
-

- verdienen) en/of om uitwisseling van kennis (iets van elkaar leren)?
- Werkt u samen met concurrerende bedrijven? Zo ja, zijn dit bedrijven in of buiten de regio, of zelfs bedrijven in het buitenland? En zijn deze samenwerkingsverbanden puur zakelijk van aard of gericht op kennisuitwisseling?
 - Werkt u samen met bedrijven uit andere sectoren die geen toeleveranciers en afnemers zijn? Zo ja, uit welke sectoren komen deze bedrijven? En zijn dit bedrijven in of buiten de regio, of zelfs bedrijven in het buitenland?
 - Zijn deze samenwerkingsverbanden puur zakelijk van aard of gericht op kennisuitwisseling?
 - Werkt u samen met kennisinstellingen en/of overheidsorganisaties en/of instellingen op het gebied van vrede en recht? Zo ja, zijn deze samenwerkingsverbanden puur zakelijk van aard of is er ook sprake van kennisuitwisseling?
-

5.1.1 Concurrenten

De beveiligingssector is een lastig af te bakenen sector. Dit is in hoofdstuk 2 al duidelijk geworden. Het probleem is dat binnen de beveiligingssector (de marktsegmenten Mobiele Surveillance en Groothandels uitgezonderd) geen twee bedrijven hetzelfde doen. Daardoor bestaat er niet of nauwelijks samenwerking met concurrerende bedrijven, omdat die er niet zijn. Er ontbreken dus horizontale relaties.

Fox-IT heeft vier business units, en per business unit zijn er wel concurrenten, maar die verschillen enorm. We hebben weinig concurrenten, omdat Fox-IT zelf innovatief is en probeert in het 'gat in de markt' te springen. (Ton Wallast, Fox-IT)

Het is moeilijk onze concurrenten te benoemen. Heras Hekwerken, Bavak en Siemens zijn de enige bedrijven die enigszins concurrenten zijn van ons. (Hareld Scharroo, Niscayah)

In het marktsegment mobiele surveillance bestaat er wel veel concurrentie. G4S stelt dat geografische nabijheid van concurrerende bedrijven stimulerend werkt. Met concurrerende bedrijven wordt echter niet samengewerkt. Daarvoor is de concurrentie te groot.

Met concurrenten wordt niet samengewerkt. Samenwerking leidt namelijk vaak tot bemoeienis van de Nma vanwege prijsafspraken. Door de aanwezigheid van concurrenten word je constant gedwongen scherp te zijn op interne processen en scherp te kijken naar het product dat geleverd wordt. Als er geen concurrenten in de nabijheid gevestigd zijn word je lui, en bestaat er geen uitdaging. (Peter van der Wateren, G4S)

Samenwerking tussen concurrerende bedrijven in de beveiligingssector is dus ver te zoeken. Eén reden hiervoor is dat er nauwelijks sprake is van concurrentie in de beveiligingssector, omdat bijna elk bedrijf eigen onderscheidende activiteiten heeft. Een voordeel van nabijheid van concurrentie voor bedrijven in de mobiele surveillance is de prikkel om de concurrentie voor te blijven.

5.1.2 Toeleveranciers en afnemers

In hoofdstuk 2 is gebleken dat het marktsegment 'Groothandel' een groot aandeel heeft in de waardeketen van de (Haagse) beveiligingssector. Deze groothandelbedrijven zijn afnemers van bedrijven die de producten zelf ontwikkelen of bedrijven die de producten

afnemen van de producerende bedrijven. De Haagse beveiligingssector bestaat dus voor het grootste deel uit afnemers: 156 van de 442 bedrijven zijn actief in de groothandel.

In de interviews is gevraagd of de ondervraagde bedrijven samenwerkingsverbanden hebben ontwikkeld met toeleveranciers en afnemers en of die samenwerkingsverbanden verder gaan dan slechts zakelijke relaties. Daarnaast is gevraagd of de toeleveranciers en de afnemers in de regio gevestigd zijn, of dat zij buiten de regio Haaglanden gevestigd zijn.

Uit de interviews is gebleken dat de beveiligingsbedrijven hun toeleveranciers en afnemers niet lokaal zoeken. Het bedrijf Fox-IT heeft innovatie hoog in het vaandel staan, maar maakt van toeleveranciers niet of nauwelijks gebruik. Dit bedrijf probeert de meeste producten zelf te ontwikkelen. Het hanteert dus een stand alone strategie op innovatiegebied.

Fox-IT maakt van weinig toeleveranciers gebruik. De toeleveranciers waarvan gebruik gemaakt wordt leveren mensen en servers. Het bedrijf 'Secunet' in Duitsland is een bedrijf die oplossingen levert die in Nederland gebruikt worden. Onze meeste belangrijke klanten zitten in het buitenland, hoewel regionale overheden ook belangrijke klanten zijn. We ontwikkelen het meeste zelf, met uitzondering van de oplossingen die Secunet levert. Dell levert servers toe, vanuit het buitenland. We leveren zelf onze oplossingen aan grote Nederlandse bedrijven, waarvan de meeste ook in de Randstad zitten. (Ton Wallast, Fox-IT)

Aan de andere kant zijn er in regio Den Haag grote internationale bedrijven zoals G4S, Securitas, Trigion en Niscayah. Deze bedrijven zijn niet innovatief als het gaat om het zelf ontwikkelen van systemen of producten. Zij hebben dus altijd te maken met toeleveranciers. Omdat dit wereldwijde bedrijven zijn hebben dit soort bedrijven relaties opgebouwd met bepaalde toeleveranciers, waarbij producerende bedrijven in de lokale omgeving vaak niet van belang zijn. Hiervan is Niscayah een goed voorbeeld. Niscayah heeft met toeleveranciers vertrouwensrelaties ontwikkeld, waarin samen wordt gewerkt om producten te verbeteren.

De leveranciers zijn over het hele land gevestigd. Dit is trouwens niet nadelig: het logistiek centrum is in Eindhoven (magazijn), waar vandaan alles wordt geleverd. Met elke toeleverancier wordt wel samengewerkt om het product te verbeteren. Er is een afdeling om problemen door te geven aan de toeleverancier en vervolgens mee te denken in het proces om dit te verbeteren. Daarnaast helpt de toeleverancier het product toe te passen. Deze relaties lopen al lang, en hebben zich op die manier ook ontwikkeld tot vertrouwensrelaties. (Hareld Scharroo, Niscayah)

Ook bij G4S geldt dat de toeleveranciers niet lokaal gevestigd zijn. Echter zijn de toeleveranciers wel in de Randstad gevestigd, dus echt ver van de Haagse G4S vestiging is dit niet.

Het hoofdkantoor levert veel aan. Daarnaast bestaan er private suppliers voor inhuren van personeel, zoals "Consolid beveiliging" in Amsterdam, en "P & R" in Rotterdam. Er bestaat een aparte afdeling voor het toeleveren van camera's, namelijk de G4S-vestiging in Barendrecht. (Peter van der Wateren, G4S)

Uit de citaten blijkt dat toeleveranciers niet in de regio worden gezocht. Voor alle drie de bedrijven geldt dat de toeleveranciers over het hele land verspreid zijn, en soms zelfs in het buitenland. Wel is er sprake van sociale nabijheid en vertrouwen in de relaties met de toeleveranciers van Niscayah. Dit blijkt uit het volgende citaat:

Met toeleveranciers en klanten worden gemakkelijker prijsafspraken gemaakt vanwege de vertrouwensband. Hetzelfde geldt voor de uitwisseling van kennis en informatie. (Hareld Scharroo, Niscayah)

De ondervraagde bedrijven blijken tevreden met hun toeleveranciers en afnemers. Er blijken weinig nadelen te kleven aan toeleveranciers en afnemers die ver weg gevestigd zijn. Het is niet mogelijk uitspraken te doen voor in de regio gevestigde toeleveranciers of afnemers.

5.1.3 Ondersteunende diensten

De beveiligingssector op zich is al een ondersteunende dienst. Er wordt niet samengewerkt met diensten die voor beveiligingsbedrijven ondersteunend zijn. Daarom is er geen sprake van nabijheidsvoordelen.

5.1.4 Kennisinstellingen, overheidsorganisaties en (inter)nationale instellingen

In paragraaf 3.1 is uitgelegd dat in een innovatief milieu kennisinstellingen en overheid(sorganisaties) betrokken worden in het proces van kennisontwikkeling en innovatie. In hoeverre worden zij bij kennisuitwisseling in de Haagse beveiligingssector betrokken, en welke voordelen ondervinden beveiligingsbedrijven van de nabijheid van kennisinstellingen en overheidsorganisaties? Worden er daarnaast ook (inter)nationale instellingen op het gebied van vrede, recht en veiligheid betrokken bij de samenwerkingsverbanden?

In de regio Haaglanden zijn veel kennisinstellingen en overheidsorganisaties gevestigd. Bij kennisinstellingen in de regio kan gedacht worden aan TNO, HCSS, maar ook universiteiten en hoge scholen, zoals TU Delft, Haagse Hogeschool, ROC Mondriaan. Daarnaast is vlak buiten de regio Haaglanden, in Leiden, nog een andere grote universiteit gevestigd. De TU Delft, TNO en HCSS zijn kennisinstellingen die participeren in verschillende van de samenwerkingsprojecten die genoemd zijn in paragraaf 3.2.

Met TU Delft lopen er ook samenwerkingsverbanden, er wordt in projecten samengewerkt. RBO organiseert bijeenkomsten voor beveiligingsbedrijven. Zo kunnen contacten ontstaan en eventueel netwerken. In deze bijeenkomsten vindt wel kennisoverdracht plaats, maar dit gaat dan met name over regelgeving en wetgeving. Verder worden met vredes- of rechtsinstellingen niet samengewerkt, tenzij het puur zakelijk is. (Peter van der Wateren, G4S)

Fox-IT werkt met regelmatig met kennisinstellingen samen om nieuwe producten te ontwikkelen. De TU Delft levert soms stagiaires, wat de relatie met TU Delft bevordert. Onder andere via stagiaires bestaat er kennisuitwisseling. Met TNO bestaat een concrete samenwerking om samen een nieuw product te ontwikkelen. Het bedrijf Brightsight als kennisinstelling certificeert producten van Fox. De connecties beginnen vaak informeel, je komt elkaar hier en daar tegen, en Den Haag zou daarom dit soort momenten meer moeten stimuleren. Tevens wordt met Universiteit Twente samengewerkt. Hier in de regio wordt nauw samengewerkt met de overheid om de cryptochip te ontwikkelen. Dit gebeurt ook met meerdere klanten, die ook in regio Haaglanden gevestigd zijn. (Ton Wallast, Fox-IT)

Er wordt samengewerkt met de Haagse Hogeschool op het gebied van cursussen. Dit is praktijkgericht: cursussen worden geëvalueerd op de zaken die gemist worden in de cursus, wil de aansluiting opleiding-arbeidsmarkt goed lopen. Dit zijn wel kortstondige samenwerkingen. Verder bestaan dit soort samenwerkingsverbanden nauwelijks. Het gebeurt namelijk vaker intern. Een nieuw project is net opgestart en staat nog in de kinderschoenen. Leerlingen van het MBO (ROC Zoetermeer) krijgen trainingen richting Niscayah. Leerlingen hebben vier dagen school, één dag met de monteur mee. Het project wordt eerst uitgeprobeerd in regio Haaglanden in de Haagse vestiging van Niscayah. Met overheidsorganisaties en instellingen op het gebied van vrede en recht wordt niet samengewerkt, behalve via contractuele relaties. (Hareld Scharroo, Niscayah)

Fox-IT en Niscayah werken samen met TU Delft. Daarnaast heeft Niscayah nog samenwerkingsverbanden met het ROC Mondriaan Zoetermeer, en de Haagse Hogeschool. Hoewel Niscayah niet participeert aan het project Stepping Stones, één van de samenwerkingsprojecten die in paragraaf 3.2 genoemd zijn, werkt Niscayah momenteel wel samen met de Haagse Hogeschool, met hetzelfde doel als het project Stepping Stones. Tussen Fox-IT en TNO bestaat een samenwerkingsverband om een nieuw product te ontwikkelen. Ook werkt Fox-IT samen met overheidsorganisaties bij de ontwikkeling van een nieuw en innovatief product om staatsgeheimen te beschermen.

De Kamer van Koophandel, partner in het The Hague Security Delta project, geeft aan dat er (inter)nationale instellingen op het gebied van veiligheid deelnemen aan het project.

Er zijn een aantal nationale en internationale instellingen op het gebied van vrede, recht en veiligheid die aangesloten zijn bij het Genootschap ter Bevordering van Veiligheid en Innovatie. Hiervan zijn NATO C3 Agency en Europol goede voorbeelden. (Ton Rijkerker, Kamer van Koophandel)

In het onderzoek naar de Haagse beveiligingssector van de B&A Groep (2011) wordt aangegeven dat de uitdaging is om "...meer chemie [te creëren] tussen instellingen op het gebied van de Haagse kennispijlers vrede en recht enerzijds en instellingen en bedrijven op het gebied van veiligheid anderzijds". Dit geeft aan dat daar nog veel mogelijkheden liggen. In hetzelfde onderzoek komt naar voren dat Den Haag een unieke positie heeft vanwege de internationale organisaties en vele kennisinstellingen. Deze unieke positie van Den Haag op dit gebied onderkent ook Fox-IT.

In Amsterdam heb je ook veel goede beveiligingsbedrijven, maar de combinatie van overheid, internationale organisaties en vredes- en rechtsinstellingen met beveiligingsbedrijven zorgt dat Den Haag zeker meer in huis heeft dan overige gebieden in Nederland. (Fox-IT)

Gebleken is dus dat de bedrijven allen hun voordelen uit de nabijheid van kennisinstellingen halen. Allen maken zij gebruik van in de buurt gevestigde kennisinstellingen, of het nu gaat om stagiaires of door de kennisinstelling opgeleid personeel. Daarnaast blijkt de aanwezige kennis van kennisinstellingen en overheidsorganisaties belangrijk bij het ontwikkelen van producten. Zeker wanneer het gaat bij het ontwikkelen van nieuwe producten is er sprake van gecodificeerde kennis (paragraaf 3.2), en dergelijke kennis wordt eenvoudiger lokaal overgebracht. Hoewel alle onderzochte bedrijven geen samenwerkingsverbanden hebben met instellingen op het gebied van vrede en recht, blijkt wel dat Den Haag veel voordelen kan gaan ondervinden van de aanwezigheid van dergelijke instellingen.

5.1.5 Regionale samenwerkingsprojecten

In de regio vinden samenwerkingsprojecten plaats waaraan kennisinstellingen en/of overheidsorganisaties en bedrijven deelnemen. In box 3.1 staan deze projecten beschreven. In projecten als 'Beware', 'Den Haag Showcase Veilig Nederland' en 'Living Lab Veiligheid' worden zowel kennisinstellingen, overheidsorganisaties en bedrijven betrokken. In deze projecten trachten onderwijs- en kennisinstellingen hun kennis beschikbaar te stellen. Daarnaast zijn er nog andere projecten die door het Pieken in de Delta programma gesubsidieerd worden maar meer in het teken staan van vrede en recht. Aan deze projecten nemen ook instellingen op het gebied van vrede en recht deel. De deelnemers aan deze projecten maken tevens deel uit van het Genootschap ter Bevordering van Veiligheid en Innovatie (GBVI). Zo bestaan er, door de projecten en het GBVI, wel contacten tussen vredes-, rechts- en veiligheidsinstellingen in Den Haag. Het project waarmee Den Haag zich nu op de kaart wil zetten als centrum voor de veiligheid is het 'The Hague Security Delta' project. Volgens de Kamer van Koophandel is dit

initiatief 'van onderaf' gestart. Daarna zijn overheidsorganisaties en kennisinstellingen erbij betrokken.

Een positief kenmerk van dit veiligheidscluster is dat de aanzet tot het cluster is gekomen van onderaf. De bedrijven hebben zelf initiatief getoond om samen aan de slag te gaan. (Ton Rijerkerk, Kamer van Koophandel)

Dit klinkt allemaal positief, maar vanuit de geïnterviewde bedrijven klinkt een sceptisch geluid. G4S, Securitas en Fox-IT geven allen aan dat het altijd goed is om te trachten de beveiligingssector te stimuleren. Echter blijft het vaak bij woorden en georganiseerde ontmoetingen.

Hoe goed bedoeld ook, ze brengen vaak zo weinig. De operatie vraagt heel veel tijd, en het kost veel moeite om een dag ergens te gaan zitten zonder garanties dat het je wat oplevert. (Peter van der Wateren, G4S)

De ambitie om de beveiligingssector in Den Haag te ontwikkelen is een zeer goed initiatief, maar Securitas zet haar vraagtekens bij de effectiviteit. Ervaring uit andere steden, bijvoorbeeld Rijnmond, dat er veel wordt gesproken en overlegd, maar feitelijke resultaten uitblijven. (Ruben van Berg, Securitas)

Initiatieven en projecten om de beveiligingssector in de regio te stimuleren zijn erg goed, maar het gevaar is dat het slechts bij woorden blijft. Het belangrijkste is dat de opleidingen gestimuleerd worden en hoe de opleidingen gestimuleerd worden, het moet niet bij borrels en af en toe het uitwisselen van wat ideeën blijven. Wanneer je de opleidingen effectief kan stimuleren kan dit zo goed zijn voor de innovativiteit binnen de regio! De 'brand' Hague Security Delta kan je echt neerzetten als je opleidingen stimuleert. (Ton Wallast, Fox-IT)

Fox-IT is dus wel enthousiast, maar ook daar bestaat de angst dat het slechts bij woorden blijft. Er lopen veel projecten, wat betekent dat beveiliging en veiligheid duidelijk een 'hot item' is in Den Haag. Daarin schuilt echter ook het gevaar. Wat van belang is, is dat dit soort projecten voor twee dingen zorgen:

De projectleiders moeten ten eerste nadenken welke opleidingen er zijn, en hoe je die met subsidies kunt stimuleren. Ten tweede moeten zij innovatieve projecten bedenken en instellingen naar de regio halen die weten hoe met de beveiligingsproblematiek om te gaan. Dan zitten namelijk de bedrijven die het probleem hebben dicht bij de bedrijven die de oplossingen in huis hebben. Bedrijven halen en projecten bedenken die innovatief zijn. Dit zijn ook echt projecten waar er wat uit kan komen, maar niet door alleen wat bedrijven bij elkaar zetten. (Ton Wallast, Fox-IT)

Fox-IT heeft een duidelijke visie over de rol van dergelijke samenwerkingsprojecten, en hoopt door deelname dat van deze rol ook daadwerkelijk iets terecht komt. Met het project Stepping Stones wordt in ieder geval wel getracht de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt te verbeteren. Zo wordt er dus al wel ingespeeld op de verlangens van Fox-IT (en ook Niscayah, zie paragraaf 5.1.4). Echter, zo lang de resultaten van de projecten die in box 3.1 beschreven zijn weinig tot geen resultaat opleveren, zullen zeer grote bedrijven als G4S, Securitas en Niscayah zelf weinig baat hebben bij het aansluiten bij dit soort projecten. Dat zou zonde zijn, vanwege het internationale netwerk en daarmee de kennis die deze bedrijven in huis hebben.

5.2 Local buzz en global pipelines en de rol van leader firms

In paragraaf 3.2 is ingegaan op de rol van leader firms in het proces van kennisuitwisseling. Het zijn vaak leader firms die kennis uit 'global pipelines' naar de regio brengen. In de interviews is gevraagd of de bedrijven zichzelf als leader firm zien en waarom. Voor dit onderdeel heeft met name het interview met Ton Rijerkerk van de Kamer van Koophandel een belangrijke bijdrage geleverd. Als partner en initiatiefnemer

in het The Hague Security Delta project heeft de Kamer van Koophandel een goed overzicht van de deelnemende bedrijven, en heeft dus zicht op de rol van de bedrijven in het project.

Deelvraag 7

In hoeverre is er sprake van lokale en internationale samenwerking in deze sector?

Als blijkt dat bedrijven kennis vanuit hun internationaal netwerk naar de regio brengen, wordt de regio met de rest van de wereld verbonden door 'global pipelines' (paragraaf 3.3). Zo wordt internationale samenwerking gebruikt voor de lokale samenwerkingsverbanden. Met global pipelines wordt de kans op lock-in kleiner, en de kans dat de sector niet achterop raakt groter.

- *Welke 5 bedrijven ziet u als leader firms of belangrijke bedrijven voor de ontwikkeling van de Haagse beveiligingssector?*
 - *Hoe belangrijk zijn dit soort bedrijven voor het vergaren van nieuwe kennis?*
 - *Werkt u samen met bedrijven die in het buitenland gevestigd zijn? Zo ja, waar zijn deze bedrijven gevestigd? Tot welke sectoren behoren deze bedrijven? (verticaal/horizontaal/diagonaal)*
-

Deelvraag 8

Zijn deze vormen van samenwerking gericht op de ontwikkeling van kennis op het gebied van beveiliging?

De meeste vormen van samenwerking zijn veelal zakelijk van aard. Bij samenwerkingsverbanden die gericht zijn op kennisontwikkeling en innovatie moet er sprake zijn van een zekere mate van vertrouwen. Om deze deelvraag te beantwoorden is de volgende vraag in de interviews gesteld:

- *Doet uw bedrijf kennis op in internationale samenwerkingsverbanden? Zo ja, wordt dit soort kennis lokaal gebruikt en gedeeld?*
-

Initiatiefnemers van regionale projecten, met name die van de Hague Security Delta, stellen dat er een groot aantal leader firms in de regio zijn. De vraag is of dit ook echt het geval is. Tijdens het onderzoek zijn veertien bedrijven en twee (overheids)instellingen benaderd om een interview mee te houden. Op de websites van de veertien bedrijven stond ofwel dat ze een 'leader firm zijn in Nederland', ofwel innovatief zijn, ofwel één van de grootste bedrijven in hun markt. Zoals ook is aangegeven in hoofdstuk 4 zijn de bedrijven daarop geselecteerd.

Een belangrijk onderdeel in de interviews ging over de leader firms in de regio. De bedoeling was om met grote bedrijven in de regio te spreken, en te achterhalen hoe zij hun rol zien in de Haagse beveiligingssector. De vier bedrijven waarmee een interview is gehouden hebben aangegeven dat zij zichzelf zien als leader firm in de regio.

De internationale doorbraak van Fox-IT toont aan dat het bedrijf een leader firm is. Wij proberen mee te denken en onze stem te laten horen in politiek interessante zaken en daarin zou Fox-IT zijn functie als leader firm wellicht ook kunnen vervullen. Men kent ons bedrijf omdat we regelmatig op televisie zijn en door die bekendheid kunnen we een stimulerend effect hebben voor de regio. Ook nemen wij deel aan verschillende regionale initiatieven/projecten. Het belangrijkste hierbij is het creëren van awareness van veiligheid. (Ton Wallast, Fox-IT)

G4S is in regio Den Haag een leader firm. Het is een wereldwijde organisatie en één van de grootste spelers in het land. Qua ontwikkeling van de Haagse beveiligingssector ziet G4S zichzelf echter geen grote rol spelen. (Peter van der Wateren, G4S)

In Nederland is Niscayah zeker één van de toonaangevende bedrijven. Niscayah werkt in de meldkamers alleen met eigen geleverde systemen. (Hareld Scharroo, Niscayah)

Door hoge eisen te stellen (naleveing CAO, verzekeringen, keurmerken etc) neemt Securitas haar leiderschaps rol om de markt gezond te houden. Bedrijven die aan de eisen voldoen wordt een gezonde samenwerking aangeboden. (Ruben van Berg, Securitas)

Uit het citaat van Fox-IT blijkt dat Fox-IT over een aantal eigenschappen bezit van een leader firm. Ook de overige bedrijven geven aan dat zij leader firms zijn, vanwege hun grootte, het feit dat ze internationaal opereren en/of een grote naamsbekendheid hebben. In paragraaf 3.2, waar er over leader firms gesproken wordt, is af te leiden dat een leader firm meer is dan alleen groot zijn en het goed doen in financieel opzicht. Een leader firm vervult ook een functie voor de regio. Een leader firm stimuleert de regio door investeringen te doen, of door zijn internationale netwerk te betrekken bij lokale kennisuitwisseling. In tabel 5.1 staan alle eigenschappen van een leader firm. Deze eigenschappen zijn gebaseerd op Nijdam & Langen (2003) en Albino et al. (1998). De lijst met de eigenschappen zijn voorgelegd aan Ton Rijerkerk van de Kamer van Koophandel. Hij geeft aan dat er zes bedrijven zijn die als leader firms gelden voor de Haagse beveiligingssector. Dit zijn: Siemens, Thales Nederland, Trigion, HCSS, NFI, en Fox-IT. Hem is ook een lijst van eigenschappen van leader firms voorgelegd, gebaseerd op Nijdam & Langen (2003) en Albino et al. (1998), en is gevraagd in hoeverre deze eigenschappen overeenkomen met de genoemde zes bedrijven (tabel 5.1).

Tabel 5.1 Eigenschappen leader firms in de regio Haaglanden volgens KvK

Leader firm eigenschap	Antwoord KvK
Leader firms investeren om het productienetwerk te verbeteren.	Allen
Leader firms verbeteren, als grootste gebruiker, de innovativiteit en het marktpotentiëel van de toeleveranciers.	Trigion en NFI; van de overigen heb ik hierover geen informatie
Leader firms zetten nieuwe standaarden wat betreft veiligheid en vervuiling.	Allen, m.u.v. HCSS
Leader firms spelen een belangrijke rol in het combineren van voorheen ongerelateerde technologie met bekende technologie ('neue Kombinationen').	Allen
Leader firms verbeteren het proces van kennisuitwisseling, zodat het intensiever wordt en makkelijker over te brengen. Dit doen ze met als doel dat het cluster innovatiever en uiteindelijk concurrerender wordt.	Allen
Leader firms moedigen internationalisering van andere bedrijven aan en stellen hen daartoe in staat. Zij kunnen hierbij helpen omdat zij zelf ook concurreren op internationale markten en dus al geïnternationaliseerd zijn.	Hier heb ik geen zicht op, met dien verstande, dat Siemens en Thales zelf internationale bedrijven zijn
Leader firms zorgen voor de grootste impuls aan het internationaliseringsproces van het 'industrial district'. Op deze manier wordt het lokale aspect met het globale aspect verbonden dankzij de 'leader firm'.	Allen

Leader firms stimuleren samenwerkingsverbanden tussen bedrijven in de regio. De 'leader firm' bepaalt daarbij welke kennis het deelt met bedrijven in de regio. Het kan er bijvoorbeeld voor kiezen bepaalde strategische kennis niet te delen, zodat andere bedrijven daar geen misbruik van kunnen maken. Zo kan een 'leader firm' zijn lokale en globale strategie afstemmen.	Allen stimuleren de samenwerkingsverbanden; ik kan niet zien, welke strategische overwegingen daarbij een rol spelen.
Leader firms kunnen een positieve reputatie van de regio en het cluster creëren, vanwege hun naamsbekendheid.	Allen
Leader firms nemen vaak deel aan vooruitstrevende projecten, die vaak welbekend zijn in de sector.	Allen
Leader firms investeren in de kwaliteit van de arbeidsmarkt, zodat deze verbeterd wordt.	Allen
Leader firms spelen een belangrijke rol in het creëren en onderhouden van de organisatorische infrastructuur in het cluster. Een duidelijke organisatorische infrastructuur is een belangrijke voorwaarde voor effectief clusterbeleid.	Ze doen mee aan de HSD, en daarin spelen zij deze rol.

Bron: Ingevulde vragenlijst Ton Rijerkerk (KvK)

Alle zes bedrijven die door Ton Rijerkerk genoemd zijn, hebben volgens hem velen, zo niet alle, eigenschappen van een leader firm. Dit betekent dat er zes bedrijven zijn in de beveiligingssector in de regio Haaglanden die leader firms zijn. Daarnaast zijn bedrijven als Securitas, Niscayah en G4S bedrijven met een sterke naamsbekendheid en veel kennis in huis.

Ons internationale netwerk bestaat vooral uit buitenlandse leveranciers zoals Lenelle (VS), Pecon (GB), en bedrijven uit Israel voor videoregistratiesystemen. Dit zijn puur zakelijke relaties (met uitzondering van Lenelle). Kennis wordt wel gebruikt uit internationale Niscayah-vestigingen. Directieleden uit verschillende landen komen af en toe bij elkaar en delen ervaringen en nieuwe oplossingen et cetera, er is kortom kennisoverdracht. Deze globale kennis wordt dan vaak ook lokaal toegepast, maar niet gedeeld. (Hareld Scharroo, Niscayah)

G4S is een internationaal bedrijf, en intern wordt wel internationaal samengewerkt. Kennis wordt daarbij intern gedeeld, maar niet met andere bedrijven. (Peter van der Wateren, G4S)

Wij werken samen met resellers in het buitenland (Amerika, Midden-Oosten). Ook werken we samen met Secunet in Duitsland, en we hebben een partnership met een Canadees bedrijf. We verkopen producten aan deze bedrijven. Door het verkopen van producten aan een bedrijf, en het doel van zo'n bedrijf om zo'n product geschikt te maken voor de lokale markt, ontstaat er een samenwerkingsverband om een product op zodanige wijze aan te passen dat het product geschikt wordt. (Ton Wallast, Fox-IT)

Uit de citaten blijkt dat internationale samenwerkingsverbanden voor het ene bedrijf wel gebaseerd is op kennisdeling (Fox-IT), maar voor het andere bedrijf puur zakelijk blijft (Niscayah).

Uit de citaten uit de interviews kunnen dus verschillende conclusies getrokken worden. Hoewel initiatiefnemers van verschillende projecten overtuigd zijn dat er in de regio veel leader firms gevestigd zijn in de regio Haaglanden, is de vraag of dit inderdaad het geval is. Na het kwantitatieve onderzoek uit hoofdstuk 2 is duidelijk geworden dat er absoluut veel grote spelers in de beveiligingsmarkt in regio Haaglanden gevestigd zijn. In de regio zijn de grootste beveiligingsbedrijven in de wereld gevestigd, net als een aantal op dit vlak actieve internationale instellingen. Echter zijn er een aantal grote bedrijven in de regio gevestigd die zich niet puur bezig houden met veiligheid en beveiliging, maar

waarvan veiligheid één van de belangrijkste bedrijfsactiviteiten zijn, of zelfs maar een 'bij-activiteit'. Van enkelen van al deze grote bedrijven draait het slechts om een nevenvestiging. Zo is er dus wel een vrij groot aantal grote bedrijven gevestigd in de regio, echter is hun toegevoegde waarde voor de regio lager dan men puur op basis van de naam van het bedrijf kan verwachten. Een voorbeeld hiervan is Niscayah. Dit bedrijf geeft aan dat het puur vanwege de grote afzetmarkt van regio Den Haag in Rijswijk gevestigd is. Toeleveranciers van Niscayah zijn overal in het land en in de wereld gevestigd. Niscayah oriënteert zich geenszins lokaal en heeft weinig interesse in de lokale markt, maar kijkt verder dan Den Haag:

De vestiging hier in Rijswijk heeft weinig te maken met het feit dat Den Haag zich wil profileren als stad van beveiliging. We oriënteren ons niet op Den Haag, maar kijken verder. (Hareld Scharroo, Niscayah)

In de Haagse veiligheidssector zoals B&A Groep (2011) deze ziet bestaat 7% van de sector uit bedrijven met 100 of meer werknemers. In Nederland als geheel bestaat dit soort bedrijven slechts uit 1% van de veiligheidssector. Dit percentage geeft aan dat er in regio Haaglanden sprake is van de aanwezigheid van veel grote bedrijven. De B&A Groep geeft echter wel aan dat in regio Haaglanden weinig leader firms te vinden zijn. Bedrijven willen wel 'meedoen', maar er zijn weinig bedrijven die zelf initiatief tonen (B&A Groep, 2011). Deze constatering van de B&A Groep staat dus lijnrecht tegenover de stelling van Ton Rijerkerk, die zes (eerder genoemde) leader firms aanwijst.

Zo is er dus sprake van een aantal bedrijven die dankzij hun naamsbekendheid en investeringen in de regionale beveiligingssector belangrijk zijn voor de ontwikkeling van de beveiligingssector. Aan de andere kant zijn er ook veel bedrijven die internationale spelers zijn op het gebied van veiligheid en beveiliging, maar weinig tot geen energie steken in de ontwikkeling van de Haagse beveiligingssector. Bedrijven als Niscayah, Securitas, G4S, Getronics, Watchguard en Wurdtech Security zijn hier voorbeelden van. Naast deze grote bedrijven zijn in de regio ook een aantal kleinere, innovatieve bedrijven gevestigd (B&A Groep, 2011). High Security International (Hisec) is hier een voorbeeld van. Dit bedrijf is toeleverancier van zelf ontwikkelde producten en levert die aan bedrijven over het hele land en zelfs internationaal. Uit angst voor het weglekken van kennis neemt Hisec geen deel aan regionale projecten.

Regio Haaglanden heeft dus veel grote en/of innovatieve bedrijven in huis, met kennis uit internationale netwerken, echter participeren veel van deze bedrijven niet in de regionale projecten. Hier ligt voor de regio Haaglanden mogelijkheden om internationale kennis met het lokale cluster te verbinden en daarmee zijn eigen kennispositie te verbeteren, omdat dit soort bedrijven veel kennis uit internationale netwerken huisvesten.

5.3 Den Haag: Locatiefactoren en concurrentiepositie

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op deelvragen 9 en 10. Deze deelvragen hebben betrekking op locatiefactoren van de regio Haaglanden en de stad Den Haag, alsmede de concurrentiekracht van de regio op het gebied van beveiliging. Volgens B&A Groep (2011) heeft regio Haaglanden een unieke kennispositie dankzij de aanwezigheid van verschillende sterke actoren op het gebied van openbare orde, veiligheid en defensie. Aan de bedrijven is gevraagd of hen dit ook is opgevallen. Daarnaast is hen gevraagd wat zij specifieke locatiefactoren van regio Den Haag vinden ten opzichte van andere gebieden in Nederland waar er gericht wordt op het verbeteren van de beveiligingssector (Eindhoven en Twente), alsmede het buitenland. Ten slotte

Deelvraag 9

Wat zijn specifieke locatiefactoren voor de stad Den Haag en de regio Haaglanden en hoe is de concurrentiepositie van de Haagse beveiligingssector?

De volgende vragen zijn in dit verband gesteld:

- *Kunt u aangeven wat de vijf belangrijkste vestigingsplaatsvoordelen zijn voor uw bedrijf van de regio Haaglanden?*
 - *Wat heeft de regio Haaglanden voor uw bedrijf dat andere regio's die zich willen inzetten voor beveiliging (bijvoorbeeld Eindhoven en Twente) niet hebben?*
 - *Hoe presteert de Nederlandse beveiligingssector volgens u in vergelijking tot buitenlandse concurrenten of gebieden?*
-

De regio Haaglanden is thuisbasis van wereldwijde beveiligingsbedrijven. Een aantal daarvan zijn in de regio gevestigd puur vanwege de grote afzetmarkt en de spreiding van kantoren door het hele land. G4S en Niscayah zijn hier voorbeelden van.

Klanten zijn vooral landelijk (KPN, TNT, Tennet). 'Toevallig' staat hier een Niscayah kantoor, maar er wordt niet specifiek gekeken naar de regio. Rijswijk is vrij goed te bereiken en het pand sprak aan. Eén reden voor de vestiging in regio Haaglanden is puur om de Niscayah vestigingen goed gespreid over het hele land te hebben. (Hareld Scharroo, Niscayah)

G4S zit natuurlijk in het hele land, en dus heeft G4S niet specifiek voor Den Haag gekozen. Den Haag als residentiestad heeft veel voordelen vanwege de vele klanten en aanwezige toonaangevende bedrijven. Dit is prettig voor de handel en exposie naar buiten (veel referentieklienten). (Peter van der Wateren, G4S)

Uit het citaat van G4S blijkt dat Den Haag veel voordelen heeft als vestigingsplaats voor beveiligingsbedrijven. Het feit dat Den Haag een residentiestad is zorgt voor veel voordelen. Dit wordt door alle ondervraagde bedrijven onderkend. Elk bedrijf gaf aan dat Den Haag de residentiestad is, waar veel overheidsorganisaties en (internationale) instellingen op het gebied van recht en vrede gevestigd zijn. G4S geeft aan dat er in de regio veel toonaangevende bedrijven zijn gevestigd. Het feit dat er daarnaast veel onderwijsinstellingen gevestigd zijn in de regio (Haagse Hogeschool, TU Delft, Campus Den Haag) zorgt ervoor dat er een groot aantal hoogopgeleiden zijn. De aanwezigheid van kennisinstellingen, overheidsorganisaties en internationale instellingen helpt mee aan de naamsbekendheid van de regio en geeft kansen voor groei.

Voordelig voor de regio Haaglanden zijn de initiatieven op het gebied van veiligheid en beveiliging die momenteel spelen. Dit, in combinatie met het feit dat hier veel internationale organisaties gevestigd zijn, helpt mee aan de naamsbekendheid van de regio en kansen voor groei. (Ton Wallast, Fox-IT)

Een ander voordeel van de residentiestad is dat opdrachtgevers in de regio kritischer zijn dan elders in Nederland. Hoewel het dreigingsbeeld in Nederland beperkt is, is dat in residentiestad Den Haag anders. Regio Den Haag loopt wat betreft 'awareness' voorop in Nederland. Daarop is de ambitie van Den Haag om een internationale stad van veiligheid te worden van invloed geweest.

Het dreigingsbeeld is maar heel beperkt hier in Nederland. Den Haag is als residentiestad wel een uitzondering. Hier zijn opdrachtgevers kritischer dan ergens anders in Nederland. Shell is hier één van. Nederland begint zichzelf serieuzer te zien, wat goed is voor de ontwikkeling. Beveiliging (bewaking) is een vak apart. Den Haag loopt hierin voorop in Nederland. Gemeente Den Haag neemt het ook stukken serieuzer dan voorheen, toen ze nog niet bezig waren zichzelf op de kaart te zetten als stad van veiligheid. (Peter van de Wateren, G4S)

Ook de lokale initiatieven op het gebied van veiligheid zullen de beveiligingsbedrijven worden genoemd als mogelijke voordelen geven, echter zijn deze voordelen nog niet

altijd voelbaar. Deze projecten zorgen er wel voor dat partijen elkaar makkelijker kunnen vinden.

Voordelig voor de regio Haaglanden zijn de initiatieven op het gebied van veiligheid en beveiliging die momenteel spelen. Dit kan ook voordelen hebben voor ons maar vooralsnog zijn deze er niet. Door deze projecten zullen partijen elkaar wel makkelijker kunnen vinden, samen kan dan beter naar oplossingen gezocht worden dan individueel. Voorwaarde is dat onderling kennis en netwerk gedeeld wordt. (Ton Wallast, Fox-IT)

De lokale initiatieven zouden dus zeer voordelig kunnen zijn voor de regio Haaglanden, wanneer er onderling kennis en netwerk gedeeld wordt. De beveiligingssector van de regio Haaglanden wordt door de ondervraagde bedrijven gezien als sterkste binnen Nederland.

Ten opzichte van andere gebieden in Nederland loopt Den Haag wel voor vanwege de internationale organisaties, alswel de TNO en de NFI etc. In Amsterdam heb je ook veel goede beveiligingsbedrijven, maar de combinatie van overheid, internationale organisaties en vredes- en rechtsinstellingen met beveiligingsbedrijven zorgt dat Den Haag zeker meer in huis heeft dan overige gebieden in Nederland. (Ton Wallast, Fox-IT)

Die kennis is ook volgens Securitas in Den Haag sterk aanwezig.

Er is heel veel specialistische beveiligingskennis en -ervaring in de lokale markt aanwezig waarmee een diversiteit aan klanten goed geholpen kan worden en waarbij door inzet van deze expertise hogere efficiency en besparingen mogelijk zijn dan wanneer enkel op de uurprijs wordt onderhandeld. (Ruben van Berg, Securitas)

Ook internationaal gezien doet de Nederlandse beveiligingssector het vrij goed volgens Fox-IT. Er kan echter nog veel geleerd worden van Israël, Engeland en de Verenigde Staten. Dit heeft met name te maken met de *awareness* rondom beveiliging en veiligheid die in die landen erg groot is. Overheden in die landen dwingen bedrijven dat zij wat doen aan veiligheid.

"In de Verenigde Staten bestaan voorgeschreven regels dat je als bedrijf bepaalde veiligheidsmaatregelen moet nemen, omdat je anders je bedrijf niet mag runnen. De Verenigde Staten lopen daarin voorop, en Nederland zou zich daar ook in moeten verbeteren. De markt kan dit niet zomaar voor je oplossen. Er moet meer awareness gecreëerd worden." (Interview met Fox-IT, 2011)

Toch bestaat er in Nederland volgens Niscayah meer *awareness* als het gaat om veiligheid in vergelijking met omringende landen.

In Nederland zijn de oplevering van projecten alswel de documentatie ervan, en de verre ontwikkeling van de meldkamers zeer verzorgd in Nederland. Er is daarnaast sprake van heel veel kennis en innovatie in Nederland. In vergelijking met België kan duidelijk gemerkt worden dat Nederland veel verder is. (Hareld Scharroo, Niscayah)

Er zijn dus een aantal voordelen te benoemen wanneer het gaat om Den Haag of de regio Haaglanden als vestigingsplaats voor beveiligingsbedrijven. Met name het feit dat Den Haag een residentiestad met alle voordelen van dien zorgt voor een goede naam. Daarnaast zijn de lokale initiatieven zeer lovenswaardig, maar de meeste daarvan staan nog in de kinderschoenen waardoor voordelen nog niet ondervonden worden. Ten slotte is genoemd dat er veel kennis aanwezig is in de lokale beveiligingsmarkt.

In Den Haag zijn veel wereldwijd bekende beveiligingsbedrijven gevestigd (G4S, Securitas, Trigion, Niscayah, Thales, Getronics, Siemens, IBM), maar de vraag is of deze bedrijven een band hebben met de regio. Van een bedrijf als Trigion is in hoofdstuk 3 duidelijk geworden dat het initiatief toont in samenwerkingsprojecten, hetzelfde geldt voor Thales. Dit geldt echter niet voor een bedrijf als Niscayah, terwijl deze toch over

veel kennis beschikt. In dat opzicht zijn de locatiefactoren in Den Haag nog niet dermate sterk dat het ook dergelijke bedrijven aan zich kan binden. Aan de andere kant lijkt de Haagse beveiligingssector sterker te zijn dan de beveiligingssector in andere gebieden in Nederland. De aanwezigheid van vredes- en rechtsinstellingen dragen sterk bij aan een sterke naamsbekendheid. Den Haag heeft vanwege de aanwezigheid van dergelijke instellingen een unieke positie in Nederland. In paragraaf 5.1 is dit ook naar voren gekomen.

5.4 Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de interviews uitgewerkt. Het doel van de interviews was om de deelvragen te kunnen beantwoorden. In deze paragraaf worden kort de conclusies samengevat van de resultaten.

Vanwege het vrijwel ontbreken van horizontale relaties in de beveiligingssector (met uitzondering van bedrijven in de Mobiele Surveillance) bestaat er weinig samenwerking tussen concurrerende bedrijven. Er is nauwelijks sprake van concurrentie in de beveiligingssector, omdat bijna elk bedrijf (buiten de marktsegmenten Mobiele Surveillance en Groothandel) eigen onderscheidende activiteiten heeft. Wat wel is gebleken, is dat voor bedrijven in de mobiele surveillance nabijheid van concurrentie een prikkel kan zijn om de concurrentie voor te blijven. Ook is gebleken dat beveiligingsbedrijven niet noodzakelijk hun toeleveranciers zoeken in de regio zelf, maar open staan voor toeleveranciers in het hele land of zelfs het buitenland. Daarbij ontstaan bij sommige bedrijven, zoals Niscayah, vertrouwensrelaties waarbij sprake is van kennisuitwisseling.

Alle geïnterviewde bedrijven hebben samenwerkingsverbanden met bepaalde kennisinstellingen. Gebleken is dat TNO een grote rol speelt bij dergelijke samenwerkingsverbanden. Daarnaast is voor TNO een belangrijke rol weggelegd in verschillende projecten. Met vredes- of rechtsinstellingen bestaan er geen samenwerkingsverbanden onder de benaderde bedrijven, maar een aantal van dergelijke instellingen nemen wel deel aan enkele regionale projecten. Daarnaast zorgen deze instellingen voor een unieke positie van Den Haag als stad van vrede, recht en veiligheid.

In de regio Haaglanden bestaan volgens de Kamer van Koophandel een zestal leader firms die actief bezig zijn het functioneren van de Haagse beveiligingssector te verbeteren. Er zijn in de regio tevens een aantal bedrijven met wereldwijde uitstraling en naamsbekendheid en internationale netwerken, die niet deelnemen aan de regionale projecten en weinig investeringen doen in de regionale beveiligingssector. Hier liggen kansen voor de stad Den Haag om zich nog meer te kunnen uitdragen naar buiten toe.

Als we kijken naar de locatiefactoren van Den Haag komt vooral naar voren hoe belangrijk de aanwezigheid van de overheid, overheidsorganisaties en instellingen op het gebied van vrede en recht zijn voor de aantrekkingskracht van Den Haag. Tevens zijn er veel onderwijs- en kennisinstellingen in de regio Haaglanden gevestigd. Dit zorgt ervoor dat Den Haag meer te bieden heeft dan andere gebieden in Nederland als het gaat om beveiliging. Tevens zijn er wereldwijd bekende beveiligingsbedrijven gevestigd. Daarbij moet wel de kanttekening geplaatst worden dat niet al deze wereldwijd bekende beveiligingsbedrijven een band hebben opgebouwd met de stad of regio Den Haag. Hoewel allen aangeven dat Den Haag een aantrekkelijke vestigingsplaats is voor dergelijke bedrijven, heeft de stad voorsnog niet de kracht om deze bedrijven aan zich te binden.

6 Conclusies en aanbevelingen

Nu alle deelvragen beantwoord zijn kan de hoofdvraag beantwoord worden. De hoofdvraag luidt:

Hoe ziet de Haagse beveiligingssector eruit, in hoeverre dragen samenwerkingsrelaties in de beveiligingssector in de regio Haaglanden bij aan clusterontwikkeling, en in hoeverre draagt de sector bij aan de hub van vrede, recht en veiligheid?

De hoofdvraag is op te delen in drie vragen, namelijk:

- 1.** *Hoe ziet de Haagse beveiligingssector eruit?*
- 2.** *In hoeverre dragen samenwerkingsrelaties in de beveiligingssector in de regio Haaglanden bij aan clusterontwikkeling?*
- 3.** *In hoeverre draagt de sector bij aan de hub van vrede, recht en veiligheid?*

Dit hoofdstuk zal dan ook in drie stukken opgedeeld worden, zodat op die manier een sluitend antwoord gegeven kan worden.

6.1 De Haagse beveiligingssector

De beveiligingssector is een sector die niet eenvoudig te onderscheiden is, vanwege de verscheidenheid aan activiteiten binnen de beveiligingssector en de verbondenheid met andere sectoren zoals met name ICT. De regio Haaglanden is wat dit betreft geen uitzondering. Het feit dat bedrijven als IBM, Siemens en Getronics onder de beveiligingssector geschaard worden vanwege de vele beveiligingsactiviteiten die ook deze bedrijven hebben, bevestigt dit. De beveiligingssector in de Haaglanden is ondervertegenwoordigd in de regio. Het aantal aanwezige beveiligingsbedrijven of werknemers ten opzichte van het totaal aantal bedrijven of werknemers in de regio vergeleken wordt met de rest van Nederland is minder dan verwacht mag worden.

De gemeente Den Haag richt zich, vanwege de aanwezigheid van de vele vredes- en rechtsinstellingen, op het ontwikkelen van het beveiligingscluster. Men zou om deze reden verwachten dat de beveiligingssector oververtegenwoordigd zou zijn in de regio Haaglanden. Dit bleek niet het geval, hoewel slechts naar bedrijven is gekeken die volgens het handelsregister beveiligingsbedrijven zijn. De (Haagse) beveiligingssector is echter breder dan de gehanteerde definitie van het handelsregister. Om die reden is nagegaan welke andere bedrijven in de regio Haaglanden behoren tot de beveiligingssector. Uiteindelijk bleek de beveiligingssector veel groter dan het handelsregister leek aan te geven. De geselecteerde 442 bedrijven zijn onderverdeeld in acht branches binnen de beveiligingssector. Deze branches zijn eigenlijk niet los van elkaar te zien omdat verschillende bedrijven en beveiligingsactiviteiten soms onder verschillende branches geschaard kunnen worden. Hoewel een kleine concentratie van deze 442 instellingen en een aantal bedrijven is waar te nemen rondom het Binnenhof, kan niet over sterke concentraties gesproken worden binnen de regio Haaglanden.

Hoewel de grootste branches de Mobiele Surveillance en de Groothandel bleken, blinkt de regio Haaglanden hier niet noodzakelijkerwijs in uit. Met name in de marktsegmenten Nationale Veiligheid en Forensics zijn een aantal (inter)nationale instellingen aanwezig die banden hebben met de werkgebieden vrede en recht. Hier zijn NFI, Europol, ENFSI, Institute for International Criminal Investigations, NATO C3 Agency en de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens goede voorbeelden. In deze sectoren blinkt de regio dan ook uit. Daarnaast zijn in die marktsegmenten ook innovatieve en/of leidende bedrijven aanwezig, zoals Thales Nederland, Fox-IT en CityGIS. Hetzelfde geldt voor de marktsegmenten Cybersecurity (Siemens, IBM, WatchGuard Technologies, Wurdtech Security) en Urban Security (Hisec, Delfttech, Trigion). De regio Haaglanden heeft veel kennis in deze vier marktsegmenten en er kan derhalve gesteld worden dat de regio zich

hierop specialiseert. De specialisatie van de regio Haaglanden op deze gebieden, met name de marktsegmenten Nationale Veiligheid en Forensics, sluiten goed aan bij de ambitie van Den Haag om zich te ontwikkelen als stad van Vrede, Recht en Veiligheid. Het doel is daarbij dat het werkgebied Veiligheid zich zodanig ontwikkelt dat beveiligingsbedrijven samen tot innovatieve veiligheidstechnologieën komen. Het feit dat er in de regio Haaglanden veel (inter)nationale instellingen op het gebied van vrede, recht en veiligheid aanwezig zijn, draagt voor beveiligingsbedrijven bij aan de aantrekkingskracht van de stad Den Haag. Tevens zorgen de samenwerkingsprojecten voor een goede naam van de Haagse beveiligingssector.

6.2 De bijdrage van samenwerkingsrelaties aan clusterontwikkeling

In de wetenschappelijke literatuur over clusters en clusterontwikkeling komt vaak het belang van samenwerking en kennisuitwisseling tussen bedrijven naar voren. In de regio Haaglanden is een groot aantal samenwerkingsprojecten opgestart om het 'beveiligingscluster' te ontwikkelen. In deze projecten worden bedrijven gestimuleerd kennis uit te wisselen en zodoende de kans op innovatie te vergroten. Het uiteindelijke doel is dat de beveiligingssector een dynamisch cluster wordt waarbij bedrijven, instellingen (niet alleen op het gebied van veiligheid, maar ook van vrede en recht) en overheidsorganisaties samenwerkingsrelaties hebben, zodat het werkgebied Veiligheid volwaardig deel uitmaakt van de overige pijlers (vrede en recht) van Den Haag. In de interviews is duidelijk geworden dat het aan horizontale relaties ontbreekt in de beveiligingssector. Dit betekent dat er weinig concurrentie bestaat tussen bedrijven, omdat weinig bedrijven hetzelfde doen. Tevens is gebleken dat geen van de ondervraagde bedrijven lokale toeleveranciers heeft. Zodoende bestaan er dus ook geen lokale samenwerkingsverbanden gebaseerd op kennisuitwisseling tussen toeleveranciers van beveiligingsbedrijven en beveiligingsbedrijven zelf. Wel bestaan er relaties met afnemers, maar deze zijn veelal zakelijk. Hieruit blijkt dat een concentratie van beveiligingsbedrijven in de regio Haaglanden niet noodzakelijkerwijs leidt tot clusterontwikkeling.

Met lokale kennisinstellingen bestaan wel samenwerkingsverbanden op basis van kennisuitwisseling. Met name de TU Delft en TNO hebben met de bedrijven samenwerkingsverbanden waarbij kennisuitwisseling en innovatie centraal staat. Hetzelfde geldt voor de Haagse Hogeschool. Ook worden overheidsorganisaties betrokken bij dergelijke samenwerkingsverbanden.

Hoewel er dus veel projecten zijn opgestart waarbij gericht wordt op kennisuitwisseling en innovatie, blijkt dat de vruchten (nog) niet geplukt worden van deze projecten door de bedrijven. Een voorbeeld hiervan is het project Stepping Stones, waarbij verbetering van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt centraal staat. Dit speelt in op de vraag van verschillende bedrijven op meer geschoold personeel in de regio, hoewel vooralsnog geen of weinig resultaat is geboekt in dit opzicht. Hierbij moet de kanttekening echter wel geplaatst worden dat veel projecten nog maar recentelijk zijn begonnen. Hoewel een vrij groot aantal bedrijven aangesloten is bij de projecten, is er ook nog een vrij groot aantal grote bedrijven dat niet betrokken is bij de projecten. Daar horen bedrijven bij die zich niet verbonden voelen met de regio, maar wel een internationaal netwerk bezitten. Dit betekent dat, wil de gemeente Den Haag profiteren van de grote hoeveelheid kennis die in de regio aanwezig is, de gemeente meer moeite moet doen deze bedrijven meer aan zich te binden en te betrekken bij de projecten. Onder andere vanwege de naamsbekendheid van deze bedrijven, kunnen deze bedrijven een goede toevoeging zijn bij het nog sterker uitdragen van de naam van Den Haag als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid.

6.3 De bijdrage van de beveiligingssector aan de hub van vrede, recht en veiligheid

Veiligheid, vrede en recht zijn drie gebieden die veel met elkaar te maken hebben. De ambitie van Den Haag om zich te ontwikkelen als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid vloeit voort uit het feit dat Den Haag zich al specialiseert op aansluitende gebieden Vrede en Recht. Daarnaast zijn er in de regio Haaglanden een aantal (inter)nationale instellingen gevestigd die tot de beveiligingssector horen. De vraag is echter in hoeverre de beveiligingssector bijdraagt aan deze 'driehoek' van vrede, recht en veiligheid. In hoeverre worden vredes- en rechtsinstellingen bij samenwerkingsverbanden betrokken? Hoewel in het Genootschap ter Bevordering van Veiligheid en Innovatie vredes- en rechtsinstellingen aangesloten zijn, is er nog weinig sprake van samenwerking tussen beveiligingsbedrijven en dergelijke instellingen. De aanwezigheid en nabijheid van nationale en internationale instellingen op het gebied van vrede en recht worden door beveiligingsbedrijven echter wel als zeer positief ervaren voor de beveiligingssector als geheel. Er is dus (nog) niet of nauwelijks sprake van relaties over en weer tussen (bedrijven behorend tot het werkgebied) veiligheid enerzijds en (instellingen van) vrede en recht anderzijds. Zodoende is bijdrage van de beveiligingssector aan de hub van vrede, recht en veiligheid klein. Men moet echter niet vergeten dat de focus nog niet zo lang op de ontwikkeling van de beveiligingssector is gericht. De kans is groot dat relaties en samenwerkingsverbanden tussen de werkgebieden vrede, recht en veiligheid steeds groter in aantal worden (en daarmee de bijdrage van de beveiligingssector) wanneer de beveiligingssector zich positief ontwikkelt.

6.4 Aanbevelingen

Op dit moment is de beveiligingssector in de regio Haaglanden in volle ontwikkeling. Gemeente Den Haag is, vanwege de ambitie om Internationale Stad van Vrede, Recht en Veiligheid te worden, actief bezig de beveiligingssector te stimuleren. Hiertoe zijn al verschillende projecten opgestart om verschillende bedrijven en instellingen behorend tot de beveiligingssector bij elkaar te brengen. Hoewel het proces nog maar recentelijk is opgestart, zijn al veel bedrijven en instellingen betrokken bij de lokale initiatieven. Zo lijkt het erop dat de Haagse beveiligingssector zich inderdaad goed ontwikkelt tot een sterk cluster. In dit onderzoek is een aantal zaken aan het licht gekomen, die leiden tot de volgende beleidsaanbevelingen:

1. Meer focus op aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt.

Verschillende bedrijven hebben individuele relaties met onderwijsinstellingen met de bedoeling de aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren. Het project Stepping Stones toont aan dat de vraag hiernaar groot is. Dit project lijkt zich met name te richten op het opleiden van bewakers en in mindere mate op het opleiden van technisch geschoold personeel. Vanuit de bedrijven is de vraag hiernaar zeer groot. Hier moet sterker op ingespeeld worden.

2. Presenteer de Haagse beveiligingssector via één project.

Er spelen veel verschillende projecten in de regio Haaglanden die zich bezighouden met beveiliging. Hoewel deze projecten allen hun eigen focus hebben, is het belangrijk als de Haagse beveiligingssector zich eensluitend en meer georganiseerd presenteert. Het The Hague Security Delta project leent zich hier uitstekend voor. Bij het aantrekken van nieuwe bedrijven kan HSD deze bedrijven introduceren aan een van de voor hen interessante projecten. Het gevaar is anders dat geïnteresseerde bedrijven door de bomen het bos niet meer kunnen zien en gaan denken dat er teveel projecten lopen.

3. Betrek meer wereldwijd bekende beveiligingsbedrijven bij de samenwerkingsprojecten.

De beveiligingssector in de regio Haaglanden heeft spelers van formaat in huis, bedrijven die overal in de wereld vestigingen hebben en bekend zijn. Een aantal van deze bedrijven worden betrokken bij de regionale projecten. Dit soort bedrijven herbergen kennis uit internationale netwerken en deze kennis moet gedeeld worden in de regio. Er is echter ook een vrij groot aantal zeer grote bedrijven in de regio die niet betrokken zijn in de regionale projecten. Hoewel de naam van Den Haag op het gebied van veiligheid sterk kan zijn met alleen de deelnemende grote bedrijven, kan de naam van Den Haag als Stad van Vrede, Recht en Veiligheid nóg sterker worden uitgedragen wanneer ook de andere grote bedrijven participeren. Daarnaast wordt het aanbod van kennis voor beveiligingsbedrijven in de regio groter. De uitdaging ligt echter in het overtuigen van deze bedrijven.

Reflectie

Het onderzoek naar de Haagse beveiligingssector en de rol daarvan binnen de hub dat Den Haag is op het gebied van vrede, recht en veiligheid, is gedaan in het kader van de Haagse beleidsagenda om de regionale beveiligingssector te ontwikkelen. Het doel daarvan is voor Den Haag om sterker te staan als Internationale Stad van Vrede, Recht en Veiligheid en zo een naam op te bouwen.

Met dit onderzoek is getracht de Haagse beveiligingssector te ontleden en de betekenis ervan te ontwaren voor Den Haag als hub van de pijlers vrede, recht en veiligheid. Om dit uiteindelijk te bereiken is een stappenplan gevolgd. Ten eerste is een bedrijvenanalyse gehouden. Er moest onderzocht worden uit welke en wat voor bedrijven de beveiligingssector precies bestaat. De bedrijven zijn in kaart gebracht om de ruimtelijke spreiding van de sector te zien. Door middel van een waardesysteem werd duidelijk met welke activiteiten de beveiligingssector verbanden heeft. Daarbij zijn alle geselecteerde beveiligingsbedrijven en -instellingen onderverdeeld in marktsegmenten. Vervolgens is geanalyseerd waarin de Haagse beveiligingssector zich specialiseert. Ten tweede is door middel van interviews onderzocht in hoeverre er samenwerkingsverbanden bestaan tussen bedrijven in de beveiligingssector onderling en met kennisinstellingen, overheidsorganisaties en (inter)nationale instellingen op het gebied van vrede, recht en veiligheid. Daarbij zijn ook de verschillende samenwerkingsprojecten in de regio aan bod gekomen. Door ten derde te kijken naar relaties met instellingen op het gebied van vrede en recht is onderzocht in hoeverre de beveiligingssector deel uitmaakt van en een bijdrage levert aan Den Haag als hub voor vrede, recht en veiligheid. Om dit alles te onderzoeken is voor het eerste deel kwantitatief onderzoek gedaan (selectie van bedrijven en geografische spreiding van de bedrijven). Het tweede en derde deel leende zich voor kwalitatief onderzoek in de vorm van interviews.

Tijdens het onderzoek ben ik tegen verschillende problemen aan gelopen. Dit begon al bij het ontleden van de beveiligingssector. De beveiligingssector is een sector die niet eenvoudig aan te wijzen is. Er zijn bedrijven die zich meer zijdelings bezighouden met beveiliging, en bedrijven die zichzelf meer zien als IT-bedrijf terwijl de hoofdactiviteit toch beveiliging is. Om die reden was de eerste probleem het definiëren van de beveiligingssector en de ontleding ervan. Toen eenmaal de bedrijven geselecteerd waren, bleek de analyse van de specialisatie ook niet eenvoudig. Dit was het geval omdat ik mijn conclusies vooral deed op basis van informatie van websites.

Het tweede gedeelte van het onderzoek bestond uit het onderzoeken van samenwerkingsverbanden in de regio Haaglanden van beveiligingsbedrijven onderling en met kennisinstellingen, overheidsorganisaties en (inter)nationale instellingen. Uitgangspunt hierbij was dus het bedrijf. Gekozen werd voor grote bedrijven of bedrijven waarvan bekend was dat zij innovatief waren of een leidende rol spelen in de regio. Daarnaast is met de Kamer van Koophandel gesproken vanwege diens rol als partner in het The Hague Security Delta project. Uiteindelijk zijn naast de KvK nog tien bedrijven benaderd. Helaas hebben slechts vier bedrijven uiteindelijk hun medewerking verleend. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat bijna tegelijkertijd een ander onderzoek gaande was naar de Haagse beveiligingssector, waarbij zo'n 35 interviews zijn afgenomen. Het andere onderzoek was wel bereid de resultaten van die interviews te delen, echter bleken de vragen en antwoorden niet van toepassing op dit onderzoek. Het feit dat vijf interviews zijn afgenomen maakt dat de resultaten niet generaliseerbaar zijn voor de hele populatie.

Inhoudelijk had ik problemen de focus te houden op de hoofdvraag en het doel van het onderzoek. Toen ik met het onderzoek begon lag de focus op Den Haag: Stad van Vrede,

Recht en Veiligheid. Terwijl ik mij echter steeds meer bezighield met het aspect veiligheid, verloor ik het doel een beetje uit het oog.

Bronnenlijst

Albino, V., A. Claudio Garavelli & G. Schiuma (1998). Knowledge transfer and inter-firm relationships in industrial districts: the role of the leader firm. In: *Technovation*, 19, pp. 53-63

Atzema, O., Lambooy, J., Rietbergen, T. Van & E. Wever (2002). Ruimtelijke economische dynamiek, kijk op bedrijfslocatie en regionale ontwikkeling. Bussum: Coutinho, 105-172.

Atzema, O. & E.J. Visser (2005). De unieke innovatiekracht van de regio Utrecht, Gooi & Eemland. Hoofdstuk 1

B&A Groep (2011). De veiligheidssector in de regio Den Haag en Nederland. Een exploratief onderzoek naar het economisch potentieel.

Baerenholdt, J.O. & N. Aarsaether (2002). Coping strategies, social Capital and space. *European Urban and Regional Studies* 2002 9: 151

Balzacq, T. & S. Carrera (2006). Security Versus Freedom? A Challenge for Europe's Future. Chapter 1: The Hague Programme: The Long Road to Security, Freedom and Justice. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.

Bathelt, H., A. Malmberg & P. Maskell (2004). Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and knowledge creation. *Progress in Human Geography* 28 (1), pp. 31-49.

Boschma, R.A., K. Frenken & J.G. Lambooy (2002). Evolutionaire economie. Een inleiding. Bussum: Uitgeverij Coutinho

Brenner (2001). Simulating the Evolution of Localised Industrial Clusters. An Identification of the Basic Mechanisms. *Journal of Artificial Societies and Social Simulation* vol. 4, no. 3. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.soc.surrey.ac.uk/JASSS/4/3/4.html>

Bresnahan, T., A. Gambardella & A. Saxenian (2001). 'Old economy' inputs for 'new economy' outcomes: cluster formation in the new Silicon Valleys. *Industrial and corporate change* 10, 835-60.

Camagni, R. (1995a). The concept of innovative milieu and its relevance for public policies in European lagging regions. In: *Papers in Regional Science*, 74, pp. 317-340.

Camagni, R. (1995b), Global Network and Local Milieux: Towards a Theory of Economic Space; in Conti S., Malecki E. and Oinas P. (eds), op. cit., pp. 195-216.

Capello, R. (1999). Spatial transfer of knowledge in high-tech milieus: learning vs. collective learning processes. *Regional Studies* [0034-3404], vol.33, issue 4, pg.353.

Commissie Vrede en Recht (2009). Den Haag en Global Justice. Een Pleidooi voor de Oprichting van een 'Institute for Global Justice'. Gemeente Den Haag.

Den Haag (2008). Guide to International Organizations in The Hague. Gemeente Den Haag.

Den Haag (2010). Institute for global justice can start [online]. [Geciteerd op 20 juli 2010]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.denhaag.nl/en/expats-and-students/news-and-events/to/Institute-for-Global-Justice-can-start.htm#>

E-Semble (2011). Werkwijze [online]. [Geciteerd op 26 juli 2011]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.e-semble.com/esemble/werkwijze/>

Edquist, C. & B. Johnson (1997). Institutions and organizations in systems of innovation. In Edquist C. (Ed.) System of innovation. Technologies, institutions and organizations, pp. 41-63. Pinter, London.

Europol (2011). About Europol [online]. [Geciteerd op 18 augustus 2011]. Beschikbaar op het World Wide Web: <https://www.europol.europa.eu/content/page/about-europol-17>

Fox-IT (2011). Over Fox-IT [online]. [Geciteerd op 26 juli 2011]. Beschikbaar op het World Wide Web: <https://www.fox-it.com/nl/over-fox-it>

Frerichs, F.J. & H.J. Wiersma (2004). Academic entrepreneurship: a source of competitive advantage. Rotterdam: Le Manageur

G4S (2011). Over G4S [online]. [Geciteerd op 26 juli 2011]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.g4s.nl/nl-nl/over%20G4S/>

Gordon, I.R. & P. McCann (2000). Industrial clusters: Complexes, Agglomeration and/or Social Networks? In: Urban Studies, Vol. 37, No. 3, 513-532, 2000.

Grabher, G. (2002). Cool projects, boring institutions: temporary collaboration in social context. Regional studies 36, 205-14.

Granovetter, M. (1985). Economic action and social structure: The problem of embeddedness. In: American Journal of Sociology, Vol. 91, No. 3, 481-510, November 1985.

Haaglanden Business (2008). Stad van vrede en recht [online]. [Geciteerd op 20 juli 2010]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.business-haaglanden.nl/index.php/opinie/stelling/186-stad-van-vrede-en-recht>

Handelsregister (2010). Beschikbaar op de Kamer van Koophandel, kantoor Den Haag.

Hansen, M.T. (1999). The search-transfer problem: the role of weak ties in sharing knowledge across organization studies, Administrative science quarterly 44, 82-111.

HCSS (2010). The Hague Centre of Strategic Studies [online]. [Geciteerd op 15 september 2010]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.hcss.nl/nl/about>

Jacobs, D. (1994). Clusters, clusterdimensies, clusterbeleid. In: J. van Dijk & R. Florax (eds.), Industriepolitiek, regionale clusters en de werking van markten, 7-35. Groningen: Geopers.

Kamer van Koophandel (2010). Voorlopig beleidsdocument "Clusterwerkprogramma's internationaal recht, vrede en veiligheid."

Nijdam, M. & P.W. Langen (2003). Leader firms in the Dutch maritime cluster. Paper presented at the Ersa 2003 Congres. Erasmus Universiteit Rotterdam.

Maskell, P. (2001). Towards a knowledge-based theory of the geographical cluster. *Industrial and Corporate Change* 10, pp. 921-943.

Mayhew, S. (2009). *A Dictionary of Geography*. Oxford University Press Inc., New York.

Nelson, R. & S. Winter (1977). "In Search of a Useful Theory of Innovation". *Research Policy*, vol. 6, pp. 36-76.

NFI (2010). Nederlands Forensisch Instituut. Missie en strategie [online]. [Geciteerd op 15 september 2010]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.forensischinstituut.nl/nfi/>

Niscayah (2011). Partner in security [online]. [Geciteerd op 26 juli 2011]. Beschikbaar op het World Wide Web: http://www.niscayah.nl/Templates/Page_34481.aspx

Owen-Smith, J. & W.W. Powell (2002). Knowledge networks in the Boston biotechnology community. Paper presented at the Conference on 'Science as an institution and the institutions of science' in Siena, 25-26 January.

Politie (2010). Haaglanden [online]. [Geciteerd op 3 november 2010]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.politie.nl/haaglanden/sms-alert/default.asp>

Porter, M. (1998). Clusters and the new economics of competition, *Harvard Business Review*, November–December, pp. 77–90.

PSIC (2010). About Public Security Innovation Center (PSIC). Public Security Innovation Center (PSIC) delivers innovation, integration and interoperability in public security for end-users worldwide [online]. [Geciteerd op 15 september 2010]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.psic.eu/about.html>

Randstad 2040 (2009). Den Haag: Internationale Stad van Vrede, Recht en Veiligheid. Met Recht voor Veiligheid II. Actieplan voor het Innovatieplatform, stand van zaken november 2009. Gemeente Den Haag.

Securitas (2011). Over Securitas [online]. [Geciteerd op 26 juli 2011]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.securitas.com/nl/nl/About-Securitas/>

Senter Novem (2007). Security First. Een verkenning naar Nederlandse kansen voor veiligheid en innovatie.

Storper, M. & A.J. Venables (2002). Buzz: the economic force of the city. Paper presented at the DRUID Summer Conference on 'Industrial dynamics of the new and old economy – Who is embracing whom?' in Copenhagen, Elsinore, 6-8 June.

Storper (1995). *Regional economies as relational assets*. The Regional World, New York and London: Guilford Press, 1996.

Ten Cate (2010). Ten Cate: Materials that make a difference [online]. [Geciteerd op 20 september 2010]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.tencate.com/smartsite.dws?id=1864>

Thales (2011). What we do – security [online]. [Geciteerd op 26 juli 2011]. Beschikbaar op het World Wide Web: http://www.thalesgroup.com/Markets/Security/What_we_do/

TNO (2010). The Hague Security Delta. Schets Pieken in de Delta aanvraag.

Torre, A. & J.P. Gilly (2000). On the analytical dimension of proximity dynamics. *Regional studies* 34, pp. 169-180.

Trigion (2010). Mission Statement. Trigion. De toonaangevende partner die veiligheid creëert [online]. [Geciteerd op 15 september 2010]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.facilicom.com/nl/trigion/Pages/MissionStatement.aspx>

Uzzi, B. (1996). The sources and consequences of embeddedness for the economic performance of organizations: the network effect. *American Sociological Review* 61, 674-98.

Visser, E.J. (2008). On the complementarity of clusters and networks. Submitted manuscript

VvBO (2005). Inzicht in de beveiligingssector. Position paper. EIM: Zoetermeer.

Watchguard (2011). Over ons [online]. [Geciteerd op 26 juli 2011]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.watchguard.com/international/nl/corporate/index.asp?t=aux>

WurldTech (2011). Company overview [online]. [Geciteerd op 26 juli 2011]. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.wurldtech.com/about-wurldtech/default.aspx>

Bijlagen

I Databestand van 565 bedrijven met bijbehorende SBI-codes

II Topiclijst interviews

I Databestand van 565 bedrijven met bijbehorende SBI-codes

BEDRIJFSNAAM	SBI-CODE	OMSCHRIJVING SBI-CODE
Airborne Composite Tubulars B.V.	2229	Vervaardiging van overige producten van kunststof
Kraus Beveiliging	2572	Vervaardiging van hang- en sluitwerk
Siemens Nederland Bedr. Centrum Zoetermeer	261109	Vervaardiging van overige elektronische componenten n.e.g.
Alcatel Lucent Nederland B.V.	263002	Vervaardiging van communicatieapparatuur (geen alarminstallaties)
Thales Nederland	2651	Vervaardiging van meet-, regel-, navigatie- en controleapparatuur
Telealert	412	Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw
A. Mertens	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Alarmned	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Alewynse Delft B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
A-run Techniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Ask Roger!	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Atra Elektra	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Attent Beveiligingen	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Badrie Security	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
BeWo-Techniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
BM Installatietechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Bos Elektrotechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
BV Elektrotechnisch Aannemingsbedrijf de Vest	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Croon Elektrotechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
De Gouden Handjes Electra B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
DNO Telematica B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Dome Secure	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
E.J. van der Meer Elektrotechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
EAS Beveiliging Naaldwijk	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
EDUKKER	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Elec.techn.-Install.bur. van Ginderen B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Electro Techn. Installatie Bureau L'ami B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Electrotechnisch Bedrijf Kuyvenhoven B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Electrotechnisch Installatiebureau Vennik B.V	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Eleiss	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Elek.-Techn. Inst. Bur. J.M. van Emmerik B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Elektravon Naaldwijk	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Elektro Actief Beveiligingen B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Elektro Plus	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Engelfriet Elektr. Techn.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen

Enthoven Elektra B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
ESE ElektroSecure	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
ESN Techniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Fire-Control B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
First-Case B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Flash Elektro B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Fontein Electro	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
FvL Elektro	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Glasbergen Elektrotechn. B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Groenewegen Beveiligingen B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
GroenStroom	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
GVL Techniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Halster Electra B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Heijlektro West	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Holland Systemen elektronische Beveiliging BV	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Intention Elektrotechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Intraelectric B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
J.S. Security	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Jochem de Brabander	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Jpv/Fai Home Security	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
JT Electric	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
K.B.S. Kreugel Beveiligings Systemen	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Kenneth van Holsteijn electronica & innovatie	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Knaap Elektro	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Kouwenhoven Elektrotechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Kuijpers	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Labro Elektro B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Langendoen Electro B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Lichtnet-Techniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Michel Installatietechniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Mitch Installatietechniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
MyDomotica B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Noordzee Beveiliging	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Oudshoorn Elektrotechniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
P. van der Hoeven Electro B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
P.C. van der Peet	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Pecon	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Quality-Guard	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
R&R Electro	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
R. de Heij Beveiligings-Technieken	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
R.M.F. Communications	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Raateland Electro Techniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
RB Elektrotechniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Reno-ETIB B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
RME Security	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Roos en Doorn Elektra B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen

Rullens Electr.-Techn.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Schalkoort & Stougie Techniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Schouten Electrotechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Sercom Services	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Smit & van der Linden BV	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Smits Zoetermeer Electr. Techn. B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Sta Electra Beveiliging	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Steegman Elektrotechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Stroom Elektrotechniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
TCD Techniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Technical Partners	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Technisch Bureau 'Electron'	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Techno Security Systems VOF	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
THT Elektrotechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
TT Electric	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
V & R Techniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Van der Arend Installaties B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Van Eck Elektra	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Van Eijk Elektro B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Van Noordennen Beveiligingen	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Van Vloodorp ETB	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Van Wensen Elektrotechnieken B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
van Westenbrugge Comfortsystemen	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Varekamp Electro-Techniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Verbakel Beveiliging	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Vida Technisch Installatiebureau	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Volker Wessels Telecom Tower Network Systems	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
We-Vi Electrotechniek	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
WM Installaties B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Wubben Elektro	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Zwirs Elektrotechniek B.V.	432101	Installatie van verlichting, telecom en alarm in gebouwen
Red Alert Group International BV	45112	Handel in en reparatie van personenauto's en lichte bedrijfsauto's (geen import van nieuwe)
Setia Promotions	46499	Groothandel in overige consumentenartikelen (non-food) n.e.g.
2005 Lan Services B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Added Vision B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Algoe IT	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Armiz	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
ARW Consultancy	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
BackupAgent Holding B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
BlackIP B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Borca Online	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
CQ Data Bedrijfsautomatisering	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Databasement B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software

Deal IT	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Devcon B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Digidream	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Edenco Internet	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Extravar B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
FlexVirtual B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Goedhart Electronics	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
IT Gents	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
JC4Consult	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Loomans Service & Systeembeheer	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Nokia Siemens Networks Nederland B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Pijl Online	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Pillar Solutions B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Pinewood Automatisering B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Pointer Networks B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
PostBest	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Qi ict B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Q-RY Solutions B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Samsung Electronics Benelux B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Starworx	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Toptune	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Tradenet Information Systems	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
VADition Benelux B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
VDG Security B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Venéo Automatisering	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Virtual Vision	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
WatchGuard Technologies B.V.	4651	Groothandel in computers, randapparatuur en software
Bumicom Telecommunicatie B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
CEF City Electrical Factors B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Digital Mobile Systems (DMS) 2000 B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Disseldorp Techniek	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Eclectic Security BV	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Elauma B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Electronics & Telematics B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
EtherSecure B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Getronics B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Kick Automatisering B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Maxim Integrated Products Netherlands B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Mobile Business Communication West B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
NextiraOne Nederland B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Nvisio B.V. i.o.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Oosterberg B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
OPTEX Technologies B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Phone Lease	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Preventieve Beveiliging 'De Gouden Sleutel'	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen

R&M Lightning	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Security -&- Protection Nederland	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Telec Electronics B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Van Dorp ICT B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Van Haren Techniek	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
VTG Rijswijk B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
You/Com Telecommunicatie B.V.	4652	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
Amigo Safety Nederland	46695	Groothandel in meet- en regelapparaten
High Security International B.V.	46695	Groothandel in meet- en regelapparaten
Leica Microsystems B.V.	46695	Groothandel in meet- en regelapparaten
Prevent Brandbeveiliging B.V.	46695	Groothandel in meet- en regelapparaten
SBS Security & Safety Products B.V.	46695	Groothandel in meet- en regelapparaten
Technisch Handelsbureau Kok BV	46695	Groothandel in meet- en regelapparaten
Goliath-Hollinda BV	46699	Groothandel in overige machines, apparaten en toebehoren voor industrie en handel n.e.g.
Applicom Brandpreventie Systemen BV	466991	Groothandel in overige machines en apparaten voor industrie en handel n.e.g.
Braho Brandpreventie B.V.	466991	Groothandel in overige machines en apparaten voor industrie en handel n.e.g.
CEF Safety Systems B.V.	466991	Groothandel in overige machines en apparaten voor industrie en handel n.e.g.
Group 4 Securicor	466991	Groothandel in overige machines en apparaten voor industrie en handel n.e.g.
Westland Brandbeveiliging	466991	Groothandel in overige machines en apparaten voor industrie en handel n.e.g.
Kno-Tech Productbeveiliging	466992	Groothandel in vakbenodigdheden n.e.g.
Ultra Tec Security B.V.	466999	Groothandel gespecialiseerd in overige benodigdheden voor industrie en handel n.e.g.
Pine Digital Security	6110	Draadgebonden telecommunicatie
Oqapi Software B.V.	6190	Overige telecommunicatie
Fox-It B.V.	620101	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van standaardsoftware
KZO Innovations	620101	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van standaardsoftware
Aduba Innovation Support	620102	Ontwikkelen en produceren van maatwerksoftware
Citygis	620102	Ontwikkelen en produceren van maatwerksoftware
Eonic BV	620102	Ontwikkelen en produceren van maatwerksoftware
PROWS (Professional Web Solutions)	620102	Ontwikkelen en produceren van maatwerksoftware
SafetyPort B.V.	620102	Ontwikkelen en produceren van maatwerksoftware
ScreenCheck International B.V.	620102	Ontwikkelen en produceren van maatwerksoftware
Wurldtech Security B.V.	620102	Ontwikkelen en produceren van maatwerksoftware
Thales Research Technology	6202	Advisering op het gebied van informatietechnologie
CAPGemini Nederland B.V.	620202	Software consultancy
ISIS Innovative Solutions in Space B.V.	620202	Software consultancy

Hendrichs Brandblusmateriaal BV	620909	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatietechnologie n.e.g.
E-Semble BV	6521	Herverzekering
Stichting Bewaakt en Bewoond	6810	Handel in eigen onroerend goed
Thomas Holland B.V.	68204	Verhuur van onroerend goed (niet van woonruimte)
Prosema B.V.	69102	Rechtskundige adviesbureaus
Pricewaterhouse Coopers BV	69201	Registeraccountants
BB Admicom	69203	Boekhoudkantoren
Kripolis BV	70221	Organisatie-adviesbureaus
Totalsigma B.V.	70221	Organisatie-adviesbureaus
Citizen Alert Services B.V.	70221	Organisatie-adviesbureaus
CJM Brandveiligheidsadvies	70221	Organisatie-adviesbureaus
IT Safety	70221	Organisatie-adviesbureaus
K.V. Connections B.V.	70221	Organisatie-adviesbureaus
LBVD Consultancy B.V.	70221	Organisatie-adviesbureaus
Nederlands Centrum voor Informatie Management	70221	Organisatie-adviesbureaus
RhinoSystems	70221	Organisatie-adviesbureaus
Security Management Consulting Z (Smcz)	70221	Organisatie-adviesbureaus
Security-Experience B.V.	70221	Organisatie-adviesbureaus
Spit Security Onderzoek en Advies	70221	Organisatie-adviesbureaus
Zwijger Security B.V.	70221	Organisatie-adviesbureaus
AJBlank.com	7112	Ingenieurs en overig technisch ontwerp en advies
Van Denzel Fire Protection Consultant	7112	Ingenieurs en overig technisch ontwerp en advies
Veilig Wonen Haaglanden B.V.	7112	Ingenieurs en overig technisch ontwerp en advies
Eyes & Ears	711201	Technische ontwerp- en adviesbureaus voor burgerlijke en utiliteitsbouw
K & K Partners in Brandveiligheid	711201	Technische ontwerp- en adviesbureaus voor burgerlijke en utiliteitsbouw
Koningsveen Service BV	711201	Technische ontwerp- en adviesbureaus voor burgerlijke en utiliteitsbouw
AntiVlam Brandbeveiliging	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
BPMi Infrastructure & Security B.V.	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Bravo Brandveiligheid	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Brookx Company B.V.	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Delco Brand Beveiliging	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
EcoSecurities Netherlands B.V.	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Houmes Home Safe Security-Bev & Inst. Techn.	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Imperial Securities Special Services B.V.	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
InFidem Security	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica

Panser Alarm	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Safeline, Bedrijfsveiligheid	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Safety 2 B.V.	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Sinteur for Safety	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Stil Security	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Van Benschop beveiligingen	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Van Eck Security Consultancy (E.S.C.)	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
Verebus Engineering BV	711204	Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica
4647 Consultants B.V.	711205	Technisch ontwerp en advies voor werktuig-, machine- en apparatenbouw
Delfttech BV	711206	Technisch ontwerp en advies voor de procestechniek
NIRCM	711207	Technisch ontwerp en advies niet gespecialiseerd
NoSe Innovations B.V.	711207	Technisch ontwerp en advies niet gespecialiseerd
TAC Tech. Adv. Centrum, Brandveiligheid BV	711207	Technisch ontwerp en advies niet gespecialiseerd
Delft Dynamics B.V.	711208	Overig technisch ontwerp en advies
Four-O, Brandveiligheid B.V.	711208	Overig technisch ontwerp en advies
Ten Berge Adv. & Plantoetsing Brandveiligheid	711208	Overig technisch ontwerp en advies
TNO Defensie en Veiligheid	72192	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
TNO Industrie en Techniek	72192	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
TNO Informatie & Communicatie Technologie	72192	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
TNO Zuidpolder (Divers)	72192	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
Digital Intelligence Trainingen B.V.	72192	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
GTM-Advanced Products B.V.	72192	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
LBP SIGHT	72192	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
Prime Vision B.V.	72192	Technisch speur- en ontwikkelingswerk
IB Consultancy	7490	Overige specialistische zakelijke dienstverlening
JD Safelevel	7490	Overige specialistische zakelijke dienstverlening
ODIRIS Networking & Security	78201	Uitzendbureaus
DPM Advies & Management BV	78203	Banenpools (werkgelegenheidsprojecten)
WFIA	78203	Banenpools (werkgelegenheidsprojecten)
2 Meter	8010	Particuliere beveiliging
2 SECURE & PROTECT	8010	Particuliere beveiliging
A & O Beveiligingsbureau	8010	Particuliere beveiliging
A.L.C.S. (Audio, Licht, Computers & Security)	8010	Particuliere beveiliging
Abdoel Excellent Service	8010	Particuliere beveiliging
Absolutely Fit	8010	Particuliere beveiliging
Acs State and Local Solutions	8010	Particuliere beveiliging
Administratiekantoor Penta Flex	8010	Particuliere beveiliging

Adviesbureau van Lochem	8010	Particuliere beveiliging
Afra Security	8010	Particuliere beveiliging
All Protection & Services	8010	Particuliere beveiliging
AMMA de Bruin B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Ares Training & Advies	8010	Particuliere beveiliging
Argus Security International	8010	Particuliere beveiliging
A-Security B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Assist24 B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Audy's Security Service	8010	Particuliere beveiliging
Avanti Veiligheidsadvies	8010	Particuliere beveiliging
AVL Systems	8010	Particuliere beveiliging
B.I. Consultancy	8010	Particuliere beveiliging
Baldwin Security Services B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Baran Security	8010	Particuliere beveiliging
BARUCH Adviezen Brandbeveiliging	8010	Particuliere beveiliging
Be Sure Consultancy B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Best Protection & Security	8010	Particuliere beveiliging
Beveiligingsconcept Nederland Bcn	8010	Particuliere beveiliging
Beveiligingsbedrijf 'De Beschermers'	8010	Particuliere beveiliging
Bewaking & Toezicht Zoetermeer BTZ	8010	Particuliere beveiliging
Bex Beveiliging Exclusief B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Black Bull Security	8010	Particuliere beveiliging
Blomvliet Services	8010	Particuliere beveiliging
BM ProServices	8010	Particuliere beveiliging
Boeroe Services	8010	Particuliere beveiliging
BPI Bewaking & Beveiliging	8010	Particuliere beveiliging
Brandwacht Audhoe	8010	Particuliere beveiliging
Bravo Security	8010	Particuliere beveiliging
Brightstight B.V.	8010	Particuliere beveiliging
BS&B Safety Systems B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Bullseye Security beveiliging en bewaking.	8010	Particuliere beveiliging
C.Q. Security B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Capricorn Security Service B.V.	8010	Particuliere beveiliging
C-E SECURITY	8010	Particuliere beveiliging
Cerberus Beveiligingen	8010	Particuliere beveiliging
Cocoon Riskmanagement B.V.	8010	Particuliere beveiliging
CombiServices Security Delft B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Conan security	8010	Particuliere beveiliging
Corporate Security Europe	8010	Particuliere beveiliging
COT Inst. Veiligheids- en Crisismanagem. B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Cross Holding B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Cross-Security	8010	Particuliere beveiliging
Crystal Services	8010	Particuliere beveiliging
CSU Reception Services	8010	Particuliere beveiliging
Dasco AP B.V. i.o.	8010	Particuliere beveiliging
De Uitvaart Beveiliging Wentink-Wieser	8010	Particuliere beveiliging

Deelman Safety Management (DSM)	8010	Particuliere beveiliging
Desert Eagle Security	8010	Particuliere beveiliging
Dienst Preventieve Beveiliging (DPB)	8010	Particuliere beveiliging
Dog-Bite Security	8010	Particuliere beveiliging
DSH Security NL B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Duncan's Safety & Security	8010	Particuliere beveiliging
DYGA Techniek	8010	Particuliere beveiliging
E.W. Security	8010	Particuliere beveiliging
Earth Security	8010	Particuliere beveiliging
Edusafe	8010	Particuliere beveiliging
Elm Networks B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Emaco Security BV	8010	Particuliere beveiliging
Erdall	8010	Particuliere beveiliging
Esma	8010	Particuliere beveiliging
ESV Event Security Voorburg	8010	Particuliere beveiliging
ET Beveiligingstechniek	8010	Particuliere beveiliging
Euro Bewaking & Beveiliging B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Euro Roof Cleaning B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Europe Security	8010	Particuliere beveiliging
E-W Security	8010	Particuliere beveiliging
exodus Security	8010	Particuliere beveiliging
F.S.C. Beveiliging	8010	Particuliere beveiliging
Faith-Security	8010	Particuliere beveiliging
FASS (First Aid Security Services)	8010	Particuliere beveiliging
FB Professional Security Service Loonbedrijf	8010	Particuliere beveiliging
Feel Safe Security	8010	Particuliere beveiliging
Female Security & Reception Support	8010	Particuliere beveiliging
Fire Wall Security	8010	Particuliere beveiliging
First Choice Security	8010	Particuliere beveiliging
Five Services	8010	Particuliere beveiliging
Flexible & Safety Security	8010	Particuliere beveiliging
FM-Deal	8010	Particuliere beveiliging
Fustex Service B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Fx Prevent B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Galaxy Security Horeca B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Garant Security	8010	Particuliere beveiliging
General Security Agency	8010	Particuliere beveiliging
Global Secure Protection	8010	Particuliere beveiliging
Guardian Services	8010	Particuliere beveiliging
H & G Security B.V.	8010	Particuliere beveiliging
H. Wassen	8010	Particuliere beveiliging
Hadi Beveiligingen B.V.	8010	Particuliere beveiliging
'Hager' Dienstverlening	8010	Particuliere beveiliging
HARA Security	8010	Particuliere beveiliging
Hawk Eye Security	8010	Particuliere beveiliging
HCH Beveiliging	8010	Particuliere beveiliging

Hofstad Security	8010	Particuliere beveiliging
Homewatch B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Hondenbrigade Haaglanden	8010	Particuliere beveiliging
Human Capital For Security B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Huurman Security	8010	Particuliere beveiliging
HZR B.V.	8010	Particuliere beveiliging
IB Bedrijvendienst	8010	Particuliere beveiliging
ID Security	8010	Particuliere beveiliging
Infinity Service	8010	Particuliere beveiliging
InFocus Beveiliging	8010	Particuliere beveiliging
Infosave Consulting B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Intermedio Information Technology	8010	Particuliere beveiliging
Internationaal Recherchebureau Wp Bongers	8010	Particuliere beveiliging
International Safety Research (Europe) Beheer	8010	Particuliere beveiliging
International Safety Research Europe B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Interseco Security	8010	Particuliere beveiliging
IPM Beveiligingen B.V.	8010	Particuliere beveiliging
IRC Risk & Safety B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Iron Shield Security	8010	Particuliere beveiliging
ISQ Security	8010	Particuliere beveiliging
ITW Consultancy B.V.	8010	Particuliere beveiliging
JG Beveiliging Westland	8010	Particuliere beveiliging
Jimmy Security	8010	Particuliere beveiliging
Joint Power Security Services	8010	Particuliere beveiliging
Jos Mark Security Management	8010	Particuliere beveiliging
K. Göcke Beveiligingsloombedrijf	8010	Particuliere beveiliging
K.S.S. (K9 Security Scheveningen)	8010	Particuliere beveiliging
Klein Beveiliging Services Digitaal B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Kyno Sport	8010	Particuliere beveiliging
L. van Zonneveld Management B.V.	8010	Particuliere beveiliging
LIM Systemen	8010	Particuliere beveiliging
Lion Risk Management B.V.	8010	Particuliere beveiliging
LSM Security B.V.	8010	Particuliere beveiliging
M & E Security Services	8010	Particuliere beveiliging
M.L.S.	8010	Particuliere beveiliging
Magic 3 Consulting B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Mavial Service	8010	Particuliere beveiliging
MERMISEC	8010	Particuliere beveiliging
Milan Consultancy B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Mobile City	8010	Particuliere beveiliging
Muller & Eilbracht B.V.	8010	Particuliere beveiliging
MVR Security	8010	Particuliere beveiliging
Nedguard Beveiligingsbureau	8010	Particuliere beveiliging
Niscayah	8010	Particuliere beveiliging
NN Security	8010	Particuliere beveiliging
NoRisk Bouwkundige Beveiliging B.V.	8010	Particuliere beveiliging

NoRisk Keymanagement B.V.	8010	Particuliere beveiliging
NOVA Security Services	8010	Particuliere beveiliging
NSG Beveiliging	8010	Particuliere beveiliging
Obade B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Paladin Particulier Beveiligingsbedrijf	8010	Particuliere beveiliging
Penta Flex Security B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Personal Security Solutions (PSS)	8010	Particuliere beveiliging
POVA	8010	Particuliere beveiliging
Precon Recherche- en Adviesdiensten	8010	Particuliere beveiliging
Preq Security and Services B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Private Security Service	8010	Particuliere beveiliging
Prosat Security Nederland B.V.	8010	Particuliere beveiliging
R.D.B. Solutions	8010	Particuliere beveiliging
Racmo	8010	Particuliere beveiliging
Rahma-Raho	8010	Particuliere beveiliging
Railway Security	8010	Particuliere beveiliging
Raju Security B.V.	8010	Particuliere beveiliging
RBD Beveiliging B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Reddingshonden groep 'de Grensstreek'	8010	Particuliere beveiliging
Regal Security Consulting	8010	Particuliere beveiliging
Reseco B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Respect Security	8010	Particuliere beveiliging
Result Crime Management	8010	Particuliere beveiliging
Ricimach Security	8010	Particuliere beveiliging
Rico Advertising	8010	Particuliere beveiliging
Ring Beveiliging Services	8010	Particuliere beveiliging
RLD Security	8010	Particuliere beveiliging
RP Safety & Risk Management B.V.	8010	Particuliere beveiliging
RSSN B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Rubbens DogsSecurity	8010	Particuliere beveiliging
Safe 4 you	8010	Particuliere beveiliging
Sander van Breukelen Services	8010	Particuliere beveiliging
SaVe Security Service	8010	Particuliere beveiliging
Schild Beveiliging B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Scholtes Services en Diensten	8010	Particuliere beveiliging
Schuller tot Peursum Beveil.training Adv.	8010	Particuliere beveiliging
scorpion advies	8010	Particuliere beveiliging
Secur24 B.V. / Lobeco	8010	Particuliere beveiliging
Securitas Nederland Regio 's-Gravenhage	8010	Particuliere beveiliging
Security Visions	8010	Particuliere beveiliging
Security-Net	8010	Particuliere beveiliging
Secuwatch B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Semper Fi Security	8010	Particuliere beveiliging
Sensis Technologies B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Sharp Eye Security	8010	Particuliere beveiliging
Sios Concepts B.V.	8010	Particuliere beveiliging

Solides Corporate Governance B.V.	8010	Particuliere beveiliging
SRP Security	8010	Particuliere beveiliging
Star Services Consultancy	8010	Particuliere beveiliging
Stg Woonwagen Locaties	8010	Particuliere beveiliging
Sun Security	8010	Particuliere beveiliging
SUS Beveiliging en Dienstverlening	8010	Particuliere beveiliging
Tactical Information Services (Tis)	8010	Particuliere beveiliging
Task Force Security (TFS)	8010	Particuliere beveiliging
Technocity	8010	Particuliere beveiliging
Telstar Alarmcentrale B.V.	8010	Particuliere beveiliging
The Service Point (TSP)	8010	Particuliere beveiliging
TISE Beveiligingen B.V.	8010	Particuliere beveiliging
TOS (Training & Onderzoek Schenk)	8010	Particuliere beveiliging
Total Security B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Trainings en Advies bureau Jan van der Burg	8010	Particuliere beveiliging
Tribe Security	8010	Particuliere beveiliging
Trigion Beveiliging B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Trigion Recherche, Consultancy & Trainingen	8010	Particuliere beveiliging
Tropic Security	8010	Particuliere beveiliging
TSA (Toorn Security Agency)	8010	Particuliere beveiliging
Tugra Security	8010	Particuliere beveiliging
TyJe Dienstverlening	8010	Particuliere beveiliging
Universal Security Services	8010	Particuliere beveiliging
v.d. Laar Security	8010	Particuliere beveiliging
Van der Gaag Advies voor Bedrijfsveiligheid	8010	Particuliere beveiliging
Van der Hoeven Beveiligingstechniek	8010	Particuliere beveiliging
Van der Lans Betonboringen	8010	Particuliere beveiliging
van Keulen Beveiliging	8010	Particuliere beveiliging
VBA Security	8010	Particuliere beveiliging
VCD Security Services B.V.	8010	Particuliere beveiliging
VD Weide Security	8010	Particuliere beveiliging
Vesting Beveiliging	8010	Particuliere beveiliging
Vino dienstverlening	8010	Particuliere beveiliging
Vis Beveiliging en Advies	8010	Particuliere beveiliging
Wanted Security	8010	Particuliere beveiliging
Wassen Beveiligingen	8010	Particuliere beveiliging
WBD Brandbeveiliging	8010	Particuliere beveiliging
Westvlietbewaking B.V.	8010	Particuliere beveiliging
Workrate Security	8010	Particuliere beveiliging
Zakaria	8010	Particuliere beveiliging
Zilverster Security	8010	Particuliere beveiliging
Borgbeveiligingen.nl	8020	Beveiliging via beveiligingssystemen
Degener Adviesburo B.V.	8020	Beveiliging via beveiligingssystemen
Elegance Security B.V.	8020	Beveiliging via beveiligingssystemen
Profheat	8020	Beveiliging via beveiligingssystemen

Royaume Security	8020	Beveiliging via beveiligingssystemen
Safety Camera V.O.F.	8020	Beveiliging via beveiligingssystemen
Sygra B.V.	8020	Beveiliging via beveiligingssystemen
Ten Esa Performance B.V. i.o.	8020	Beveiliging via beveiligingssystemen
All Star Security	8030	Opsporing
A-R Adviseren-Rechercheren	8030	Opsporing
Argos-Recherchebureau	8030	Opsporing
Boogert & Partners	8030	Opsporing
Bureau of Private Investigations B.V.	8030	Opsporing
Couzijn Consultancy	8030	Opsporing
DMK Recherche & Advies	8030	Opsporing
Greenstone Consultancy	8030	Opsporing
Hobrunet detective	8030	Opsporing
Interseco B.V.	8030	Opsporing
Interseco Consultancy Services	8030	Opsporing
J&R Security	8030	Opsporing
Kronos Security Services B.V.	8030	Opsporing
Maasland Security	8030	Opsporing
Profi-Research B.V.	8030	Opsporing
Pro-Tact	8030	Opsporing
TSN Detectives	8030	Opsporing
van den Bergh Recherchebureau	8030	Opsporing
Van der Zwan Beveiliging	8030	Opsporing
Vos Recherchebureau	8030	Opsporing
Nederlands Forensisch Instituut	84232	Ministerie van Justitie en gevangeniswezen
Technische Universiteit Delft	8542	Universitair hoger onderwijs
A&M-Interventies	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Bikker Brandtechnische Training	85592	Bedrijfsopleiding en -training
CAI-Opleidingen B.V.	85592	Bedrijfsopleiding en -training
DB - Opleiding en Training	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Firesave	85592	Bedrijfsopleiding en -training
First Security Events B.V.	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Gloseco B.V.	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Havenaar BHV & Veiligheid	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Height Safety	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Institute for Internationalcriminal Investigations	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Peter Nieuwenbroek Veiligheidstr. & Opleid.	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Saefcu	85592	Bedrijfsopleiding en -training
TB Brandveiligheid	85592	Bedrijfsopleiding en -training
TREMA: de puntjes op de i in veiligheid	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Trimension B.V.	85592	Bedrijfsopleiding en -training
Van Dijk Brand- en Veiligheidstrainingen	85592	Bedrijfsopleiding en -training

2present, Events & More	9002	Dienstverlening voor uitvoerende kunst
Nivr	9412	Beroepsorganisaties
Stichting International Graphonomics Society	94993	Steunfondsen (niet op het gebied van welzijnszorg)
Inst for Environmental Security	94996	Overige ideële organisaties n.e.g.
Europol	99	Extraterritoriale organisaties en lichamen
Nato C3 Agency [Nc3a]	99	Extraterritoriale organisaties en lichamen
Ad Hoc Eigenarenlijn	Onbekend	
AKB Security	Onbekend	
Carangel Nederland BV	Onbekend	
Custodia Group Holland	Onbekend	
ENFSI (European Network of Forensic Science Institutes)	Onbekend	
Euro City	Onbekend	
Eye Alert	Onbekend	
HCSS (The Hague Centre for Strategic Studies)	Onbekend	
JCW Company Support	Onbekend	
Landelijke Faciliteit Rampenbestrijding (LFR)	Onbekend	
Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb)	Onbekend	

II Topiclijst interviews leader firms beveiligingssector regio Haaglanden

A. Algemeen

1) Functie geïnterviewde

2) Kernactiviteit bedrijf

3) Ziet u uw bedrijf als leader firm en waarom?

- Leader firms investeren om het productienetwerk te verbeteren.
- Leader firms verbeteren, als grootste gebruiker, de innovativiteit en het marktpotentiëel van de toeleveranciers.
- Leader firms zetten nieuwe standaarden wat betreft veiligheid en vervuiling.
- Leader firms spelen een belangrijke rol in het combineren van voorheen ongerelateerde technologie met bekende technologie ('neue Kombinationen').
- Leader firms verbeteren het proces van kennisuitwisseling, zodat het intensiever wordt en makkelijker over te brengen. Dit doen ze met als doel dat het cluster innovatiever en uiteindelijk concurrerender wordt.
- Leader firms moedigen internationalisering van andere bedrijven aan en stellen hen daartoe in staat. Zij kunnen hierbij helpen omdat zij zelf ook concurreren op internationale markten en dus al geïnternationaliseerd zijn.
- Leader firms zorgen voor de grootste impuls aan het internationaliseringsproces van het 'industrial district'. Op deze manier wordt het lokale aspect met het globale aspect verbonden dankzij de 'leader firm'.
- Leader firms stimuleren samenwerkingsverbanden tussen bedrijven in de regio. De 'leader firm' bepaalt daarbij welke kennis het deelt met bedrijven in de regio. Het kan er bijvoorbeeld voor kiezen bepaalde strategische kennis niet te delen, zodat andere bedrijven daar geen misbruik van kunnen maken. Zo kan een 'leader firm' zijn lokale en globale strategie afstemmen.
- Leader firms kunnen een positieve reputatie van de regio en het cluster creëren, vanwege hun naamsbekendheid.
- Leader firms nemen vaak deel aan vooruitstrevende projecten, die vaak welbekend zijn in de sector.
- Leader firms investeren in de kwaliteit van de arbeidsmarkt, zodat deze verbeterd wordt.
- Leader firms spelen een belangrijke rol in het creëren en onderhouden van de organisatorische infrastructuur in het cluster. Een duidelijke organisatorische infrastructuur is een belangrijke voorwaarde voor effectief clusterbeleid.

B. Locatiefactoren

4) Kunt u aangeven wat de vijf belangrijkste vestigingsplaatsvoordelen zijn voor uw bedrijf van de regio Haaglanden?

1

2

3

4

5

- 5) Wat heeft de regio Haaglanden voor uw bedrijf dat andere regio's die zich willen inzetten voor beveiliging (bijvoorbeeld Eindhoven en Twente) niet hebben?

c. Samenwerkingsverbanden

6) VERTICALE RELATIES (relaties met toeleveranciers en/of klanten)

- a. Waar zijn uw vijf belangrijkste toeleveranciers en afnemers gevestigd en wat leveren zij toe?

1

2

3

4

5

- b. Werkt u samen met uw toeleveranciers en/of afnemers, bijvoorbeeld om nieuwe toepassingen en producten te bedenken? En zo ja, uit welke regio komen deze toeleveranciers en/of afnemers?
- c. Gaat het bij die samenwerking om puur zakelijke samenwerking (aan elkaar verdienen) en/of om uitwisseling van kennis (iets van elkaar leren)?
- d. Heeft u uw marktrelatie met bepaalde toeleveranciers danwel afnemers uitgebouwd tot het gezamenlijk ontwikkelen van nieuwe veiligheidsconcepten en veiligheidsproducten?
- e. Heeft men gezamenlijk nieuwe werk- en organisatie methoden ontwikkeld (procesinnovatie)?
- f. Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van toeleveranciers en afnemers? externe schaalvoordelen, lagere transactiekosten, beschikbaarheid fijnkorrelige informatie, kennis spillovers

7) HORIZONTALE RELATIES (relaties met concurrenten)

- a. Welke 5 bedrijven ziet u als leader firms of belangrijke bedrijven voor de ontwikkeling van de Haagse beveiligingssector?

1

2

3

4

5

- b. Werkt u samen met concurrerende bedrijven? Zo ja, zijn dit bedrijven in of buiten de regio, of zelfs bedrijven in het buitenland? En zijn deze samenwerkingsverbanden puur zakelijk van aard of gericht op kennisuitwisseling?
- c. Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van concurrerende bedrijven? externe schaalvoordelen, lagere transactiekosten, beschikbaarheid fijnkorrelige informatie, kennis spillovers

8) DIAGONALE RELATIES (relaties met ondersteunende diensten)

- a. Werkt u samen met bedrijven uit andere sectoren die geen toeleveranciers en afnemers zijn? Zo ja, uit welke sectoren komen deze bedrijven? En zijn dit bedrijven in of buiten de regio, of zelfs bedrijven in het buitenland?

1

2

3

4

5

- b. Zijn deze samenwerkingsverbanden puur zakelijk van aard of gericht op kennisuitwisseling?
- c. Hoe belangrijk zijn dit soort bedrijven voor het vergaren van nieuwe kennis?
- d. Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van ondersteunende diensten? externe schaalvoordelen, lagere transactiekosten, beschikbaarheid fijnkorrelige informatie, kennis spillovers

9) KENNISINSTELLINGEN EN OVERHEIDSORGANISATIES

- a. Werkt u samen met kennisinstellingen en/of overheidsorganisaties? Zo ja, welke? En wat is de aard van deze relaties?
- b. Welke voordelen ondervindt u van de nabijheid van kennisinstellingen en overheidsorganisaties? externe schaalvoordelen, lagere transactiekosten, beschikbaarheid fijnkorrelige informatie, kennis spillovers

10) INTERNATIONAAL NETWERK

- a. Werkt u samen met bedrijven die in het buitenland gevestigd zijn?
- b. Zo ja, waar zijn deze bedrijven gevestigd?
- c. Tot welke sectoren behoren deze bedrijven? (verticaal/horizontaal/diagonaal)

11) COÖRDINATIE REGIONALE SAMENWERKINGSPROJECTEN

- a. Wat vindt u van het initiatief van de regio om de beveiligingssector door middel van samenwerking tussen bedrijven te stimuleren?
- b. Bent u betrokken bij één van de regionale initiatieven? Waarom wel/niet?

D. Internationale concurrentiekracht

12) Wie zijn uw belangrijkste concurrenten in het buitenland?

1

2

3

4

5

13) Hoe presteert de Nederlandse beveiligingssector volgens u in vergelijking tot buitenlandse concurrenten of gebieden?

14) Hebben beveiligingsbedrijven in de regio Haaglanden een specifieke concurrentiepositie in vergelijking tot:

- a. beveiligingsbedrijven in Amsterdam
- b. beveiligingsbedrijven in Rotterdam
- c. beveiligingsbedrijven in Eindhoven
- d. beveiligingsbedrijven in het buitenland